

A2

KULTURNÍ ČTRNÁCTIDENÍK
13. 10. 2021 ROČNÍK XVII
ADVOJKA.CZ
CENA 49 Kč

21

Ilustrace Alexey Klyuykov, 2021
ISSN 1803-6635

KAREL HAVLÍČEK BOROVSKÝ

první český překlad Johna Bartha
tiché tragédie v povídkách Ediny Szvoren
Vzpomínky na Togoland
planetární rádio
queer film Nic ve zlém
rozhovor se zapatistickou Výpravou za život

Zdanit miliardáře

ONDŘEJ LÁNSKÝ

V reprezentativním systému pluralitní demokracie jsou volby nejvýraznějším projevem politické svobody. Právě ony rozhodují o složení politických těles – u nás například druhý říjnový víkend voliči rozhodli o složení poslanecké sněmovny, která je dlouhodobě nejdůležitější a nejvýraznější demokratickou institucí. Občané tak určili, co podle nich jsou nejdůležitější otázky doby, a také to, jak je chtějí řešit.

Výsledky voleb neznám – text píšu týden před hlasováním. Nicméně nejzásadnější témata současnosti v předvolební debatě příliš nerezonovala. Klíčovým problémem doby totiž je a bude klimatická změna. Její povaha je však taková, že vytváří tlak na občany, a tudíž i na veřejnou debatu, jak si se zpožděním. Ve chvíli, kdy si jí konečně úplně všimneme, bude na její řešení patrně už trochu pozdě.

Téma klimatu bylo (až na Zelené a částečně sociální demokracii a koalici Pirátů a STAN) přítomno v programech stran většinou buďto formálně (ANO, SPOLU), nebo negativně (SPD), případně dokonce zcela chybělo (KSČM). Často se stalo nástrojem vymezení se vůči EU. Působilo až trapně, jak se nakonec čeští politici předháněli ve snaze ukázat voličům, že právě jejich strana ochrání Česko před zvůli bruselských pomatenců vnucujících lidem Green Deal. Nechme nyní stranou, zda plány Evropské komise jsou v tomto bodě dostatečné nebo ne, zajímavý je spíše fakt, že česká politická scéna nakonec akcentuje ochrannářskou notu a ignoruje globální povahu světa. Je na tom vidět, jak nezrale česká politická třída v posledních třiceti letech s touto problematikou – a nejen s ní – pracovala.

S tématem klimatu velmi úzce souvisí téma spravedlnosti a zdanění (majetku a příjmů). Základem připravenosti na změny, které s klimatickou krizí nastanou, je totiž zejména vnitřně soudržná společnost. Kromě toho by si měli být zvolení politici vědomi toho, jakým způsobem probíhají globální procesy, a měli by být schopni rozpoznat, které z nich může stát ovlivnit, případně jak. Připravená společnost by měla být schopná přijímat jinakost, protože před globálním světem se prostě nelze uzavřít. Příchod jakékoliv krize je navíc vždy tak trochu vpádem jinakosti do zavedených pořádků.

Avšak hlavní znak připravenosti na klimatickou změnu (ale také na změny v oblasti práce související s nastupujícím průmyslem 4.0) spatřuji v tom, že společnost musí být stabilní, přičemž předpokladem stability je malá nerovnost. To věděli již Plútarchos

či Platón ve starověkém Řecku. A základním civilizovaným nástrojem pro zmenšování nerovnosti je zdanění. Toto téma se přitom během tuzemské předvolební kampaně výrazněji objevilo jen v programech sociální demokracie a Zelených (a poněkud neurčitě u KSČM). ČSSD jako jediná strana hovořila o tom, že je třeba zdanit milionáře speciální daní z majetku, kdežto u Zelených se objevil jasně formulovaný návrh navázat na Bidenovu iniciativu směřující ke globální dani právnických osob (zjednodušeně korporací). U pravice se naopak téma traktovalo tak, že daně se prostě zvyšovat nebudou.

Ilustrace ČERNÝBERAN

Zdanění by přitom v Česku mělo být tématem už proto, že velká část populace není bohatá a patrně nevnímá současné uspořádání jako spravedlivé. Podle výzkumu Rozdělení svobodou z roku 2019 je bezmála 40 procent společnosti ohroženo chudobou a nejistotou, přičemž téměř polovina z nich již chudobou trpí. Jsou to poražení – či oběti – celé polistopadové transformace. Z jejich řad se potom v důsledku selhání politiků v posledních dekadách často rekrutují voliči směrů, které zneužívají této situace pro vlastní prospěch a hrají na národoveckou notu. Zkušenost ohrožených skupin obyvatel je často omezena na jednotvárný život v otravné práci. Trpí nedůvěrou v okolní svět, protože pro ně nikdy nic neudělal. Jejich horizonty se omezují na domov, a tudíž se upínají k národu a uzavřenosti.

ČSSD v posledních týdnech chtěla upozornit část těchto vrstev (zejména nižší střední

třidu), že je na jejich straně. Jestli to zafungovalo, nevím. Možná to nebylo záměrem sociálních demokratů, ale spolu s kritikou zaměřenou proti liberálům (kteří podle Matěje Stropnického kritizují antisociální opatření, a přitom neznají problémy chudých a často jsou sami bohatí) se u nich objevila – byť třeba jen v mediální rovině – také jistá dehonestace těch úplně nejchudších. Pravda, zazněla také kritika nadnárodního kapitálu, ale je tato kritika důvěryhodná od strany, která byla posledních osm let ve vládě a pomohla k moci jednomu z nejbohatších Čechů? Samotné zdanění příliš neakcentovali.

Základními problémy společnosti jsou přitom vlastnictví a nerovnosti. Podle údajů Credit Suisse Research Institute z roku 2019, které připomněl na konci září Jakub Komárek (z PAQ Research), vlastní jedno procento nejbohatších Čechů přes 36 procent bohatství. Americký politolog Jeffrey Winters před deseti lety vydal knihu *Oligarchy* (Oligarchie, 2011), ve které se věnoval právě tomu, jak hyperbohatí lidé působí v politice pomocí vlivu, který jim generuje jejich majetek. Je to velmi jednoduché: čím více máte peněz, tím více je používáte pro zvýšení svého vlivu v politice, a ten zase využíváte jako generátor peněz a majetku. Winters dokonce nabídl jednoduchou metriku na měření tohoto vlivu, kterou nazval Index materiální moci (MPI). S ekonomem Pavlem Novákem jsme jeho metriku lehce poupravili pro použití v Česku a vyšlo nám, že od roku 2013 se český MPI zvýšil o 40 procent. Zvětšení vlivu superbohatých v politice přitom přímo souvisí s posilováním konzervatismu. Linie je jasná: zachovat vše tak, jak to je. Navenek se hovoří o konzervativních hodnotách rodiny, národa a podobně, ale ve skutečnosti jde o majetky.

Jednou z největších politických chyb posledního roku podle mého názoru bylo, že Zelení a sociální demokraté neutvořili koalici. Podobnost jejich programů bila do očí. Z jednoho spotu ČSSD se nicméně od předsedy Hamáčka (ve chvíli, kdy prochází polorozpadlým nádražím) dozvíme, že bude „bránit naše hodnoty“, což je nakonec přijetí konzervativního tónu české diskuse – a izolované výkřiky proti globalizovanému kapitálu na tom nic nezmění. Je to střelba do vlastní nohy, protože vnitřní oporou a východiskem sociálnědemokratické i zelené politiky vždy musí být respekt a solidarita s druhými. Česká parlamentní levice skomírá a důvodem jejího konce je jen ona sama. Její hlavní heslo mělo být „Zdaníme miliardáře“.

Autor je politický a sociální teoretik.

editorial

„Havlíčkův demokratismus není soubor názorů, nýbrž styl života.“ Touto větou začal Karel Kosík svůj esej z roku 1969, v němž dovozuje, že síla a jedinečnost Karla Havlíčka Borovského spočívaly v „mužnosti, jasnozřivosti, humoru“. Od narození zakladatelské postavy české žurnalistiky, politiky (realistické i liberální), ale také literární kritiky a básnické satiry sice uplynulo dvě stě let, ale Havlíčkův vliv dalece přesáhl krátký život, který mu byl vyměřen. Havlíček se tak záhy stal předmětem kultu osobnosti, jejíž povahu zpětně vykládal kdekdo včetně Masaryka, Zdeňka Nejedlého nebo zmíněného Kosíka. A právě řadu jeho „druhých životů“ v tomto čísle A2 analyzuje Matěj Mětelec. Na sporné, byť dobově příznačné aspekty Havlíčkova myšlení pak upozorňuje Ondřej Slačálek, když otvírá otázku jeho vztahu k Židům a Slovákům, kterým v mnoha ohledech bytostný demokrat odepíral emancipaci, za niž bojoval v případě Čechů. Jeho liberalismus se tak těžko obejde bez přízviska „nacionální“. Ostatně nebyl v tom – a dodnes není – zdaleka sám... Číslo o Havlíčkovi rozhodně nevzniklo ze snahy zatracovat ducha obrozené doby ani bořit modlu, již koneckonců dnes uctívá jen málokdo. I když se autoři tematických textů v leccems rozcházejí, dobře si uvědomují, že osobnost typu Karla Havlíčka dnes v české žurnalistice, kritice a vůbec veřejném životě citelně chybí. „Kdo si nechce hubu spálit,/ musí mlčet nebo chválit,“ říká jeden z dodnes pádných epigramů – a jeho autor opravdu nemlčel ani přehnaně nechválil. Lukáš Rychetský

z obsahu

- 5 České nesnáze v malém rybníce. Pohlavní styky Ondřeje Horáka / Martin Lukáš
- 6 Krajina je dávno pryč. Mýty a texty Garyho Snydera / Otakar Bureš
- 8 Proč Bond nevozí děti do školy. Bondgirls a emancipace / Jan Hamerský
- 15 Města v době technologií. Jak nové pracovní podmínky ovlivňují městské plánování? / Karolína Vojáčková
- 22 Legenda o Bocianovi / Baban Rejdiš
- 25 Získat kontrolu nad svými domovy. Jak si Berličané zvolili cestu z bytové krize / Barbora Jelínková
- 26 Démant ve koruně lidstva slávy! Druhé životy Karla Havlíčka / Matěj Mětelec

PŘÍŠTÍ ČÍSLO A2
VYJDE VE STŘEDU
27. ŘÍJNA 2021

Karel Havlíček Borovský

Poeta laureatus

Slavils na své idylické lýře
mléko, trávu, kozy a pastýře;
pročež kladem na tvou hrobku
věnec slávy z kozích bobků.

Báseň vybral Michal Špína

Láokoóntovo mlčení

První český překlad Johna Bartha

Román jde ve stopách Čechova a Becketta a jejich tázání se po smyslu jednání. Arnold Weisz-Kubínčan: Protiveň, 1943

Americký spisovatel John Barth začal publikovat v druhé půlce padesátých let, ale českého překladu se dočkal až nyní. Román *Na konci cesty* se v jeho tvorbě, pro níž je charakteristická postmoderní nejednoznačnost, řadí k dílům realistickým – tento realismus je však možná jen léčkou.

MIROSLAV OLŠOVSKÝ

„Říkejte mi Izmael,“ začíná své vyprávění hrdina Melvillova románu *Bílá velryba* (1851, česky 1933). „Jsem Jacob Horner. Svým způsobem,“ pochybuje vypravěč v románu *Na konci cesty* (The End of the Road, 1958) amerického spisovatele Johna Bartha, z jehož rozsáhlého díla dříve vyšla česky jen ukáзка v časopise Světová literatura v roce 1993. A ve výčtu prvních vět, jimiž se protagonisté představují, bychom mohli pokračovat. Třeba Nabokovovou *Lužinovou obranou* (1930, česky 1990), jejíhož hrdinu nejvíce udivilo, že bude Lužinem, anebo Čechovovou *Nudnou historií* (1889, česky 1905), kde se Nikolaj Stěpanovič unaveným hlasem ohlíží za svým životem a do kontrastu ke svému věhlasnému jménu dává své třesoucí se tělo, propadlý hrudník a nevyléčitelný nervový tik.

Zmíněná úvodní věta Barthova románu, která je aluzí na slavné Melvillovo dílo, je však zároveň malou pastí, protože o *Bílou velrybu* zde nejde. *Na konci cesty* upomíná na jinou Melvillovu prózu: *Písaře Bartlebyho* (1853, česky 1990), jehož hlavní postava je stejně jako Jacob Horner prodchnuta negací. „Já bych prosím raději ne,“ odpovídá Bartleby starostlivému vypravěči příběhu. Podobně Horner reaguje na položené otázky svým lakonickým „nevím“. A negací je koneckonců prodchnut i Nabokovův Lužin, jehož život končí sebevraždou (která ovšem připomíná spíše frašku), a Nikolaj Stěpanovič, jenž na zoufalou otázku své schovanky Kátí, co má udělat se svým životem, nedokáže nic říct. A je tu ještě jedna souvislost: stejně jako Franz Kafka v první větě své *Proměny* (1915, česky 1929) degraduje Řehořovo tělo i jméno, také Jacob Horner cítí, že jeho jméno je jen prázdnou slupkou nesmyslného života, který není žít a který nelze nikomu jednoznačně přisoudit. Intertextualita je zkrátka

pro Barthovo dílo příznačná. Ostatně samotné jeho jméno jako by neustále ironicky odkazovalo k Melvillovu hrdinovi...

Naprostá negace

Jacob Horner je učitel, a tak se od něj žádá autoritativní vědění. Tomu však není schopen dostat. Pohybuje se mezi dvěma institucemi a zároveň světy: léčebnou, kterou zastupuje Doktor, přívrženec francouzského existencialismu, a pedagogickým institutem, jež reprezentuje učitel Morgan, který se hlásí k americkému pragmatismu. Avšak zdánlivě konzistentní Doktorovy a Morganovy názory se v Hornerově jednání nakonec mění ve frašku. Doktorovu léčebnu, nebo lépe řečeno „remobilizační farmu“ na léčbu paralýzy, kterou Horner trpí, stejně jako učitelské místo, jež má být součástí jeho terapie, Barth využívá jako schémata zatížená literární tradicí a na jejich pozadí vytváří svůj mytický příběh o nihilismu. Poté, co zjistí, že nedokáže navázat trvalý intimní vztah, a dokonce zapříčiní smrt jedné z žen, s nimiž měl poměr, hrdina se vrací na farmu a plně se stává Doktorovým pacientem.

Román je příběhem milostného trojúhelníku mezi Hornerem a Rennie a Joem Morgano-vými. Rennie se pokouší Hornera nějak charakterizovat, avšak nakonec musí přiznat, že jej nedokáže vystihnout jinak než naprostou negací – jako neexistující osobu, jako někoho, kdo se jen zdá. Horner nechává svět bez odpovědi. Protože je každá odpověď vůči otázce nedostatečná, je pro něj negace odpovědí jediným možným způsobem, jak odvětit. Jako by jen groteskně naplňoval cizí touhy a očekávání ostatních, odmítá nést za své jednání odpovědnost. Přitom ale svou neurčitostí nechtěně vytváří zápletku. Žije v jakési vyčerpanosti až strnulosti, je to však strnulost nehybného pozorovatele. V něčem připomíná nejen Ulricha z Musilova *Muže bez vlastnosti* (1930–1943, česky 1980), ale i sobeckého Humberta Humberta z Nabokovovy *Lolity* (1955, česky 1991), která vyšla o tři roky dříve než Barthův román. Právě propojením obou charakterů – skeptické nemohoucnosti a sobeckého jednání – stvořil Barth svou enigmatickou postavu, paradoxního hrdinu Jacoba Hornera.

Všudypřítomná ironie

Přestože je Horner za smrt Rennie zřejmě zodpovědný, působí to, jako by byl k činu dotlačen z jedné strany Morganem a z druhé Doktorem. Zprvu se sice zdá, že by hrdina skrze pocit viny mohl získat zpátky integritu, kterou dosud postrádal, nakonec je ale veškeré zodpovědnosti zbaven a namísto výčitek má jen nejasný pocit „mučivé úzkosti“ a neukončenosti. Hlavním problémem Hornerova života tak zůstává disproporce mezi vznešeným zakoušením reality, jež vyústí v paralýzu, a neschopností do skutečnosti aktivně zasáhnout. Hrdina jako by neuměl žít, a když se o to pokusí, vede to jen k zoufalé parodii na skutečný čin. Na podobném kontrastu mezi tragédií a směšností jsou ovšem vystavěny i postavy Doktora a Morgana, jak je vidět z Doktorovy závěrečné operace Rennie či z Morganova teatrálního chování před zrcadlem, jež může svou groteskností připomenout román *Ferdydurke* (1937, česky 1997) Witolda Gombrowicze.

S všudypřítomnou ironií jde Barth ve stopách Čechova a Becketta a jejich tázání se po smyslu jednání. Doktor v rozhovoru s Hornerem parafrázuje známý Wittgensteinův výrok, že „svět je všechno, co fakticky je“, a na příkladu clevelandského stadionu dovozuje, že neexistuje žádný důvod, proč by měl „pojmout přesně sedmdesát sedm tisíc sedm set lidí, ale náhodou to tak je (...) *Svět je vše, co je zkrátka tak*.“ Proto Doktor nutí Hornera ke studiu

Světové ročenky jakožto souboru faktů, které jsou zkrátka tak, jak jsou. Svého pacienta upozorňuje, že se musí přinutit jednat, rozhodovat se a rovněž střídát masky, neboť „já“ je z principu maska. Jenže když se Horner nakonec rozhodne, že Rennie pomůže s potratem a nechtěně zapříčiní její smrt, upadá do paralýzy a stává se navždy Doktorovým pacientem.

Pokud dovedeme Doktorův názor na identitu jako soubor přidělených rolí do důsledku, můžeme román *Na konci cesty* v kontextu autorova díla chápat jako přelomový. Umění nasazovat si masky a hrát nejrůznějších role se stává existenciálním gestem člověka, který si uvědomuje svou neschopnost zaujmout ke světu jednoznačný postoj. Barthova následná postmoderní tvorba jako by byla kvintesencí Doktorovy léčebné kúry.

Chuť popela

Hrdinu po celou dobu provází záhadná soška Láokoónta a s ní i téma mlčení, které graduje v závěru knihy. V románu tak zaznívá Lessingova polemika s Winckelmannem o znázornění křiku, jakožto podstatném rozdílu mezi uměním a básnictvím. Křik, a tedy i utrpení, jsou podle Lessinga lépe vyjádřeny v básnictví, zatímco u sochy by umělec zbytečně znetvořil výraz tváře. Avšak v Láokoóntově mlčení jako by tkvěla sama otázka po smyslu uměleckého vyjadřování a zobrazování vůbec. Barth totiž tím, že se v románu k Láokoóntovu mlčení neustále vrací, zdůrazňuje proti Lessingovi nejen marnost každého vyjádření bolesti, ale i nemožnost smysluplného jednání: „Nezašli jsme příliš daleko a nedozvěděli se příliš mnoho?“ (...) „Kteří z těch, kdo se se dožili dneška, smějí žít dál?“ Odpověď nepřišla. V ústech jsem měl chuť popela.“ Hornera jako ohromná vlna smete jeho vlastní příběh a uvrhne ho do ještě větší lhostejnosti než dříve.

Barthův realistický román se tak stává svého druhu postmoderní metafikcí, která však nemá být jako metafikce rozpoznána. Jeho román není nic jiného než polemika s vírou v realistický kód, s přesvědčením, že lze v díle adekvátně zobrazit skutečnost a že lidské jednání má nějaký smysl. Skrze Láokoóntovo mlčení z románu zaznívá neřešitelný spor mezi pravdou a krásou – namísto toho, aby Láokoón křičel a vyjádřil svůj žal, mlčí „spoután Věděním a Obrazotvorností“ a Hornerovi zůstává v ústech místo řeči jen hrst popela. Barth tak ukazuje, že jazykem nelze skutečnost vyjádřit. Jediné, co můžeme, je – jak napovídá Doktor – vymýšlet fikce, které skutečnost proměňují a spoluvytvářejí.

Autor je spisovatel.

John Barth: Na konci cesty. Přeložil Jaroslav Hronek.

Dokořán, Praha 2020, 264 stran.

Talent pro jízlivost

Karel Havlíček Borovský a literatura

Spisovateli, novináři a kritikovi Karlu Havlíčkovi byla vlastní především polemická poloha, jež se plně projevila, když odmítl považovat dobovou vlasteneckou tvorbu automaticky za hodnotnou. Dokázal ovšem přísným měřítkům, která uplatňoval vůči druhým, dostat ve vlastní literární tvorbě?

LADISLAV FUTTERA

Obyčejný styl spisovatelů se mi podobá širokým cestám z Ukrajiny, po kterýchž ženou voly...

Karel Havlíček Borovský

„Ale i nám, *sprostým lidem*, začíná již být nanic z těch neustálých řečí o vlastenectví, o vlastencích a vlastenkách, kterými nás veršem i prózou naši spisovatelé, a nejvíce Tyl, již dráhně let nemilosrdně pronásledují,“ napsal Karel Havlíček Borovský v červenci 1845. Není mnoho děl v české literatuře, která by do kánonu vstoupila nikoliv sama za sebe, nýbrž jako předmět dobové kritiky. Dříve oblíbená novela Josefa Kajetána Tyla *Poslední Čech* (1844) se nicméně od přelomu 19. a 20. století v syntetizujícím výkladu dějin české literatury objevuje především v souvislosti s Havlíčkovou odmítavou recenzí, jež je vykládána tu jako doklad postupného rozchodu české kultury s romantickou a sentimentalistickou poetikou, tu jako přechod českého národního hnutí od proklamovaného, ale fakticky hraného vlastenectví k jeho praktickému uskutečňování.

Velmi mnohým českým básníkům

Uvedenou recenzi – vůbec první Havlíčkův příspěvek tohoto druhu – můžeme chápat jednak jako snahu mladého literáta zaujmout významnou pozici v české vlastenecké společnosti, jednak jako pokus o kvalitativní posun v tehdejší české literární kritice. Vždyť recenze samotná začíná jasným vymezením pozice literárního kritika a kritiky samé: „Bystré, požehnané vzrůstání naší literatury povin-

Müller odmítl frašku *Fidlovačka* pro její hrubozrnnost a rezignaci na estetické hodnoty. V následné polemice čeští recenzenti svorně hájili Tyla před Müllerem, publikujícím německy na stránkách pražských novin Bohemia. Spor o estetické ideály se překlopil v národnostní řevnivost, v důsledku čehož Müller přestal posuzovat českojazyčná divadelní představení. O dekádu později však Havlíček prohlašuje svou negativní kritiku nikoliv za útok zvenčí na domácí, česky psané písemnictví, nýbrž za pokus o jeho kultivaci.

Funkční výsměch

Pavel Janoušek ve svém článku *Čech Poslední a První* s podtitulkem Havlíčkova polemika s Tylem jako příklad literárněvědné komunikace (Tvar č. 16/2001) při analýze prostředků, které Havlíček v polemice s Tylem použil, zmínil významové posuny, až argumentační fauly, jichž se mladý novinář dopustil: „V argumentaci přechází z roviny literární do roviny kulturně politické: postavu hraběte a celou prózu začne vykládat, jako by byla adresována aristokracii a měla za úkol získat ji pro českou věc.“ Především ale podle Janouška začínající kritik „zapojil do své argumentace celou svou schopnost ironie, paradoxu a polemického zřetězování důkazů, jakož i dovednost soud přesně a působivě formulovat a také adresovat“. Havlíčkovi tedy sice přísluší zásluha za vyslovení jednoznačné (byť ne zcela původní) teze, že hodnota české literatury nemůže záviset pouze na tom, že je psána česky, klíčovou složkou jeho úspěchu však byla forma, jakou tento

pravidel žánru a jeho funkce (podle definice Johanna Wolfganga Goetha má být obsahem novely „neslýchaná událost, která se skutečně stala“).

V recenzi *Českých listů* Siegfrieda Kappera z roku 1846 pak Havlíček uvádí příklady Kapperových poněkud vyumělkovaných a papírových veršů, které – s klasickou poetikou v ruce – odsoudí coby „křiklavé básnictví“, jež „zahaluje svůj nedůstatek pravého citu rozličnými hledanými obrazy a deklamací“. Přitom sám ve vlastní básnické tvorbě na směřování „k něčemu vyššímu, k něčemu dobrému“, jak požadoval po Kapperových verších, fakticky rezignoval. Jadrné epigramy se v nejprostších veršových schématech, napodobujících oblíbené písně, vysmívají kohortě nepřátel občas velmi buransky. A nejde v nich na prvním místě o estetický účinek, nýbrž o jasnou, dobře zapamatovatelnou tezi.

Během revoluce 1848 byla tato schopnost k nezaplacení. V době diskusí o volbách do Frankfurtského sněmu mezi potenciálními českými voliči bezpochyby rezonovala státoprávní argumentace Františka Palackého, odmítajícího účast Čechů v proklamovaném „velkém Německu“, ovšem skutečně masový odpor vůči Frankfurtu české politice zajistila Havlíčkova píseň Šuselka nám píše. Je zajímavé a snad až s podivem, že německá liberální strana v českých zemích, reprezentovaná uznávanými básníky, jakými byli třeba Alfred Meissner či Moritz Hartmann, nedokázala vygenerovat podobného epigramatika a „letákový“ souboj tezovitých dvojverší či písní na lidové noty, kterým revoluční kvas tolik přál (za první světové války se k této strategii vrátil Eduard Bass či Jiří Haussmann), jednoznačně prohrála.

Ve službách národního hnutí

Pročteme-li si však Havlíčkovy literární kritiky ještě jednou, zjistíme, že paradoxní rozpor mezi proklamovanými estetickými požadavky na posuzované dílo a vlastní uměleckou praxí není zdaleka tak ostrý, jak se zprvu zdálo. Havlíček totiž ve svých recenzích dává jasně najevo, že estetická kritéria – ač jasně formulovaná – pokládá ve srovnání s intencí díla za podružná. Z literární roviny neustále přechází do sociokulturní reality. Z ní si vypůjčuje jak údajnou Tylovu ambici oslovit *Posledním Čechem* šlechtu, tak i hlavní argument, jímž odmítá pravdivost a upřímnost básnického vyjádření v Kapperových *Českých listech*. Kapperovi, jenž se hlásí k českému národu, tuto intenci odpírá, poněvadž básník je jednak Žid („a jak tu mohou izraelité k českému národu náležeti, když jsou původu semitického?“), jednak publikuje i v němčině („opravdivému a upřímnému Čechu při nynějších okolnostech jistě napadnouti nemůže, aby básnil německy“).

Karel Havlíček jako kritik i básník dal svůj nesporný literární a literárněkritický talent zcela do služeb českému národnímu hnutí, jeho politického programu a koneckonců i své vlastní politické činnosti. I díky jeho epigramům, popěvkům či článkům v Národních novinách se v revolučním roce 1848 podařilo pro český národní program získat masovou podporu, z níž pak mohli politici v čele s Františkem Palackým čerpat legitimitu při formulování svých požadavků. Havlíček tak výrazně napomohl formování základů českého politického národa a současně je dokázal výrazně ustálit, až znehybnět – třeba i poměrně agresivní definicí toho, kdo do české kultury může patřit a kdo už ne. Anebo návodem, jak hodnotit jednotlivé kulturní epochy: „Českých knížek hubitelé lítí:/ plesnivina, moli, jezoviti.“ S takovým tvrzením se historikům baroka polemizuje velmi těžce. Ony se totiž ty verše opravdu skvěle pamatují...

Autor působí v Ústavu pro českou literaturu AV ČR.

Portrét Karla Havlíčka Borovského z prvorepublikového vydání Tyrolských elegií, 1932

nost nám ukládá, bychom si již přece zošklivili obyčejnou až posud kritiku, která uznává každou rýmováčku za báseň, každé vypravování, v němž se někdo ožení aneb oženíti nemůže, za novelu, a ježto vůbec každou tištěnou věc ihned milým, potěšitelným kvítkem na poli naší národní literatury nazývá.“ Dodejme, že tuto perspektivu autor – ovšem neadresně – proklamoval již roku 1844 v epigramu *Velmi mnohým českým básníkům*: „Věčná vaše píseň: ‚Jaká slast/ milovati českou vlast!‘/ Má-li však mít z vaší lásky zisku,/ nedávejte písně své do tisku.“

Havlíček přitom nebyl prvním kritikem vyjadřujícím rezervovaný postoj k Tylovým pracím. Již roku 1834 profesor estetiky na Karlo-Ferdinandově univerzitě Anton

názor podal. A v ní také tkví jeho přínos coby inspirátora pro pozdější českou literární kritiku v čele s Janem Nerudou.

Srozumitelnost a formulační zkratka, jež se nebrání zemitosti vyjádření, břitkost a jízlivost polemiky, tedy charakteristiky, které spojují Havlíčka-kritika a Havlíčka-básníka, rovněž nejsou zcela originální. Stylově má Havlíček blízko k Heinrichu Heinemu, s nímž jej spojuje též eminentní zájem o soudobé dění, politický liberalismus a vlastně i podřízení umělecké tvorby politice. Zde si lze všimnout zajímavého paradoxu: Havlíček v literárních kritikách v zásadě zastává klasické estetické ideály. Tylovi tak vytýká nepravděpodobnost jednání postav i neoriginálnost příběhu, tedy flagrantní porušení základních

České nesnáze v malém rybníce

Pohlavní styky Ondřeje Horáka

V rozsáhlém románu Pohlavní styky se Ondřej Horák snaží zachytit podstatu doby předstírání, v níž literatura hraje naprosto marginální roli. Tím víc je ale plná diletantů a snaživců, kteří se z jejích zbytků snaží vytrískat alespoň trochu osobního prospěchu.

MARTIN LUKÁŠ

To máte tak: před více než osmi lety se Ondřej Horák rozhodl, že si každý měsíc napíše jednu kapitolu, dokud jich po vzoru *Božské komedie* nebude mít třiatřicet pro každý ze tří dílů svého nového románu *Pohlavní styky*. Román se měl z vůle autora narodit jako humoristický. Měl tedy na takzvané lidské nedostatky současníků, v tomto případě autorů, kritiků a nakladatelů, poukazovat s pochopením. Aktéři předvedeného literárního provozu nám přes svoji směšnost a ubohost měli být sympatičtí a my se měli při čtení vědoucně usmívat a potom smířeně usínat. Jenomže usmívat se tváří v tvář lidské malosti na přinejmenším devětadevadesát způsobů, sledovat se zaujetím zjištěné pohnutky diletantů a jejich mrzké výkony, chápat bezskrupulózní manýry a nebetyšné vychcanství mužů a žen vedoucích pozic, to je tak akorát úkol pro bohy!

Tam, kde kvetou pózy

Sranda se tu děje bez ustání. Dělalí ji postavy, dělá ji autor, který si potrpí na dvojsmysly a naturalistické karikatury a zatahuje do vyprávění excentricky kdejakou hříčku, jako by ani jediný z příslovecně ranních, v tramvaji pojatých nápadů neměl přijít vniveč. Ale smích, který tahle těsná, konsternovaná sranda vyvolává, nemůže být úlevný, natožpak konejšivý. Žádné, ani nějaké nízkokalorické katarze se nenadějeme; v tom jsou *Pohlavní styky* poctivým plodem své doby. A Horák je natolik důsledný, že v celém románu neprojevil

ani náznak lítosti nad odkouzlenou současností – snad s výjimkou jediného „lidského“ vztahu, který spojuje hrdinu Kamila a jeho fenku Filoménu a jehož, řeklo by se, opravdovost tu ostenativně ční jako ironický protipól naprosté účelovosti ostatních vztahů.

Ale ani stará dobrá satira se nekoná. Horák je k morálce svých postav lhostejný, vysílá je do situací, ve kterých nepotřebují obstát, protože skutečné problémy nebo dilemata neřeší. Jejich chronická nekompetentnost podmiňuje jejich románovou existenci, kterou lze definovat jako prosté trvání v čase za jakýchkoli okolností. Horák vykresluje a obnažuje, ale nesoudí. Umí obratně nastolit situaci, vymalovat scénu a charakterizovat její aktéry. Zdá se, že vždycky míří přesně tam, kde kvetou pózy, tlačí závist a schází úplně obyčejná jistota, ale rozsudek shůry nepadne, nanejvýš se jedna postava licoměrně pohorší nad druhou. Zkrátka a dobře, vyprávění z časů postkapitalistické marginalizace kultury s sebou nenese perspektivu autority, která by čtenářovo rozčarování (pokud k němu vůbec dojde) měnila v porozumění. „To si musí každý sám...“ slyším napovídat autora, který nepovýšeně tápe spolu s námi, jen měl tu kuráž a výdrž probírat se střevy kulturního provozu. *Pohlavní styky* jsou románem posthumoristickým, jsou úctyhodným, ale marným pokusem o humor v neveselé, prudérní, venkoncem propředstírané době.

Poctivej kus literatury

Dantův vzestupný, významuplný postup vertikální stavbou světa střídá u Horáka vulgárně horizontální epická krajina, v níž je vyloučeno kamkoli směřovat, natožpak někam stoupat. Z povahy terénu se tu pouze chodí, bloudí po citově sterilní pahorkatině, v níž chybějí vrcholy a smysluplná zastavení, odkud by bylo možné kraj přehlédnout, zorientovat se a něco si o něm myslet. Zřejmě za tím vězí kompozice románu, dopředu kvantitativně určená, v pravidelné frekvenci vystavěná. Jednotlivé kapitoly jsou ucelenými, vůči sobě diskrétními částmi, které pro tuto chvíli nějak dopadají, protože právě končí. Vypráví se s gustem a bravurou,

v epizodách a odbočkách, ne peripetiích. Na dlouhou jehlu autor aditivně připichuje další a další anekdoty z branže, průhledy zákulisím, fanfarónské zkazky, až nakonec samo tohle množství začíná působit téměř psychologicky. Blazeovaný, líný, nenažraný cynik, protřelý hráč společenských her, arbitr literatury, který ze zásady nečte, úspěšný sexuální predátor bez příčiny a ohleduplný páníček Filomény v jedné osobě, totiž hrdina *Pohlavních styků* Kamil Kousek, svoji groteskně rozporuplnou existenci plus minus obhájí – vykoupí se jako nedobrovolný průvodce po placatém

českém světě, jehož pravá podstata vystoupí zřetelně, až když sami, na vlastní kůži podstoupíte onu dlouhou, únavnou, sedmsetpadesátistránkovou reprodukci pocitů ne(u)spokojenosti. Když si Kamil v závěru připomene svou roky potlačovanou touhu napsat „poctivej kus literatury“, chápete, že jej právě držíte v rukou a nebezpečně s ním překračujete hranici fikce a reality.

Autor je literární kritik.

Ondřej Horák: Pohlavní styky. Fra, Praha 2021, 764 stran.

Kresba Monika Doležalová

literární zápisník

Nechceš být reformovaným učitelem?

PETR A. BÍLEK

„Lidem z Ústecka jsem pomohl už v roce 2016, kdy se hnutí ANO podařilo po třiceti letech dokončit dálnici D8 Praha – Ústí nad Labem – Dráždany“ (Andrej Babiš). „Za ten nedávný den jsem se nejen na našem jarmarku potkal s několika tisícovkami lidí, podal jim ruku, promluvil s nimi“ (Tomio Okamura). Tyto dva výroky byly zveřejněny v jeden den (1. října) v jednom médiu (iDNES.cz). Spojuje je to, že z hlediska korespondenční teorie pravdivosti jako smysluplné výroky selhávají. V našem aktuálním světě se nenachází jediný doklad, že by členové hnutí ANO pod vedením svého majitele na stavbě dálnice D8 pracovali, natož že by výstavbu celé dálnice dokončili. ANO nestavělo ani neinvestovalo. Ředitelství silnic a dálnic investovalo peníze daňových poplatníků a stavbu dálnice zakoupilo. A promluvit si s několika tisíci lidmi za den? Jistě, lze mluvit třeba i ke statisícům lidí, ale výraz

„promluvit s někým“ označuje individuální obousměrnou konverzaci. Kdyby trvala jen minutu, mohl náš vlastenec promluvit s šedesáti lidmi za hodinu, pokud by nikdo nezdržoval a stála se tam fronta. Ani po šestnácti hodinách by ale nebyl u tisícovky.

Oba výroky lze tedy interpretovat buď jako lživé, anebo jako výroky mluvčích trpících poruchou osobnosti, bludnými či umanutými představami atd. Rozhodně ale nejsou kompatibilní s významy, které naše civilizace připsuje označení „důvěryhodný politik“. Přesto oba mluvčí konvenují více než třetině elektorátu českých zemí natolik, že právě je (a strany, jimž dominují) volí.

Co z toho lze vyvodit? Buď jsme svědky civilizačního zlomu, kdy volič už nepotřebuje volenému zástupci důvěřovat, anebo zjišťujeme, že části obyvatel naší kotliny chybějí i zcela elementární základy vzdělanosti. Že systém školství v uplynulých letech a desetiletích vychoval nezanedbatelnou část populace, která nerozumí základním významům psaného textu, nechápe funkci těchto významů a není schopná přisoudit ani zcela evidentním významům jakékoli důsledky. Tento závěr není projevem umanutosti zastánce sémiotiky či humanitních věd obecně. Neschopnost chápat významy totiž není výsledkem nepozornosti nebo špatně vysvětleného pojmu v hodinách literatury, když se za trest zabrouso do teorie. Víceméně všechny předměty vyučované ve škole totiž ve svém jádru pracují právě s kategorií významu, jeho funkce

a důsledků, jež z daných významů plynou či plynout mohou. I když se při tom s pojmem význam nežongluje, je výklad živé i neživé přírody založen na zřeteli, co ten který živočich či rostlina znamená pro biosféru a pro nás coby pozorovatele (nebo uživatele nebo obyvatele biosféry). Špatně napjaté ruce při kotoulu poučí i nedůvtipného o tom, že konání má své důsledky. Žijeme prostě ve světě znaků generujících významy a školní výuka musí garantovat, že aspoň elementárním významovým vztahům každý rozumí.

Valná většina populace byla působení školy po léta setrvale vystavena. A přece lze na sítích pozorovat, kolik lidí volí „na just“, čistě emotivně či na základě hromadných mailů nebo trollích manipulací. Kolik lidí reaguje na poslední aféru s bučením na spartánské Letné různými variacemi věty „Já žádný rasiista nejsem, ale ať se ten černoch podívá do zrcadla, dyť on jak opice fakt vypadá“? Plyne z toho, že selhává jedna z funkcí státní správy. Ovšem v panoptiku, kde ministerstva neumějí vydat nařízení, jež by nebyla v rozporu se zákony, a úředník placený jako mluvčí v den náhlé hospitalizace toho, za něhož má mluvit, vytrvale tweetuje žalmy, se to ztrácí. Nicméně neposkytuje-li školní vzdělání alespoň elementární schopnost rozumět světu, v němž žijeme, mělo by se být na poplach.

Namísto toho se ve školství odměňuje a reformuje. Platy byly opět navýšeny plošně, byť kořenem problému českého školství je letitý stav, kdy někdo učí excelentně a někdo

tupě, ale oba berou stejně. A příprava budoucích učitelů byla právě ohlášena pod ministerským programem Strategie vzdělávání ČR 2030+. Dokument nazvaný Manažerské shrnutí Reformy přípravy učitelů a učitelek v ČR, který MŠMT na svém webu zveřejnilo v souvislosti s podpisem memoranda s fakultami, jež mají učitele vychovávat, vidí budoucnost v nejrůžovějších barvách: „Chceme, aby se do roku 2030 do České republiky jezdili učit experti ze zahraničí, jak připravovat nejlepší učitele a učitelky v Evropě.“ Na učitele se dostanou jen ti, kteří jsou „the best of the best“: „MŠMT se v rámci implementace strategie zapojí do koordinace PR fakult a podpoří snahy o zlepšení obrazu přípravy učitelů a učitelského studia.“ Budoucí učitelé budou v těch nejlepších rukách: „Na fakultách působí zahraniční akademici, všechna výběrová řízení jsou inzerována v zahraničí a otevřena zahraničním zájemcům,“ popisují ministerští věštcí budoucnost roku 2024. Jádrem cesty k nejlepšímu učitelům v Evropě je plán, že ministerstvo udělá řadu šetření, zpracuje zprávy, zorganizuje pravidelná setkávání, dohlédne na sdílení příkladů dobré praxe a bude hodně implementovat.

Tentokrát už to prostě vyjde. A jestli ne, vysvětlí se, že zahraničním akademikům se ze záhadných důvodů nezdál plat ve výši třiceti tisíc hrubého a klíč od skříně s příklady dobré praxe se ztratil. A ve volbách zvítězí ten, kdo voličům hrdě oznámí, že jim postavil fungl nový Karlův most.

Autor je vysokoškolský pedagog a literární teoretik.

Krajina je dávno pryč

Mýty a texty Garyho Snydera

S básnickým i esejistickým dílem amerického spisovatele, antropologa a environmentalisty Garyho Snydera se čeští čtenáři mohou seznámit díky řadě knižních překladů. Sbíрка *Mýty a texty* poprvé vyšla na počátku šedesátých let, nicméně filosoficko-ekologická perspektiva autora z beatnické generace, ovlivněného východním myšlením i pobytem v divočině, je v době klimatické krize stále aktuální.

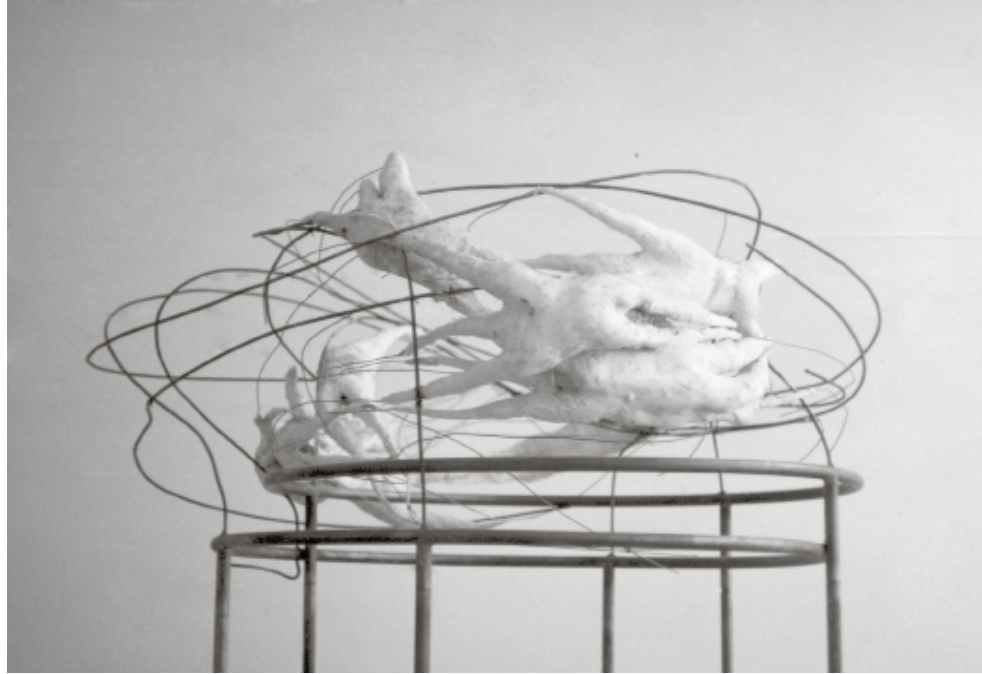
OTAKAR BUREŠ

Průmyslová civilizace zúžila náš přístup ke světu na to, co můžeme ovládat. Co je mimo naši kontrolu, obvykle ignorujeme nebo se toho děsíme. Vztah k okolnímu světu jako k sumě předmětů, jež jsou určené pro naši spotřebu, nás ale nakonec jen frustruje: skutečnost ve své šíři a hloubce se nám odcizuje a nerozumíme svému místu ve světě, o nějž jsme ztratili starost. Umění má schopnost tuto situaci měnit tím, že nám ukazuje provázanost toho, co vnímáme jako jednotliviny, a v některých případech se tak může stát základem nové – lepší – praxe. Žádá si to ovšem odhodlání vstoupit do sféry nejistoty, paradoxů a divokosti. To je cesta, kterou svým životem a dílem proslapává americký básník, esejista a ekolog Gary Snyder, jehož druhá básnická sbírka *Mýty a texty* (Myths & Texts, 1960) se loni, v devadesátém roce autorova života, dočkala českého vydání v překladu Luboše Snížka.

Malovat hory a řeky

Snyderova poezie se noří do prožitku času a prostoru, v nichž se jednotlivý život ukazuje jako součást mnohem většího organismu a lidské dějiny jako epifenomén dějin přírody a světa. Břečtan obtáčející borovici, dívka s prutem, rok, písmo, planeta i hlemýžď na ruce jsou zde (konečně!) zrovnoprávnění, což čtenáři poskytuje úlevu a odvrací ho to od marnosti, jakkoliv i ona je nakonec pravdivá. Vznik a zánik jsou zde totiž neoddtělně spjaté.

Zároveň nás tato perspektiva vede k otázce, jestli existuje jen rozumová pravda. Osvícenec Denis Diderot prohlásil, že příroda neobsahuje žádné konstantní formy. Ale to je věc

Markéta Korečková: Buňky, 1995

perspektivy. V knize *Tao te ting* oproti tomu čteme: „Nebe stále trvá,/ země trvale zůstává./ Nebe a země jsou stálé a trvalé,/ protože nežijí ze sebe;/ proto mohou žít ustavičně.“ Naše tělo, mysl i papír zadržují určité formy, tak jako krajina, džbán nebo přehrada zadržují vodu – každý po svém. A zachytit proměnlivé formy v jejich paradoxní trvalé podstatě dokáže umění. Čínsky se krajina řekne *šan-šuej* a krajinomalba *šan-šuej-chua*, doslova „malovat hory a řeky“. Snyderovy básnické tahy slovy namísto štětcem a barvou jsou poučeny čínskou a japonskou krajinomalbou, která nachází hodnotu věčnosti v každém okamžiku. Zároveň však Snyder nezapomíná ani na pomíjivost a cituje básníka a malíře Pa-tu Šan-žena z konce 17. století: „Štětcem lze namalovat hory a bystřiny, ač krajina je dávno pryč.“

Neustálý pohyb skutečnosti – písku na pobřeží, křídel ptáků, milujících se těl, odlivu a přílivu, deště, listů ve větru, nákladáků i slov – má svou skrytou pravidelnost. Jak napovídá už rozčlenění sbírky do kapitol Mýcení, Love ní a Žďaření, jedná se o cyklické dění spojené s rituály, jež vyjadřují vděčnost za jistotu věčného koloběhu. Jenže moderního západního člověka představa cyklického času drtí – jakkoli otroctví není vynálezem času, ale člověka. A právě v tomto smyslu je Snyderovo otrášení naší moderní perspektivou tak naléhavé a cenné. Ukazuje, nakolik nám antropocentrická hybris zatemnila smysl našeho

pobývání na Zemi. Abychom ubránili, co je hodnotné a dobré, musíme přiznat důstojnost a význam každému tvorů a každé jednotlivině, aniž bychom ji ovšem povyšovali nad ostatní. V básnickém a myšlenkovém vesmíru Garyho Snydera i čerstvá mrtvola zabitého přítele – protože usmrcený zajíc je náš přítel – odráží kosmos oproštěný od hierarchie.

Želví ostrov

Říkal-li Ivan Martin Jirous, že domov je tam, kde spíme, můžeme dodat, že pro Snydera jsou domovem japonské ostrovy, prerie, lesy a hory Severozápadu stejně jako průmyslová města na pobřeží. Nebo snad nejsme na Zemi a ve vesmíru? Kde jinde a kdy jindy než tady a teď se setkávají prázdnota černé díry s pocitem něhy? „Člověk se pohybuje ustavičně s vědomím/ toho jiného, úplně cizího, ne-lidského,“ píše Snyder. Věděli jste, že na jeden centimetr čtvereční lidské pokožky připadá milion bakterií? Že až dva kilogramy „naší“ tělesné váhy tvoří mikroorganismy? Věděli jste, že jste tak bohatí?

Jak se však vyrovnat s faktem, že se i materiálně zajištění lidé chovají jako banda nenažraných kyklopů? Snyderovou odpovědí je buddhistická kázeň a anarchosocialistická spravedlnost. Nové horizonty se podle něj otevírají v okamžiku, kdy postřehneme ne zcela objektivní, ale ani docela subjektivní mnohorozměrnou provázanost společného poznání, citění, chování a konání. Takový

vhled pak jde ruku v ruce se sebekultivací a snahou o sociálně spravedlivé, svobodné uspořádání společnosti v nejširším možném smyslu. Naléhavá je dnes potřeba interkulturního, ale také interdruhového dialogu.

Inspirací nám může být – společně se Snyderem – třeba tradiční čínská epistemologie, která na rozdíl od západní hegemonní tradice chápala, že znalosti vyrůstají z morálky a nelze je separovat od sociální praxe. Toto pojetí vycházelo z komplexního chápání skutečnosti s důrazem na hodnotu učení a vzdělávání. A právě pochopení korespondencí mezi kosmickými a mentálními strukturami představuje základní předpoklad nového vnímání a porozumění. Jazykem a řečí jsou totiž obdařeni nejen lidé různých zkušeností, ale i mimolidští tvorové a příroda sama. Je tedy třeba být v pravém smyslu kosmopolitní – jako bájný Želví ostrov z indických a indiánských mýtů (za sbírku *Želví ostrov* z roku 1974 Snyder obdržel Pulitzerovu cenu), jako soubytí všech možných vyznání a snah, pozic a forem.

Mene tekel

V souvislosti se současnou environmentální krizí často slyšíme výzvy k návratu „zpátky na zem“. Tím spíše dnes vyniká, že Snyder se svým *mene tekel* přišel s moudrým předstihem. Bohužel zůstal oslyšen. Vykládá-li se Snyderova poezie jako spojení vědeckého přístupu s mýtem, je třeba analogicky přistoupit i k jejímu čtení: ostatně desítky stránek s vysvětlivkami, které tuzemské vydání *Mýtů a textů* obsahuje, k tomu přímo navádí. Zřetelný edukativní rozměr Snyderových textů se pojí s poetickým zážitkem, a stejně jako se vědění prolíná s krásou, propojují se zde i různé vrstvy skutečnosti.

Tato veskrze obtížná, myšlenkově silná poezie nic nespotebovává, a přece plodí lásku, cit a poznání. Sděluje a je sdílená. Vede naše pohledy nad řekami, údolími a horami k mořím a novým pevninám, proniká do hlubin k telurickým pohybům starým miliony let, klade vedle sebe chaos i řád, zrození i smrt. Zkušenost poezie zde nastoluje blízký, autentický vztah, vytváří živou vazbu mezi námi a dalšími subjekty světa. Naději v tomto vztahu představuje vzájemná péče, odvahy a naslouchání řeči druhých. Ontologická revoluce je tu s námi, my budme s ní. Člověk nachází své místo ve světě. Nic víc není třeba.

Autor je filosof.

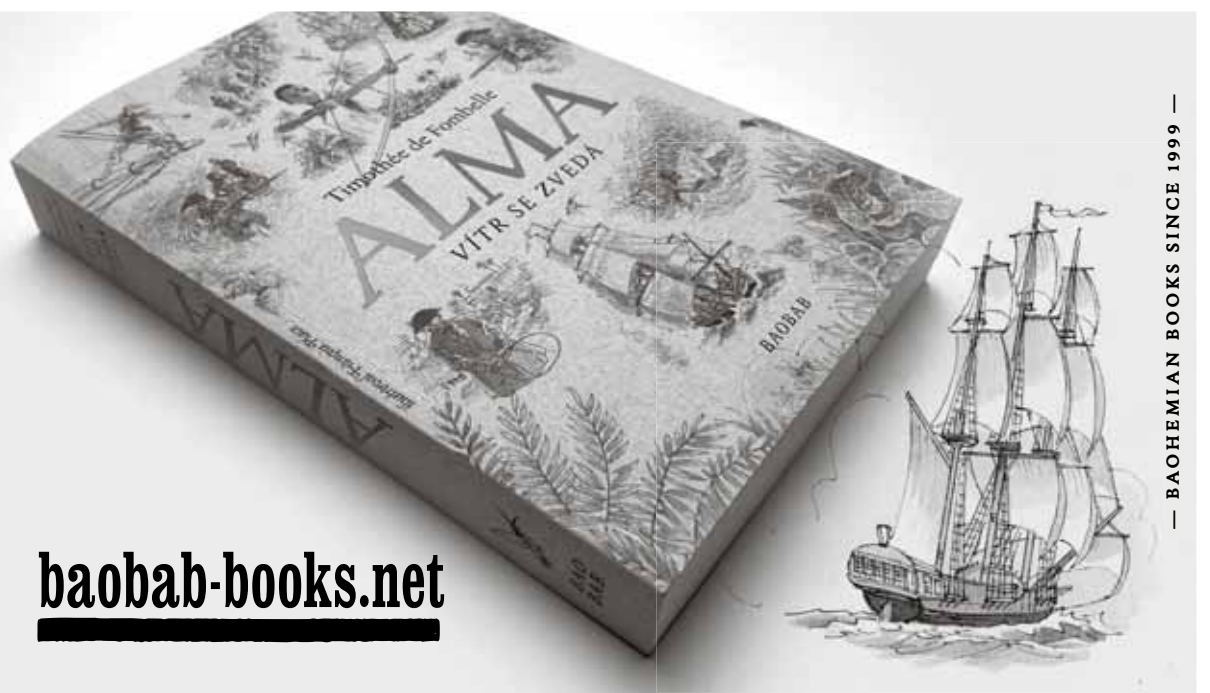
Gary Snyder: Mýty a texty. Přeložil Luboš Snížek. Praha, Maťa 2020, 120 stran.

ALMA — Vítr se zvedá

V ukrytém údolí Isája, kde žije jen jediná rodina, se znenadání objeví bílý kůň. Malý Lan se nechá odnést na jeho hřbetě — a třináctiletá Alma se vzápětí vydá po bratrových stopách. Svět tam venku je ale úplně jiný než ten, v němž dosud byli doma: někteří lidé v něm jsou otroci, jiní je loví, prodávají a bohatnou na nich. K nejceněnějším otrokům patří příslušníci kmene, z nějž pochází Alma a její rodina. A na jedné otrokářské lodi zatím kluk jménem Josef Mars schovává do kapsy kapitánovy vzácné hodinky...

Timothée de Fombelle

(autor knih Tobiáš Lolness, Vango, Dva životy pana Perla a Gloria) napsal velké vyprávění o důležitých věcech, a hlavně o svobodě: té vnější i té, kterou nosíme v sobě, té naší i té pro ostatní. Kniha s podtitulem Vítr se zvedá je první ze tří dílů Almina příběhu.

baobab-books.net

Při kuchání ryb

Rodinné historky Ediny Szvoren

Mezi výrazné hosty zářijové Noci literatury i Světa knihy patřila Edina Szvoren, jejíž kniha *Nemá, a dobře, že nemá* vyšla v českém překladu. Oceňovaná maďarská povídkářka a vystudovaná dirigentka se ve svých textech zaměřuje především na tiché tragédie, které se odehrávají v dysfunkčních rodinách.

BLANKA ČINÁTLOVÁ

„Zajímají mě fragmenty,“ zdůrazňovala Edina Szvoren, když na letošním Světě knihy představovala svou povídkovou sbírku *Nemá, a dobře, že nemá* (Nincs, és ne is legyen, 2012), která nyní vyšla v češtině. Významovým fragmentem je i název knihy, který se poprvé objevil ve stejnojmenné povídce. Dětská či dospívající vypravěčka si do svého deníku přepisuje matčin postesek „Člověk nemá přátele, a dobře, že nemá“, jež posléze přemění ve své životní krédo: „Tady na Zemi nemá být nikdo šťastný, a dobře, že nemá.“ Nespolehlivost diaristické ich-formy nezkušené pisatelky, jejíž deník osciluje mezi intimním vyznáním, terapeutickým zápisníkem i jakýmsi útěšným listem adresovaným milované učitelce, znejišťuje smysl výroku. Komu připsat zoufalství a rezignaci? Matčinu zklamání, nebo dětské osamocení?

Opouštění

Tatáž vypravěčka nedokáže uhodnout, kdy si její otec dělá legraci, „protože všechno má několik významů“. Dítě, které má tendenci brát věci vážně, nerozezná jemné nuance sarkasmu a ironie, výsměch od smíchu a ve své sebestřednosti se často cítí vtipem dotčeno a zraňováno. A ve velmi podobné situaci – neporozumění, zraňování a odhadování významu komunikačních situací na základě nejistých signálů – se ocitá i čtenář. Edina Szvoren konstruuje povídky z nezřetelných fragmentů toho, co jejich vypravěčky a vypravěči vidí, slyší nebo prožívají, ani oni sami si tím ovšem nejsou zcela jisti. V centru jejich pozornosti stojí různým způsobem deformované či dysfunkční rodinné, příbuzenské i partnerské vztahy. Perspektivu vyprávění přitom udávají postavy, které se ocitají v pozici těch, na něž dopadá křivda, bezpráví, manipulace a nezáměr a které prožívají nějaké trauma či tragédii, jakkoli jejich obrysy zůstávají zastřené. Vůbec například netušíme, jaká katastrofa hrozí dítěti v povídce Babylonská věž při skládání puzzlů, přestože mateřskou hrůzu i hysterii zprostředkovává vyprávění naprosto autenticky.

Kulisy jednotlivých povídek se sice liší, ale základní situace jsou v podstatě identické. Osamocené a zrazené matky lamentují, frustrování otcové pijí nebo unášejí vlastní děti. Rodiče se rozvádějí a podvádějí, dospělí své potomky „znásilňují“ nebo ignorují. Děti jsou ponižovány, opomíjeny, v den rozvodu si stíhají pyžamo, touží po pozornosti a po lásce. Dospělí opouštějí, děti jsou opouštěny.

Deziluzivní a syrové líčení temného světa dětství nalézáme i v jiných románech současné maďarské literatury, například v *Nemajetných* (2013, česky 2016) Szilárda Borbélye nebo v *Devátém* (2006, česky 2017) Ference Barnáse. Borbély i Barnás ale stylizované dětské vyprávění zasazují do přesných historických i geografických souvislostí a bizarní rodinný příběh, jehož trýznivost umocňuje stylizovaná autenticita dětského vypravěče, spojují se sociálními, kulturními i politickými dějinami Maďarska 20. a 21. století. Szvoren tato linie sociografického psaní příliš nezajímá. Z jednotlivých povídek lze sice dobový

kontext rekonstruovat, ale nehraje zásadní roli, zda se příběhy odehrávají v kádárovském či současném Maďarsku, v komunitě maďarských emigrantů v západním Německu nebo u chasidů, mezi disidenty nebo papaláši, v kempu pro rozvedené otce nebo na koňských dostizích. Jako by rodinné tragédie nešly vysvětlit, natož ospravedlnit žádnými vnějšími okolnostmi – násilí na druhém postrádá kauzalitu a i představa empatie se jeví jako falešná.

Právo na maso

Podobně jako v *Nemajetných* či v *Devátém* se i u Szvoren pozornost soustředí na problém jazyka. Autorka ovšem nevolí barokně opulentní, senzuační, expresivní a básnický jazyk jako Borbély a Barnás. V povídce Skvrna se syn stydí za slova, která používá jeho matka; její jazyk ho přivádí do rozpaků, dráždí. Podobně však čtenáře irituje jazyk vypravěčů. Jako bychom procházeli observační protokoly – v jedné z povídek otec pozoruje syna na matčině (exmanželčině) pohřbu a usuzuje, že vyrostl, jinde dcery pozorují otce při jídle. Jeden krájí špek, když ztratí nervy, druhý tichým gestem zamítá jakékoli prosby: „Vše

Zákazníci se nebojí mrtvých nebo živých, bojí se metamorfóz (...) Při kuchání ryb si člověk zvykne na ledacos. Všechno, s čím se smírím, si dříve či později zamiluju.“ V povídce Sazan pozoruje dospělá vypravěčka ulovenou rybu ve vaně a reprodukuje při tom řeč despotického manžela, který od ní požaduje rozkoš, ale chová se k ní stejně apaticky jako ona ke svým rodičům: „Otec i matka jsou moji rodiče, ale když na mě padne hnusná nálada, mám pocit, že mi do nich vůbec nic není.“

Úrazy a zranění

Devastaci vztahů zdůrazňuje nejen verbální lakoničnost, ale také obrazy výrazně deformované tělesnosti, a to převážně v souvislosti s dětským tělem: pahýl nohy, useknutý prst, ukousnutý ušní lalůček, němota, hluchota, zkažené zuby, koktavost. Autorka o těchto postiženích nepojednává jako o ranách osudu, spíš jako o důsledcích úrazů či nedbalosti. Jako by toto smyslové „mrzáctví“ – neboť většinou abnormalita zobrazuje v podstatě zraněnou senzualitu – bylo dílem náhody, okamžiku; jako by bývalo stačilo jen nepatrně pozornosti k tomu, aby se věci formovaly zcela jinak.

Edina Szvoren žádnou útěchu či smíření nenabízí. Foto Miroslav Machotka

v tichu, nedovolí, abych mu sedla na klín, při večeri se slituje a dá mi dva kousíčky masa, právo na maso má pouze tatínek, protože maso neroste na stromech jako lískové oříšky.“ V povídce Papírový drak rekonstruuje dcera události „osudného dne“ a zaznamenává i neustálé otcovy opravy. Jeho výrok „to už si nemůžeš pamatovat“ působí jako otravné a zlehčující rodičovské peskování a současně problematizuje spolehlivost kolektivní paměti a vzpomínání, z něhož se živí takzvaná rodinná historie. Milosrdné – a proto zpravidla falešné – vzpomínání se vyhýbá traumatickým momentům a předmětem korekcí se místo toho stávají trásné na koberci nebo podobnost matčiných lopatek s krkem violoncella. Pozorovatelský odstup, o jehož emocionálnosti svědčí spíše mimoděčné detaily (matčino šourání, plandání, mlaskání, dotyk puků na kalhotách) než jazyková expresivita, zůstává i u dospělých synů a dcer.

Při pozorování mrtvého matčina těla v povídce Smrt Dé myslí syn na kuchání ryb, záležitosti vnitřnosti a nitra, a jejich doslovnost či metaforičnost v podstatě nelze odlišit: „Když je člověk uvnitř něčeho, vypadá zlé jako lepší, avšak dobré jako trochu horší (...)“

Tam, kde „nemá být nikdo šťastný, a dobře, že nemá“, se zázračná uzdravení nedějí. Neobžalovává se tam, ale ani neodpouští. Jazyk dětí zůstává němý, dospělí jsou hlší, nemohou si vzájemně porozumět, ani když děti dospějí do věku rodičů. Opouštění budou sami opouštět, nemá se proměnit v hluché. I přes nenápadné groteskní momenty, které poskytnou čtenáři trochu oddechu (otec unese dceru, ale požadavky na výkupné vhodí do špatné schránky; vibrátor schovaný v hrnci; uspokojování se hříbkem na štipování ponožek; šmírování v koupelně), nám Szvoren žádnou útěchu či smíření nenabízí. Mezi dětstvím a stářím na její postavy nečeká nic vzrušujícího, zajímavého, trvalého či osvobozujícího. Ani láska. Tušené tragédie nespějí k očistné katarzi, spíš k nedůstojné plichtě. A proč by vůbec měla literatura přinášet úlevu nebo heroizovat poražené? Edina Szvoren načrtává jakési memento ostudností a my žasneme, co všechno se dá přežít. Vždyť při kuchání ryb si člověk zvykne na ledacos.

Edina Szvoren: *Nemá, a dobře, že nemá*. Přeložil Robert Svoboda. Bourdon, Praha 2021, 240 stran.

BÁSNIČKA REDUKCE

Otec vykládá syna

MARTIN LUKÁŠ

Znáte tu scénu z Kubrickova filmu Barry Lyndon (1975), v níž titulní hrdina, dobrodruh a hochštapler, konejší svého umírajícího syna? Sedí po straně jeho dětské postele a slovy i gesty popírá, co je tu evidentní: synova nadcházející smrt. Ale devítiletý chlapec to ví lépe. Nechá se otcem ubezpečit, že až umře, půjde do nebe, a pak jej poprosí, aby mu vyprávěl, jak tenkrát ve válce dobýval francouzskou pevnost. Žalem vyčerpaný otec mu vyhoví, líčí dramatickou scénu a zhurta se dovolává synovy účasti: „A tos měl vidět, jak Francouzi zírali!“ Vydrží to slabou minutu, pak se zhroutí. Pláče, protože ví, že mu právě umírá syn, a protože jej dojala synova důvěra v jeho smyšlené historky.

Nevim, jak se cítil muzikolog František Pala, když v prosinci 1945 psal svůj text pro vzpomínkový večer věnovaný jeho synu Dušanovi (viz Tvar č. 8/2010). Ale představuji si, že vedl sám se sebou podobně zoufalý zápas jako Barry Lyndon. S úkolem představit v uceleném výkladu milníky Dušanova života, jeho povahu, zájmy a první úspěchy vzal totiž na sebe, téměř masochisticky, úkol veřejně vysvětlit, proč tento čínorodý mladý muž spáchal sebevraždu.

Cituplné vyprávění otce o talentovaném synovi, jehož rozlet zmařila válka, sleduje typickou narativní křivku své doby – krach demokracie, válka, útlak českého národa, osvobození a frenetické poklizení republiky po přestálé pohromě. Témuž schématu odpovídá pořadí Palových básní z let 1940 až 1945 v jeho jediné vydané sbírce Krev a popel.

Co je dnes možná zajímavější než Palova sbírka, je text jeho otce, respektive vzájemná konfrontace jejich hlasů, svým účinkem ne nepodobná vyprávění Barryho Lyndona, který mluví žalu navzdory, bájí smrti natruc.

Palův obraz válečných let je příznačně anemický: „Ach stromy za odkvetlou zdí!/ Do puklín čas se lije jasně bílý./ V rákosí ticha kdo pochopí/ subtilní poesii šedi?“ Jeho otec, přitlačený dávnou vzpomínkou na psací stůl, píše: „Brzy s neomylnou jistotou rozlišoval barvy i v nejjasnějších odstínech.“

Pala byl nuceně nasazen do Fričovy továrny na Vinohradech, kde si po roce práce těžce poranil ruku. Když to jeho otec připomíná, počíná si téměř mýtotvorně: „I nejobleštnější chirurgické manipulace snášel se sebevládou stoického filosofa a s humorem českého studenta: při nejtěžších zákrocích recitoval ordinujícím lékařům ódy Horácovy a hexametry Ovidiovy.“ Ne, nechci se smát. Žasnu, jaké vysvědčení života tu otec vystavil zemřelému synovi.

Literární historici v Palovi rádi vidí existencialistu. Otec: „Není pochyby, že měl všechny bytostné předpoklady, aby vyrostl po překonání jinošských krizí v humoristu české literatury.“ Série satirických obrázků Jak pan Kozibrčko dělal revoluci zůstává spolu s jiným v pozůstalosti.

Dušan Pala v dopise na rozloučenou: „Nevidím už nikde smyslu života. Mám příliš krutý rozum, který mně odhaluje vše, raison d'être tolika lidí (životní, štěstí, věda, umění) jako nejnicotnější z nicotného. Je to pomůcka k ukrácení dlouhé chvíle, již máme mezi narozením a hrobem.“ Otec (přemáhá pláč): „Dušan byl smavé dítě.“

Dušan Pala: *Krev a popel*. Básně 1940–1945. J. Pávek a spol., Praha 1946, 83 stran.

Proč Bond nevozí děti do školy

Bondgirls a emancipace

Není čas zemřít, poslední film s Danielem Craigem v roli Jamese Bonda, se po několika odkladech dočkal premiéry. Tímto snímkem vrcholí dva trendy: za prvé snaha vytvořit uvnitř série pentalogii, a za druhé pokusy o hlubší psychologické profily ženských postav i samotného agenta 007.

JAN HAMERSKÝ

„Pravda, vám se zdá, že je to hloupé. Měl bych to přece jenom přepsat. Vážně, já bych tam dal trochu víc citu, víc touhy. Proč bychom mu nedali pravou něhu a čistou lásku, hlupákovi.“
„Kdo je hlupák?“
„No, Bob Sinclair. Pořád se předvádí, ten šílenec. Člověka to omrzí.“
(Muž z Acapulca)

Bondovskou sérii v uplynulém roce opustili důležití aktéři. Několikrát odložená premiéra filmu *Není čas zemřít* (No Time to Die, 2021) ukončila kariéru Daniela Craiga v roli agenta 007 a mimo to loni krátce po sobě zemřeli herci Diana Riggová, Michael Lonsdale a Sean Connery. Zastavil bych se u prvních dvou. Jejich postavy i končící craigovská pentalogie se totiž snažily Bonda dostat co nejdál z jeho komfortní zóny. Ve filmu *Moonraker* (1979) agent Jejeho Veličenstva pronásledoval padoucha Huga Draxe – v Lonsdalově podání – až do kosmu. Komtesa Teresa „Tracy“ di Vincenzo, kterou hrála Riggová, ale zašla ještě dál: s Bondem se vzali. Do vesmíru se pak Bond vrátil už jen nepřímo, když si Craig o pauze při natáčení *Skyfallu* (2012) odskočil do vedlejšího studia, kde se zrovna točil film *Star Wars: Síla se probouzí* (Star Wars: The Force Awakens, 2015), a objevil se v kostýmu Stormtroopera. Pokusy polidštit archetyp toxické maskulinity se však objevovaly průběžně. S Timothyem Daltonem prožil Bond bolest, strach, únavu i nenávisť, s Craigem existenciální tíseň a krizi středního věku. Nejhlubších lidských citů se ale dopustil už *V tajné službě Jejeho Veličenstva* (On Her Majesty's Secret Service, 1969) se zmíněnou Tracy.

To by se Connerymu nestalo

V závěru šedesátých let, kdy o jiném, lepším světě snili hippies na Woodstocku, francouzští studenti bouřící se proti De Gaullovi i Čechoslováci za Dubčeka, dolehly nové impulsy také do říše tajných agentů z klukovských fantazií. Bondovskou sérii v roce 1967 opustil „přerostlý kaskadér“ Sean Connery, který měl pocit, že se příliš usadil v roli uhlazeného playboye-zabijáka, a zatoužil po náročnějších hereckých výzvách. Produkce tudíž musela najít nástupce, který nebude mít zapotřebí se s Connerym srovnávat. Což se snáz řekne, než udělat. Connery totiž dodnes zosobňuje ideál, se kterým je poměřován každý, kdo přijde po něm, a George Lazenby, kterého si producent Albert „Cubby“ Broccoli prosadil takřkajíc všemu navzdory, patří k těm, co byli posuzováni nejpřísněji.

Australský manekýn měl výtečné fyzické předpoklady, citelně mu však scházely herecké zkušenosti. A jeho nedostatečné dispozice jen zvýraznil ambiciózní scénář. V *tajné službě Jejeho Veličenstva* Bond poprvé zažil, že se žena chová, jak sama uzná za vhodné, a jedná s ním jako se sobě rovným. Agent sice Tracy opakovaně zachrání, ta se ho ale o žádnou záchranu neprosí, a ještě mu později pomůže, když je viditelně bezradný. Její přítomnost navíc Bonda přiměje uvažovat o bezpečnějším zaměstnání.

Zlobivé holky jdou do nebe

Film tyto posuny divákům podává po lžíchách a rámuje je jako součást variace na Shakespearovo *Zkrocení zlé ženy*. Tracy nejdřív odmítá hrát bezradnou dámu v nesnázi a dát Bondovi záminku, aby si zase jednou stříhl roli rytíře v lesklé zbroji, a dá mu jasně najevo, že nijak netoužila po tom, aby zmařil její pokus o sebevraždu nebo zaplatil dluh v kasinu. Napoprvé také odmítne se za něj provdat jen proto, aby mu její otec Draco mohl jako věno darovat zásadní informaci. Ke svatbě sice stejně dojde, ale teprve v době, kdy se Bond začne projevovat jako něžný

milující partner. Když si pak agent po obřadu vzpomene, že novomanželce nedal ani kytku, načež Tracy namítne, že jí dal „ten nejkrásnější dar – budoucnost“, není to jenom happy end. Její otec, mafián Draco, se vybarví během závěrečné zteče padouchovy alpské pevnosti. Tracy, která chce Bondovi pomoci, její otec omráčí a dodá: „Šetři rákosku a zkažíš dítě.“
Averzi vůči těmto despotickým manýrám Diana Riggová (mezi lety 1959 a 1967 členka Královské shakespearovské společnosti) samozřejmě akcentuje už od začátku filmu a dokonce si jako vůbec první žena v sérii dovolí předvést špičkovou hereckou průpravu. Ještě než Bond a Draco za úsvitu zmaří Blofeldovy světovládné ambice, trefně je ironizuje dvojsmyslnou citací romanopisce, dramatika a básníka Jamese Elroye Fleckera: „Pro tebe, pane světa, ráno svítá./ Jen pro tebe slunce vplouvá na nebe/ a jásot ptáků svým

s Danielem Craigem, jejíž závěr bylo možné vytušit už dlouho před premiérou snímku *Není čas zemřít*. Jestli neumře, tak odejde. V tomto si agent s povolením zabíjet nezadá s humanoidními výtvy brutálního zábavního parku Westworld – také musí před nahrazením dospět na konec dějové linky.

Z této generální linie uhnul jen v *Quantum of Solace* (2008). Fanouškům, které předtím v *Casino Royale* dojala smrt Vesper Lynd, tento film namísto trochy útěchy uštědřil bolestivé prozření: Bondův sklon ženami manipulovat nebo je přímo znásilňovat odvodnil tím, že se sám stal obětí citové manipulace. Vesper s ním totiž navázala vztah, aby zachránila jiného muže, Yusefa Kabeiru – do kterého se zamilovala už předtím –, ze zajetí organizace Spectre. Kabeira přitom tímto způsobem celou dobu pro Spectre rekrutoval agentky.

Ve filmu *V tajné službě Jejeho Veličenstva* Bond poprvé zažije, že s ním žena jedná jako se sobě rovným. Foto United Artists

zpěvem vítá/ázrak, jenž nestal by se bez tebe./ Než obzor rozzáří se ranním jasnem/ i básník zpívá, byt' s falší v hlase.“

Tracy v podání Riggové dodnes diváky dojí má jako jediná bond girl, kterou si agent 007 skutečně vzal. I tak ale nastolila podstatné precedenty a otevřela sérii dalším emancipovaným hrdinkám – například pilotce Pam Bouvierové z *Povolení zabít* (Licence to Kill, 1989), asertivní Moneypenny ze *Skyfall*, a především druhé osudové ženě, Vesper Lynd z *Casina Royale* (2006).

Šance na změnu jedna ku třem

Realisticky pojaté ženské postavy se však v sérii objevují zřídka. Pokud trochu nepřipomínají světici nebo děvku, fanoušci této chlapácké fikce je špatně snášejí. Bondovy eskapády je mají vzít za hranici všedních dnů, a ne jim je připomínat. A tím se dostáváme k důvodu, proč Tracy i Vesper musely zemřít. I přibližný obraz skutečné lásky totiž bylo nutné Bondovi pořádně zošklivit. Proč by jinak dál sloužil Jejimu Veličenstvu jako bezskrupulózní womanizer s okázalým životním stylem a producentům jako pánská figurína, s jejíž pomocí lze dělat reklamu luxurním produktům? Komu přesto hlava nebere, proč Bond za skoro šedesát let ani jednou nevyzvedával dítě ze školky, tomu tvůrci naservírovali zdrcující epickou apologii

Nízké hodnocení na filmových databázích v případě *Quantum of Solace*, a ještě víc u snímků *V tajné službě Jejeho Veličenstva* a *Povolení fanoušci*, však fanoušci odůvodňují něčím jiným. U prvního filmu je nudí fádní záporák a nepřehledná akce, u druhého kilt a fiží, u třetího rozháraný scénář. Lazenby je sice v roli svůdce toužícího po rodině ukázkově prkenný a charakterní herec Dalton zase vedl ztracený souboj se zkostnatělou režii, skutečný problém ale byl jinde: Lazenby, Dalton i Craig oblékli smoking v době, kdy postava agenta 007 procházela krizí. Jednou ji vyvolal Conneryho odchod, podruhé stále upachtěnější Roger Moore a nakonec nijaký Pierce Brosnan. Scenáristé hledali, jak od reality odtržený charakter polidštit – a fanoušci ve dvou ze tří případů jejich snahu odmítli.

Důvod, proč Lazenby a Dalton pohořeli, kdežto Craig triumfoval, jistě můžeme přičítat konvenčnímu hereckému výkonu, scénářům či chápavější režii, ale nemůžeme vynechat načasování. Sexistický misogynní dinosaurus by sotva kdy prodělal terapii, kdyby se předtím po stopách své identity a svého mýtu nevydal Jason Bourne. Teprve jeho příklad scénáristům craigovských bondovek Nealu Purvisovi a Robertu Wadeovi, zodpovědným také za vyumělkované brosnanovky, rozvázal ruce, i co se týče ženských postav.

Autor je publicista.

SE TĚ
BOHUMILA
GRÖGEROVÁ

17. 6. – 31. 10. 2021
Letohrádek Hvězda
Obora Hvězda
Praha 6 – Liboc

Výstavu pořádají Památník
národního písemnictví
a A2 kulturní čtrnáctideník.

setiny.cz

Naolejovaný extrém

Vítězem letošního festivalu v Cannes se překvapivě stala druhotina režisérky Julie Ducournauové Titan. Surreálně laděný body horror sice ve své kategorii patří mezi lepší tituly, ale chybí mu jasnější zaměření i větší osobitost.

ANTONÍN TESAŘ

Film Julie Ducournauové *Titan*, který letos na festivalu v Cannes získal Zlatou palmu, je extrémní divácký zážitek. Nejen že nás atakuje obrazy nepříjemné nebo přímo monstrózní tělesnosti, ale jeho vyprávění se vine v instinktivních, surreálních zákrutech a sleduje postavy, na něž je velmi obtížné se emočně napojit. Jeho estetika stojí někde mezi fantaskním fetišistickým hororem a naturalistickým ohledáváním živočišných podob lidskosti. Přesto je to snímek, který jen trochu znalejší festivalové publikum vlastně těžko něčím překvapí, natož šokuje. Tím spíš, že zemí jeho vzniku je Francie. *Titan* totiž naprosto plynule navazuje na trend, který určitá část francouzské kinematografie pěstuje už od konce devadesátých let a který už dávno má i své publicistické označení: new french extremity. Ducournauová do tohoto řečiště vplula už svým debutem *Raw* (2016) a s *Titanem* se vlastně jen znovu chytá nejsilnějších proudů, aniž by přinesla něco výrazně nového nebo osobitého. Hlavní ocenění nejprestižnějšího artového festivalu pro film, který by vynikl spíš v nějaké půlnoční hororové sekci, tak působí ještě překvapivěji a ještě hůř se obhajuje.

Významům naproti

To ale neznamená, že by *Titan* byl špatný film. Nevyplyvá z toho nutně ani to, že by šlo o pouhý derivát, na kterém nelze najít nic podnětného. Chcete-li, můžete si v příběhu vražedkyně, která se ukrývá před zákonem v roli pohřešovaného syna velitele záchranářů a zároveň se proměňuje v kyborga, dokonce objevit spoustu zásadních témat současnosti, od genderové fluidity přes automobilový fetišismus à la Cronenbergův *Crash* (1996) nebo Carpenterova *Christine* (1983) až po problematiku „nahé“ lidské bytosti, která si obléká identity podle toho, do jakých sociálních kontextů se dostává. Problém je, že všem těmto interpretacím je třeba jít naproti, a to celkem daleko. Musíte si je sami vylovit z proudu obrazů, které jsou sice na jednu stranu skoupé na slovo, ale na druhou se jim tak úplně nedaří vyvolávat zemitou fantasmagorickou mystiku filmů, jako jsou *Miluji tě k sežrán* (Trouble Every Day, 2001) nebo *Mandy* (2018). Mystiku, jež vlastně žádné další vysvětlování nepotřebuje nebo se pokusům o něj přímo vysmívá.

Groteskno a tanec

V *Titanu* není nic, co bychom ve srovnatelně radikální podobě neviděli už ve starších snímcích new french extremity. Groteskní hry s genderem najdeme třeba v *Kalvárii* (Calvaire, 2004) Fabrice Du Welze, oerotizovanou nebo přímo monstrózní ženskou nahotu tematizuje dlouhá léta Catherine Breillatová, technohoror pěstují klasici jako Šinja Cukamoto nebo zmíněný Cronenberg a tak dále. Může to znít jako stížnosti příliš otrlého diváka, kterému už je i kdejaký extrém málo. Pokud ale současná francouzská extrémní kinematografie něco nepotřebuje, jsou to právě rozvolněné kompilace šokantních scén a motivů. A zrovna *Titan* bohužel působí jako poněkud roztěkaná, nahodilá přehlídka konfrontačních výjevů, za kterými není žádný jednotící princip (ne nutně racionální koncept nebo dokonce poselství), ale spíš cosi jako posedlost, fixní idea či vize). Podobně neukotvených děl, kde kdykoli může přijít cokoli, vzniká ve francouzském hororu i v posledních letech celkem hodně

Julia Ducournauová se v Titanu posunula k preciznějšímu, videoklipovému stylu. Foto Diaphana Distribution

– namátkou zmiňme *Meandr* (Méandre, 2020) nebo seriál *Marianne* (2019). Od vítěze Zlaté palmy bychom zkrátka čekali víc.

Z *Titanu* nakonec zůstane v paměti spíš několik silných scén než ucelený dojem. Je dobře, že to nutně nejsou ty nejextrémnější scény. Ducournauová se od *Raw* posunula k preciznějšímu, videoklipovému stylu, který se pečlivě stará o barevné tónování obrazu, rytmus a náladu. *Titan* je díky tomu film, kde se hodně tancuje, a právě strhující taneční scény působí možná intenzivněji než obrazy vraždění nebo groteskní tělesnosti. Obdivovat můžeme i náročné a přesvědčivé herecké výkony Agathe Rousselleové a Vincenta Lindona. Pořád je to ale výběr, který si musíme udělat sami z vlastní vůle, místo aby vás k němu plynule vedla chorobná fascinace tušená v pozadí obrazů.

Titan (Titane). Francie, Belgie 2021, 108 minut. Režie a scénář Julia Ducournauová, kamera Ruben Impens, střih Jean-Christophe Bouzy, hudba Jim Williams, hrají Agathe Rousselleová, Vincent Lindon, Garance Marillierová, Lads Salameh ad. Premiéra v ČR 7. 10. 2021.

Popový aktivismus budoucnosti

Německý queer snímek Nic ve zlým si z loňského Berlinale odnesl LGBTQ ocenění Teddy Award. Na českém festivalu Mezipatra pak obdržel hlavní cenu a s tím i distribuci v tuzemských kinech, do kterých právě přichází. Čím si film získal festivalové poroty a co nabízí publiku?

MATĚJ HŘIB

Domácí recenze mluví o debutovém filmu režiséra Faraze Shariata a tvůrčího kolektivu Jünglinge jako o „budoucnosti německé kinematografie“. Kromě kvality snímku je k tomu

vede také slovní hříčka, *Futur Drei*, jak zní originální titul filmu *Nic ve zlým*, má totiž být novým gramatickým budoucím časem, kterým lze mluvit o budoucnosti trojice protagonistů. Čeština bohužel nic takového nenabízí, a tak přebírá okleštěný mezinárodní název *No Hard Feelings*. Otázku, kdo si může dovolit jakou budoucnost, však samotný film kladě dostatečně důrazně. Komplexní otázky sexuality, genderu, rasy a migrace přitom zpracovává velmi popovým a jednoduše stravitelným filmovým jazykem. Tvůrci svůj přístup označují jako „aktivistické popcorn-kino“ – chtějí vzdělavat afektivně, skrze empatický prožitek osudů psychologicky propracovaných postav.

Příběhy první a druhé generace

Parvis je dvacetiletý syn iránských přistěhovalců, který vyrůstá na maloměstě. Čas si krátí večírky a schůzkami prostřednictvím gay seznamek. Za menší přestupek dostává veřejně prospěšné práce v centru pro uprchlíky, kde se seznámí se sourozenci Amonem a Banafshe, kteří jsou podobného věku i naturelu jako on. Zanedlouho mezi Parvisem a Amonem vzplane láska, jež způsobuje problémy v centru i v Parvisově rodině. Vedle „gay love story“ se odvíjí osud Banafshe a její žádosti o azyl. Amonova sestra je plnohodnotnou hlavní postavou a ústřední zvrát patří právě jejímu příběhu. Shariat tím zpochybňuje zaběhnuté schéma gay filmů, podle kterého zamilovaný pár stojí proti homofobní společnosti. V Shariatově snímku je to složitější. Parvisova rodina s milencem svého syna nemá problém kvůli tomu, že je to muž, ale proto, že je Íránec. Postava Parvise tak ztělesňuje dvojakost postavení druhé generace migrantů, do které patří také většina štábu. Pro obyvatele uprchlického centra je Parvis Němcem, kdežto pro německou společnost, včetně té queer, zůstává cizincem.

Evropských reprezentací osudů druhé migrantské generace v posledních letech přibývá – například německá televize ARD letos odvysílala minisérii *All You Need* (2021), která tematizuje rasismus uvnitř i vně berlínské queer komunity. Dalším příkladem je čtvrtá sezóna norského seriálu *Skam* (2015–2017), která sleduje život mladé muslimky Sany Bak-koush, a všechny její lokalizované varianty, jež po úspěchu originální řady vznikly v jiných

zemích (mimochodem, v Německu je to seriál *Druck*, jehož šestou řadu momentálně natáčí právě kolektiv Jünglinge). V těchto seriálech sledujeme zkušenost druhé generace a její vztah s majoritní společností. *Nic ve zlým* ale jde „o úroveň“ dál, a Parvis je tak postavou, se kterou se může identifikovat i evropský divák bez migrantské zkušenosti a vstoupit s ní do „jiného světa“ uprchlického centra. Film je napůl v němčině a napůl ve farsí a postavy mezi jazyky přecházejí i uprostřed dialogu. „Bioněmci“ se v příběhu objevují pouze ve vedlejších rolích a hlavní příběhovou linií je „coming of age“ protagonisty, který si začíná uvědomovat složitost světa a jednoduchost vlastního postavení.

Jak vyprávět jednoduše

po dospívání, dosazuje do něj však postavu homosexuálního Němce druhé generace přistěhovalců. A obdobně pracuje se schématem romantického filmu, které jsme viděli nespočetněkrát, ale v migrantské queer variantě ještě ne. Tvůrci zviditelňují neznámé příběhy a identity pomocí známých a snadno srozumitelných narativů. Také vizuální podoba filmu je záměrně líbivá. Ač bychom to od dramatu z uprchlického centra nečekali, zhruba polovina snímku se odehrává na oslavách či tanečním parketu s krásnými tanečními scénami plnými barev a zpomalených záběrů. Filmový jazyk videoklipu je využit i významově: jeho nelineární temporalita vedle sebe staví různé varianty a možnosti zobrazeného. Když postavy promýšlejí svou budoucnost, vyprávění se zastaví a divák má možnost afektivně prožít jejich životní situaci.

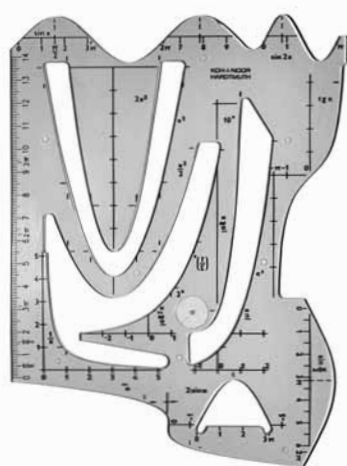
Snímek ale nikdy nesklouzává k mravokárnosti nebo litéstivému kázání – „popcorn“ je s aktivistickým sdělením vždy vyvážen. Hlavní kvalitou filmu je právě zábavnost a lehkost, s níž náročnou společenskou problematiku zpracovává. Může ji tak přiblížit i publiku, které by se jí jinak nezabývalo. A diváci si skrze empatii k postavám mohou uvědomit, jak rozdílné budoucnosti mají různí lidé k dispozici.

Autor studuje sémiotiku.

Nic ve zlým (Futur Drei). Německo 2020, 92 minut. Režie Faraz Shariat, scénář Faraz Shariat, Paulina Lorenz, kamera Simon Vu, střih Friederike Hohmuth, zvuk Christoph von Schönburg, hrají Benny Radjaipour, Eidin Jalali, Banafshe Hourmazdi ad. Premiéra v ČR 7. 10. 2021.

říjnové derniéry

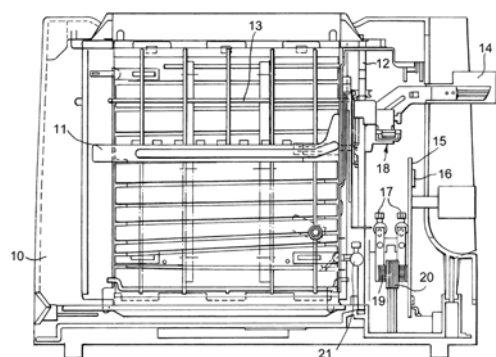
studio hrdinů

11. 10. **Thomas Bernhard:**
Zdání klame

15. 10. **Katharina Schmitt:**
Molyneuxova otázka

31. 10. **Vojtěch Mašek / Ivana Uhlířová:**
Mimo zápis

www.studiohrdinu.cz

FEATURE FILMS
ANNEX
JURY AWARD

Karlový Vary
International Film Festival
Zvláštní uvedení

NA MOTIVY NOVELY FRIŠTA PETRY PROCHÁZKOVÉ
FILM MICHAELY PAVLÁTOVÉ

MOJE SLUNCE MAD

V KINECH OD 21. ŘÍJNA

divadelní
zápisník

Nevydržet

EVA MARKOVÁ

Studentská skupina Ne!Musíš to vydržet se na jaře letošního roku prostřednictvím anonymního formuláře zeptala studentek a studentů divadelních fakult DAMU a JAMU na jejich zkušenosti se studiem. Odpovědi, poukazující na různé etické i pedagogické nedostatky včetně zneužívání moci vyučujícími, sexismus, ponižování studujících a šikany, přednesli zástupci iniciativy 29. června 2021 před budovou DAMU a už 1. července se k akci vyjádřilo vedení DAMU, které slíbilo, že na nejbližším zasedání akademického senátu představí soubor opatření, jež by problematickému chování, na něž iniciativa upozornila,

do budoucna zabránila. Tou dobou už záznam z červnového vystoupení vidělo několik desítek lidí, objevily se odezvy z jiných uměleckých škol, přibývalo rozličných mediálních reakcí. V tuzemských mediálních luzích a hájích se tak celé léto průběžně diskutovalo o případnosti celé kauzy – nebyli jsme ušetřeni ani zamyšlení nad tím, kdo komu a jestli vůbec smí podržet dveře, či úzkostných vyjádření, že od počátku MeToo „si chudák chlap nemůže být jistej“, jestli ho někdo neobviní ze sexuálního obtěžování.

Téma harassmentu není jediným a snad ani nejzásadnějším sub tématem, jež iniciativa Ne!Musíš to vydržet pomohla vnést do veřejného prostoru. Lze na něm nicméně dobře demonstrovat některé systémové problémy českého vysokého školství, které se po letech ukazují v novém světle. Jedním z nich je kupodivu fakt, že se na univerzitách často zapomíná, že jde o školu a vyučování. A je dobře, že se konečně dostávají do veřejného prostoru také výpovědi těch vysokoškolských pedagogů a pedagožek, kteří se nebojí svěřit s tím, že je vlastně nikdy nikdo neučil, jak učit. Logicky se pak někteří uchylují k tomu, že se ke svým

studentům a studentkám chovají podobně, jako se dřív chovali jejich vyučující k nim.

Je přirozené, že začínající učitelé a učitelky tápou v tom, jak si vybudovat autoritu, případně jak pracovat se svými strachy a frustracemi, a že si neumějí vyjednat jasné hranice, pokud nejsou stanovena jasná pravidla, na základě kterých lze posoudit, co už je takřikajíc za hranou – a to nejen s ohledem na nevyžádané doteky. Pravidla nám zkrátka pomáhají vytvářet bezpečné prostředí i tam, kde jsou role jasně mocensky vymezeny. A je proto s podivem, jak moc v tuzemském vysokém školství zdolmácněla představa, že přece všichni víme, kudy která hranice vede a jaké chování je přijatelné.

V případě uměleckých škol je situace o to složitější, že jedním z pracovních nástrojů všech zúčastněných jsou emoce. Minimálně na DAMU přitom není běžnou praxí, aby vyučující měli své supervizory. Opět platí, že je sice normální, že si lidé, kteří učí, občas neumějí poradit se svými pocity, ale nemělo by být normální nechat řešení jen na nich. A podobné je to s jejich svěřenci a svěřenkyněmi: neumím posoudit, nakolik je nutné, aby budoucí herci a herečky trpěli a sahali si na

dno, vím však, že i kdyby testování a ohledávání odolnosti bylo jednou z adekvátních pedagogických metod, musí být vyváženo odpočinkem, pobytem v bezpečném prostředí a hlavně reflexí toho nepříjemného, co si člověk prožil. Jenom tak lze z negativních či nepříjemných prožitků čerpat sílu a poučení.

Současné vedení DAMU si naštěstí, zdá se, uvědomuje, co všechno na této škole chybí – a je dobře, že je děkan Karel František Tománek schopný situaci reflektovat, ochotný vstupovat do diskuse a naslouchat studentům a studentkám. Možná je to snazší než naslouchat pedagogům a pedagožkám... Uvidíme. Ale pokud se podaří zavést na vysokých školách supervize, jasně stanovit pravidla pro vnitřní hodnocení výuky a začít pracovat na didaktické zdatnosti vyučujících, bude to zásadní krok nejen pro umělecké vysoké školy. Zvláště když se na školách základních a středních zmiňované principy pozvolna začínají stávat normou. Bylo by krásné, kdybychom se v českém vysokém školství brzy dopracovali do situace, v níž by věta „Musíš to vydržet“ zaznívala jen jako připomínka letošních událostí.

Autorka je středoškolská pedagožka.

Generální mediální partner

Česká televize

Hlavní partner

**GOETHE
INSTITUT**

ČESKO-NĚMECKÝ
FOND BUDOUCNOSTI
DEUTSCH-TSchechischer
ZUKUNFTSFONDS

Festival získal
víceletý grant
na rok 2021
ve výši
3 375 000 Kč

**PRAHA
PRAHA
PRAHA
PRAHA**

Generální partneři

**MINISTERSTVO
KULTURY**

**26. Pražský divadelní festival německého jazyka
Prager Theaterfestival deutscher Sprache**

geschlossen

theater.cz

6.12.2021
15.11.2021

— BAOHEMIAN BOOKS SINCE 1999 —

Obr
Tereza Šiklová

**O životě
lemurů**
Andrae Antinori

obr. knihy

**Rýmovačky
opičí**

Míková & Valoušek

baobab-books.net

inzerce

Planetární rádio

Je možné zajistit spravedlivější přístup k rádiovým vlnám a mohou k tomuto cíli přispět radioamatérské dovednosti? Následující esej upozorňuje na sonický rozměr satelitního monitorování a zamýšlí se nad tím, jak dálkový průzkum Země souvisí s mocenskými praktikami, genderem či politikou odlišnosti.

SASHA ENGELMANN

V roce 2017 se od šelfového ledovce Larsen C v Antarktidě oddělila ledová kra A-68a. Obrovský kus ledu, rozlohou odpovídající více než dvojnásobku území Lucemburska, plul Wedellovým mořem a poté se dostal do jižního Atlantiku. Na konci listopadu 2020 snímky ze satelitů napovídaly, že dojde ke srážce s ostrovem Jižní Georgie. Hrozilo, že se ledová kra, která se tomuto ostrovu podobala tvarem i velikostí, zastaví v pobřežních vodách a stane se nepřekonatelnou překážkou migrace tučňáků a dalších mořských tvorů.

V průběhu listopadu a prosince 2020 jsem na satelitních fotografiích komunity Group on Earth Observation (Skupina pro pozorování Země – GEO) sledovala, jak se A-68a blíží k Jižní Georgii. GEO tvoří radioamatéři a další techničtí nadšenci, kteří využívají DIY satelitní přijímače pro zachycování informací z vesmíru, ať již jde o příjem evropské služby EUMETCast pomocí parabolických antén či o dekodování signálů amerických satelitů kombinací nejrůznějšího hardwaru a softwaru. Většina členů GEO pochází ze Severní Ameriky a Evropy, ale rádiové signály jim umožnily „vidět“ ledovec na opačné zemské hemisféře. „Je skvělé, že dokážeme vidět i skrze slabou vrstvu mraků, která je přítomná skoro vždycky,“ napsal jeden člen na internetové fórum. Jiný zase: „Na dnešním

snímku jsou hezké řasokupy.“ V rámci GEO se ledová kra A-68a rychle stala důležitým společným tématem a byla vítaným rozptýlením v době zdravotnických, ekologických a sociálních krizí.

Snímky A-68a ale ukázaly i jinou věc: nezpochybnitelný, vizuální režim dálkového průzkumu Země. Právě obraz ledové kry, spíše než jiné formy její reprezentace, byl pro GEO zásadní informací. Dějiny dálkového průzkumu Země jsou však také dějinami zvukového rozměru elektromagnetického rádiového spektra – zvuk se stává nositelem informací, hlasu, slov, ale i tempa v expanzivních signálových a komunikačních formách, které obklopují naši planetu. Zvuky, které slyšíme při poslechu rádiových pásem, poukazují na důležité eticko-politické souvislosti různých podob dálkového průzkumu. Tyto zvuky také problematizují jeho čistě vizuální rozměr, jelikož mohou poukazovat na přehlížené rozměry experimentálních technik planetárního pozorování. V tomto eseji se snažím upozornit na to, jakým způsobem lze využít amatérské či DIY metody poslechu podobných zvuků ke zkoumání sonické politiky dálkového průzkumu. Chtěla bych také nastínit, jak by mohly vypadat rovnostářštější přístupy k elektromagnetickým vlnám jakožto sdíleným statkům.

Jedním z výstupů projektu Listenings Space Afroditi Psarry a Audrey Briot bylo textilní dílo Satellite Ikats. Foto Audrey Briot

Hlasy v ionosféře

Je leden 2021. Brzy ráno jsem naladila frekvenci 5505 kHz na webovém SDR přijímači, vybaveném anténou miniwhip a provozovaném Univerzitou Twente v Nizozemí. Na frekvenci se ozývá ženský hlas hovořící americkou angličtinou. Ačkoli je zvláště melodický, jde nepochybně o strojový hlas. Robotické vokalizace vysílané ze stanice Shannon International Airport v Irsku předávají meteorologické informace pilotům, kteří létají nad severním Atlantikem. Jde o vysílání služby VOLMET, celosvětové sítě rádiových stanic, jejichž účelem je poskytovat meteorologické informace pro leteckou dopravu. VOLMET funguje od roku 1936, kdy síť začala zajišťovat komunikaci pro letecký provoz mezi Velkou Británií a kanadským Newfoundlandem.

Vysílání služby VOLMET probíhá na krátkovlnných rádiových pásmech na frekvencích 3–30 MHz. Rádiové vlny na těchto frekvencích mohou překonávat velké vzdálenosti, jelikož se odrážejí od ionizované vrstvy atmosféry, takzvané ionosféry. Tyto vlny se nepohybují přímo, ale dokážou se opakovaně odrážet mezi zemským povrchem a ionosférou, a snadno se tak šíří mezi kontinenty a oceány.

Pokud se zamyslíme nad zvukovým rozměrem vysílání, můžeme se snadno odpoutat od obsahu a zaměřit se na zvláštní kvality hlasů, kterými VOLMET promlouvá. Jedná se o hlasy synteticky generované a každá z mnoha stanic mluví jinak. Hlasový projev se navíc postupně proměňuje. Podstatnou část 20. století šlo o mužský hlas; většina starších hlasových syntezátorů napodobovala pouze mužské hlasy, neboť jejich vývojáři upřednostňovali „kompetentnost“ před „příjemností“. V roce 1990 však informatička Ann Syrdal vytvořila funkční model syntézy ženského hlasu a tím položila základy pro další varianty vysílání VOLMET a také pro design hlasů aplikací, jako jsou Alexa či Siri.

Genderové překážky

Jak ve svých výzkumech ukazuje politiký*á geograf*ka a teoretik*čka AM Kanngieser, existuje jistá politika syntetických hlasů: jejich výška, intonace, přízvuk a frekvenční rejstřík se odvíjí od třídy, rasy, genderu, vzdělání a sexuality. Je příznačné, že na internetovém fóru pro piloty se dokonce rozvinula vášnivá diskuse na téma „Kdo je paní VOLMET?“, v níž se objevily dotazy na její vzhled či věk. Několik komentářů se shodlo na tom, že realita bude určitě mnohem horší, než co napovídá její hlas: „Kdybyste se s ní setkali osobně, určitě by vám rychle došlo, proč ji pořád drží ve vysílací věži.“ Když přeladuji frekvenci 5505 kHz, myslím na obraz trójské věštkyne Kassandry, kterou Apollón potrestal tím, že jejím neomylným věštbám nikdy nikdo nevěřil, ale ona je neustále vynášela bez ohledu na následky.

Otázku „Kdo je paní VOLMET?“ je třeba chápat v širším kontextu hlasů slyšitelných na rádiových vlnách, a to zejména těch krátkovlnných. Pokud se zaměříme na poslech radioamatérů, kteří mají na krátkých vlnách přidělené různé části frekvenčního spektra, kde mohou experimentovat a navzájem komunikovat, pak si rychle všimneme, že naprostá většina slyšitelných hlasů je mužských. Není to náhoda, píše teoretička Anne Gessler: v průběhu 20. století „vládní, komerční a kulturní tlaky na amatérské rádio měly za následek, že pro ospravedlnění své existence byl tento převážně mužský koníček nucen stavět ženám nejrůznější překážky“. Ženský hlas je v současné době na amatérských pásmech natolik vzácný, že v reakci na něj často nastává takzvaný pile-up, jak se v radioamatérském slangu označuje chaotický fenomén, kdy se na jedné frekvenci překrývá velké

Zvukové aspekty dálkového průzkumu Země

množství operátorů, aby navázali spojení se vzácnou stanicí.

Krátké vlny pro privilegované?

Jednoho pozdního večera roku 2019 jsem poslouchala na dvorku v londýnském Brixtonu amatérské pásmo 160 metrů pomocí antény Super MP1C a freewarového programu SDR#. Nedlouho předtím jsem získala radioamatérskou koncesi: moje značka je M6IOR, v mezinárodní hláskovací abecedě „Mike Six India Oscar Romeo“. Pásmo 160 metrů, známé také jako „pásmo gentlemanů“, je vůbec nejstarším radioamatérským pásmem a umožňuje navázat spolehlivý kontakt již od počátků tohoto koníčku. Poslouchám spojení dvou mužů, kteří si povídají o rezavé skřínce na nářadí. Připadám si, jako bych poslouchala cizí rozhovor v hospodě. Obsahem komunikace není rychlá výměna volacích značek a zpráv o síle signálu, jak je na amatérských pásmech častým zvykem, ale silně genderově zabarvené stížnosti na jistou ženu, která ztratila nějaké nářadí (patrně patřící manželovi). Udiveně poslouchám obsah hovoru a přemýšlím, jak daleko může být toto spojení slyšet. Je možné, aby vlna o délce 160 metrů obletla celou zeměkoulí? Může ji obletět i několikrát?

Projekt *Receive-Transmit-Receive* umělecké skupiny Shortwave Collective je archivem zvuků z rádiových pásem šířících se kolem celé zeměkoule a ilustruje nerovnoměrnou reprezentaci těl a aktérů na krátkovlnných pásmech. Projekt skupiny žen a nebinárních osob prezentovaný na festivalu Radiophrenia Sound Arts v listopadu 2020 představuje různé zvukové situace od vtípků radioamatérů z Británie a Brazílie, kteří porovnávají sílu svých signálů, až po klasický rock z BBC topící se ve statickém praskání. Shortwave Collective se snaží poukázat na politický rozměr krátkovlnného vysílání tím, že zvuky z rádiových pásem používá jako materiál, který je určen k mixování, hackování, zkreslování a vzájemnému proplétání. Politika krátkovlnného vysílání obvykle spočívá v uzavírání a omezování – každé pásmo je vyhrazeno pro určité služby či uživatele. Tato politika odráží počátky rádiové komunikace. Tehdy si nejrůznější vlivné organizace dělaly nároky na „použitelné“ frekvence. Zatímco rádio obecně se dlouho vyznačovalo schopností vytvářet komunity a širokou posluchačskou obec, krátkovlnné frekvence ukazují spíš opak: vysílat, zkoumat a intervenovat mohou pouze privilegovaní jedinci.

Radioamatérství v umění

Jak by mohly vypadat alternativní, sdílené elektromagnetické statky? Pro xenoložku, umělkyni, vědkyni, designérku a inženýrku Adrianu Knouf nemá otázka, jaké druhy signálů se šíří kolem Země na krátkých vlnách, pouze vědecký a fyzický rozměr (jak mohou nebo nemohou rádiové vlny ovlivňovat lidská těla), ale i filosofické a estetické souvislosti. Podle Knouf je alarmující, jak často bývá elektromagnetické a sonické kontinuum rádiového spektra využíváno k diskriminaci druhých, pro misogynní a rasistické účely, což bylo mnohokrát zdokumentováno.

V díle *Exomio Fragmissions*, vytvořeném pro program Lab Kill Lab, který provozuje umělkyně Shu Lea Cheang, se Knauf pokusila „obléct planetu do transgenderových genetických variant“. Umělkyně ze svého bytu v Lublani vysílala pomocí přenosné antény, USB rozhraní a radioamatérského programu WSJT-X fragmenty genetického kódu na krátkovlnném pásmu 20 metrů. Využila k tomu digitální mód FT8, který umožňuje navazovat spojení a vysílat textové zprávy v patnáctisekundových intervalech. Signál proniká vrstvami atmosféry, různými typy krajiny i městy a nevyhnutelně „nakazí“ neznámé

Sophie Dyer přijímá satelitní signál v londýnském Hyde Parku. Foto Open-weather (CC BY 4.0)

množství těl, entit a bytostí. Rádiový signál může obletět celou planetu, než se definitivně rozptýlí na zemském povrchu, v moři nebo ve vzduchu.

Umělecká díla, jako jsou *Receive-Transmit-Receive* a *Exomio Fragmissions*, pracují s dálkovým průzkumem a ionosférickým odrazem rádiových signálů s cílem ovlivnit politiku krátkých vln. Jiný druh experimentů reflektuje práci GEO a zabývá se zvukovým měrem rádiových signálů vysílaných satelity. Satelity NOAA (National Oceanic and Atmospheric Administration) vysílají signály, které lze slyšet na frekvenci 137 MHz. Signál přenáší údaje ze šesti senzorů na satelitu a pro jeho zvuk je charakteristické tikání na pozadí vysokého tónu. Abychom mohli „spatřit to, co vidí satelit“, musíme nejprve oddělit tento rytmický zvuk od rádiového substrátu.

Projekt *Listening Space* umělkyně Afrodity Psarry a Audrey Briot zkoumá „ekologické rozměry rádiového vysílání. Ty jsou zásadním výrazem antropocénu, jelikož umožňují, aby lidský život fungoval tak, jak jej známe (...) a spoluutvářel naše porozumění planetě.“ Psarra a Briot během tří dnů sledovaly a nahrávaly pět přeletů satelitů NOAA a dekodovaly obraz ze zvukového signálu. Příznačné snímky zachycující oblačnost a pevninu byly poté použity jako předloha pro pletené textilní dílo *Satellite Ikats*. Než se informace transformovala z rádiových vln do zvuku, ze zvuku do obrazu a z obrazu do textilu, byla několikrát kódována a dekodována. Podle umělkyně dílo *Satellite Ikats* „zhušťuje informaci o systému, kterým bylo vytvořeno, ať už jde o SDR rádio, jednoduché, podomácku vyrobené antény nebo kódované vysílání NOAA“. Smyslem tohoto procesu není izolovat satelitní obraz z technického systému, v němž byl vygenerován, ale zaznamenat jeho fungování ve formě „textilní vzpomínky“. Umělkyně tak dálkový průzkum Země spojuje s nasloucháním technickému systému a jeho vzpomínky chytají do smyček zvuku a příze.

Rádio není neutrální

Účastnit se dálkového průzkumu nutně znamená také podílet se na (re)distribuci enormního množství moci. Mohou různé způsoby poslechu problematizovat pochybnou pozici „pohledu odnikud“ a iluzi nezávislého pozorovatele? S výzkumnicí a aktivistkou Sophií Dyer jsem vytvořila projekt *Open-weather* zasvěcený „otevřené meteorologii“. Rádiové zvuky satelitů NOAA se stávají surovým materiálem pro zkoumání poréznic hranic mezi těly, atmosférami a počasím. Prostředky k tomuto výzkumu jsou amatérské rádio, otevřená data a principy intersekcionalního feminismu. Pro festival Reveil 2020 jsme sdílely svůj paralelní poslech satelitu NOAA-18 z balkónů v severozápadním a jihovýchodním Londýně. V té době ve Velké Británii probíhal první lockdown, a proto jsme se rozhodly omezení využít pro zkoumání vztahů mezi těly a transskalárními meteorologickými systémy, v nichž počasí zahrnuje jak meteorologické stavy atmosféry, tak i sociopolitické tlaky určující každodennost. Využily jsme svá těla jako antény – stály jsme bosy, abychom zachytily co nejširší elektromagnetické pole. Výsledný obraz a zvuková performance byly „otevřeným dílem“ složeným z ticha, prázdna, hluků a interferencí. Naše dílo bylo kritikou odtělesněného pohledu satelitů a obvyklé vizuální estetiky dálkového průzkumu.

Stejně jako mnoho jiných mediálních infrastruktur ani rádio není neutrální. Rádio je nositelem, sdíleným statkem či hostitelem pro mnoho exkluzivních a asymetrických praktik. Politika dostupnosti a vyloučení se stýká s planetární politikou právě tehdy, když si uvědomíme, jak daleko a na jakých frekvencích se rádiové vlny pohybují. Určitá část rádiového spektra dokáže oběhnout planetu kolem dokola a odrážet se mezi nebem a zemí. Naladit tyto signály s dalekým dosahem předpokládá uvážit, jakým způsobem se dotýkají různých typů krajiny, těl, architektury a atmosfér. Znamená to poslouchat

rádiové signály, které urazily dlouhé vzdálenosti z míst svého původu: od rezonujících těl, která rozvíbrovala vzduch poblíž mikrofonů, nebo od počítačů, jež převádějí kód do zvukových stupnic.

Planetární alterita

Co takové rádiové signály mohou vypovídat o politikách dálkového průzkumu či pozorování Země z vesmíru? Možná představují jistou formu radiofonických vábníček pro nastávající planetární etiku: tvoří série výzev k tomu, abychom znovu promýšleli, jak omezené množství hlasů a signálů je na planetární škále zesilováno elektromagnetickými vlnami. Gayatri Spivak píše o „imperativu znovu si představit planetu“, kde „planetární představy zařazují tento imperativ do galaktické a paragalaktické alterity“ a „není možné z nich vytvořit sebezámek“. Smysl alterity, s níž se setkáváme na planetární úrovni, „je záhadný a podléhá diskontinuitě – je zkušeností nemožného“.

Planetární alterita či „planetarita“ představuje podle Spivak výzvu pro lidstvo, aby překonalo ideje „glóbu“ a „globality“, které předpokládaly roli člověka jako všemocného činitele na pozemské úrovni. Když se zaposloucháme do podivných rádiových signálů služby VOLMET nebo do tikajících zvuků meteorologických satelitů, nutně nás to nevede k romantickému pojetí „globální vesnice“ či k přijetí pohledu apollónského oka. Poslech zvuků planetárního rádia rozšiřuje záběr politiky odlišnosti a vede ke kolektivní zodpovědnosti. V návaznosti na výzvu umělkyně citovaných v tomto eseji je třeba pokračovat otázkou: Pokud může planetární rádio znít jinak, mohli bychom být jiní i my?

Autorka je geogrfka a radioamatérka.

Z anglického originálu **Planetary radio**, publikovaného na webu The Contemporary Journal pod licencí Creative Commons (CC BY 4.0), přeložil **Jan Sůsa**. Redakčně upraveno.

Za jediný den vzali všechno

Co čeká afghánské umělce?

Analýzy současného dění v Afghánistánu zpravidla zmiňují brutalitu a destrukci, jež tamní společnosti přinese vláda Tálibánu. Zejména se to týká postavení žen či etnických menšin. Podle Lidy Afghan, mladé umělkyně afghánského původu žijící v Dánsku, je však ohrožena i činnost tamních umělců a různorodost lokální kultury.

VĚRA EXNEROVÁ

V srpnu tohoto roku zaplavily Afghánistán bílé vlajky Tálibánu, radikálního náboženského hnutí, které se po dvaceti letech opět ujalo moci v zemi. Jeho rychlý nástup po odchodu amerických vojsk zaskočil nejen světovou veřejnost, ale také ty Afghánce, kteří poslední dvě desetiletí žili v naději, že se vláda tálibů nevrátí. Těsně před dobytím Kábulu svět obletěly fotografie z afghánských měst zachycující, jak lidé bílou barvou přemalovávají výlohy obchodů, strhávají plakáty a snaží se odstranit jakákoli vyobrazení lidí či zvířat. Podle Omaidha Sharifiho (citovaného agenturou AFP 6. září), jednoho ze zakladatelů skupiny ArtLords, jež se věnuje graffiti v Afghánistánu, to působilo, jako by Tálibán „zakryl město kafanem“ – bílým rubášem, který se používá při pohřbech.

Hromady televizí

Tálibán má ke kultuře vyhraněný přístup od počátku své existence. V letech 1996 až 2001, kdy byl v Afghánistánu poprvé u moci, bylo potlačení vizuálního umění jedním z jeho hlavních cílů. Kábulské národní muzeum převrátili tálibové naruby a zničili mnoho cenných artefaktů. Patnáct set let staré monumentální sochy Buddhů v Bamjánu byly v roce 2000 odstřeleny. Pokud se při domovní prohlídce našla nějaká fotografie či obraz, musely se spálit. Obrázky ve školních učebnicích se začernovaly nebo přelepovaly. Kromě toho byla v každodenním životě zakázána každá zábava – oddíly ministerstva pro šíření ctnosti a předcházení neřesti obcházely obchody a ulice a zakazovaly lidem hrát šachy či jiné hry, které nebyly dostatečně islámské. Lidé nesměli sledovat filmy či poslouchat hudbu. Mnozí mají stále v paměti hromady rozbitých televizí a kazetáků na ulicích.

I za této situace však někteří hledali cesty, jak v umění pokračovat, případně jak se k němu dostat, byť za cenu extrémního rizika. Po roce 2001, kdy při náletech USA vláda Tálibánu padla, mnozí začali kulturu znovu otevřeně rozvíjet. S letošní politickou změnou ale afghánská kulturní scéna pocituje oprávněný strach a nejistotu, co bude dál.

Pozitivní obrazy

Lida Afghan, s níž jsem o situaci v zemi hovořila, studuje třetí semestr multimédií na jedné z dánských univerzit. Její rodiče emigrovali z Afghánistánu koncem devadesátých let. Život v cizině pro ně byl těžký. Neznali jazyk a nemohli najít uplatnění ve své profesi. Vystudovaná chemička a bývalý policejní důstojník s právníkem vzděláním tak museli pracovat na játkách a ve skladech. Navíc žili v malém městě plném předsudků a rasismu. „Můj příběh je vlastně legrační,“ vypráví Lida. „S Afghánistánem jsem dlouho neměla nic společného. Rodiče se sice snažili mne a sestry seznámit se svou kulturou a tradicemi, ale v Dánsku jsem se na své kořeny nikdy nenapojila.“ Když jí rodiče v roce 2015 oznámili, že pojedou do Afghánistánu, strašně se vyděsila. Po příjezdu se ale všechno změnilo

V obrazech Lidy Afghan lze najít příběhy žen z její bližší i vzdálené rodiny

– město, krajina i místní kultura ji hluboce zasáhly. „Nevěděla jsem, jak to vyjádřit, a tak jsem začala dělat umění, abych ostatním lidem z Evropy i odjinud ukázala, jak krásná naše země je.“

Od té doby Lida jezdila do Afghánistánu každý rok a nová zkušenost změnila i její vztah k umění. „Až teď cítím, že má tvorba má význam, poslání,“ říká umělkyně, která se dlouho nepovažovala ani za Afghánku, ani za Dánku. „V Dánsku jsem si myslela, že nikam nepatřím. A později jsem viděla spoustu Afghánců, kteří říkali to samé – že se do své vlasti bojí jet. Zkrátka měli stejné pocity jako dřív já. Když jsem pak začala malovat pozitivní obrazy z Afghánistánu, lidé mi psali, že se tam také chtějí podívat.“ Situaci v zemi nicméně nepovažovala za ideální, zvláště pak postavení tamních žen. „Je tolik problémů, které se dají vyřešit pouze tehdy, pokud zapojíme ženy. Jak chcete budovat společnost, v níž je polovina obyvatel utlačovaná? Její obrazy proto zachycují také osudy žen z bližší i vzdálené rodiny, s nimiž je Lida ve spojení. Jsou to příběhy o dětských či nedobrovolných sňatcích, o tom, že se Afghánky nemohou svobodně pohybovat a projevit svůj názor. „Dokonce malé dítě mužského pohlaví může přikazovat matce, co má dělat a co si má myslet!“

Když během léta Tálibán dobýval jedno afghánské město za druhým, začala se Lida o svou rodinu a známé bát. „Srdce se mi rozletělo na kousky a upadla jsem do deprese,“ říká o dni, kdy padl Kábul. „Tolik se toho v předchozích letech podařilo změnit

– v některých oblastech byly ženy svobodné, nemusely ani nosit hidžáb. Mnohé měly práci, byly i ve vládě. A pak jim za jediný den vzali všechno.“ Bylo zřejmé, že lidé jako Lida už do Afghánistánu nemohou. „Bylo to těžké. V té době mi začala univerzita. První týden jsem do ní nešla. Druhý týden jsem si našla brigádu, abych mohla posílat peníze rodině, třetí týden jsem stále byla smutná a vyčerpaná. Situace v Afghánistánu má obrovský dopad i na Afghánce mimo zemi, kteří se strachují o své rodiny a blízké,“ vysvětluje Lida. Sama se chtěla časem do Afghánistánu přestěhovat a otevřít si tam vlastní školu zaměřenou na multimediální design. „To je teď ztracené,“ uzavírá.

Hlas Afghánistánu

Tálibán podle Lidy nerozlišuje mezi moderním a tradičním uměním, hudbou či vizuálním uměním. Týden po nástupu k moci například tálibové zavraždili místního tradičního hudebníka v oblasti Kandaháru. Na Kábulské univerzitě se dnes hudba ani vizuální umění nesmějí vyučovat a učitelé a profesori uměleckých oborů se teď snaží dostat ze země. Lidi, kteří mají k umění vztah, Tálibán zesměšňuje a snaží se je pokořit. Lida vypráví o kamarádovi, který při stěhování nesl po ulici v Kábulu obraz, ale cestou narazil na hlídku. Ta ho zmlátila a obraz zničila. „Myslí si, že následují islám,“ komentuje počínání tálibů, kteří věří, že ničením umění ochraňují lidskou duši před neřestí. „A přitom chtějí hlavně vymazat ze života všechny barvy, veselí a radost.“

Bavíme se o chystané grafické novele o Tálibánu a umění, kterou připravuji. Ptám se Lidy, jaká tři přání ji napadají při pohledu na současnou situaci v zemi. Je to pro ni těžká otázka a první, co ji napadne, je, že mají zmizet. Pak se zamyslí a řekne, že si přeje, aby Tálibán spolupracoval s ostatními státy. Vysvětluje, že teď je všechno zavřené a Afghánci jsou na tom ještě hůř než dřív. Za druhé by si přála, aby Tálibán vyměnil své vůdce, zvláště ty, kteří jsou na ministerstvech a jsou otuštěni teroristě, dříve věznění v Pákistánu. „Ve vládě potřebujeme vzdělané lidi s politickou zkušeností,“ vysvětluje. „A měli by nám nechat kulturu, která je součástí naší identity,“ přidává Lida třetí přání. „Můžete zakázat umění, ale ne umělce. Ti budou žít dál a vždycky najdou způsob, jak se vyjádřit.“ Právě kultura podle ní lidi motivuje a dělá z nich silné bytosti. „Přála bych si, abychom využili svou kreativitu a stali se hlasem Afghánistánu. Pokud zachytíme jeho krásu, a nebudeme jenom plakat na sociálních sítích, připomeneme lidem, za co mají bojovat.“

Autorka je externí spolupracovnicí Orientálního ústavu AV ČR, v současné době vede nepálskou misi Člověka v tísní.

Města v době technologií

Jak nové pracovní podmínky ovlivňují městské plánování?

Plánování udržitelných sídel by mělo reflektovat změny na trhu práce, který se v současnosti s nástupem nových technologií výrazně vyvíjí. Aktuální trendy by pak nemusely vyústit v zástupy prekarizovaných. Stávající situaci lze totiž využít i jako příležitost k vytváření spravedlivějších měst.

KAROLÍNA VOJÁČKOVÁ

V době, kdy se svět potýká se stále dalšími vlnami nemoci covid-19, mají v celospolečenské debatě přirozeně prioritu témata, jako je zdraví, péče a vůbec udržitelnost základních služeb, na jejichž základě naše společnost funguje. Všichni přesto doufáme, že se pandemická situace ustálí a my se vrátíme k „novému normálu“. S tím se ovšem pojí nejen postupující klimatická krize, ale také čím dál intenzivnější vliv nových technologií na naše každodenní aktivity – což si ostatně mnozí začali uvědomovat právě během pandemie. Na tuto budoucnost je třeba se začít připravovat, a to i v oblasti plánování a adaptace městských sídel.

Měkké dovednosti a automatizace

Města pokrývají pouhá dvě procenta zemského povrchu, žije v nich ovšem polovina světové populace, spotřebovávají 75 procent všech energií a jsou zodpovědná za téměř 80 procent emisí. Jsou hybnou silou globální ekonomiky, místem zrodu většiny inovací a také ukazatelem společenských změn. Národní liga měst Spojených států (NLC) již v roce 2016 ve své zprávě s názvem Budoucnost práce ve městech předpovídala masivní nárůst nových technologií, systémů umělé inteligence, robotiky a pokročilé automatizace. Předpokládá se, že do roku 2025 patnáct až dvacet pět procent úkolů ve výrobě, skladování, konstrukčních pracích i zemědělství převezmou nové technologie. Podobné trendy předpovídá i nizozemská poradenská společnost PricewaterhouseCoopers (PwC) ve zprávě Budoucnost práce 2030 z roku 2018. Je tedy zřejmé, že určité typy pracovních pozic zaniknou a celý systém práce se začne rapidně měnit.

Na první pohled se zdají tyto prognózy děsivé, obě zprávy ale zároveň uvádějí i možnosti udržitelného systému, který by ovšem měl významný vliv i na naše fyzické prostředí včetně měst jakožto míst, kde se koncentruje intelektuální i fyzická aktivita společnosti. PwC zároveň upozorňuje, že není vhodné zaměňovat zaměstnance za práci, kterou vykonávají. Organizace a firmy nemohou chránit pracovní místa, která budou kvůli technologickému vývoji

nadbytečná. Stále však mají zodpovědnost za své zaměstnance a zaměstnankyně. Proto obě zprávy doporučují podporovat aktivitu, flexibilitu a přizpůsobivost a zájem učit se novým věcem.

Zpráva NLC poukazuje na to, že z 11,6 milionu pracovních míst v USA, která byla vytvořena od poslední recese, jich 95 procent vyžadovalo nějakou podobu vyššího vzdělání. Na tyto potřeby reagoval například univerzitní sektor v Louisville v Kentucky závazkem navýšit počet bakalářských míst o čtyřicet tisíc a míst v dalších přidružených stupních vzdělávání o patnáct tisíc. Do tohoto projektu se zároveň zapojily i soukromé společnosti, které spolufinancovaly školné a umožnily svým zaměstnancům flexibilní pracovní dobu. Díky tomuto propojení vzdělávání s praxí vzniklo mimo jiné dvě stě nových patentů, osmdesát šest licencí, dvanáct nových biotechnologií, nové typy materiálového inženýrství a řada dalších inovací. Zpráva NLC dále uvádí, že zaměstnavatelé u svých zaměstnanců postrádají rozvinutější „měkké“ dovednosti, jako jsou například kritické myšlení, spolupráce, komunikace nebo kreativita. I na to by se budoucí vzdělávání mělo zaměřit.

Podpora městské sítě

Také analytici PwC vybízejí k novému dialogu všech klíčových stran – politiků, akademiků, firem, sociálních organizací i pracovníků. Souvisí to s celosvětovým nárůstem počtu lidí, kteří pracují nezávisle nebo jako živnostníci. Tato pracovní síla je velmi flexibilní, dynamická a individualizovaná a město by pro ni mělo vytvářet vhodné podmínky – například pracovní huby a inkubátory, ale i udržitelnou sociální a dopravní infrastrukturu. Vývojářská společnost Unily ve své koncepci Budoucnost pracovního prostředí 2030+ předestírá ambiciózní plán změny pracovního prostředí, kde centralizovanou moc podnikového vedení nahradí sdílení zkušeností a hodnot mezi zaměstnanci a jejich kulturní soudržnost. Unily tak předpovídá například „biofilní“ kanceláře napodobující přírodní prostředí a podporující osobní pohled a mezioborovou spolupráci, kde jsou vítáni i jedinci se speciálními potřebami a hendikepy.

Efektivita a propracovaný systém práce by měly ideálně vyústit v nárůst volného času. Ten se sice neprojevuje v prognózách HDP, odpočinek a pocit osobní spokojenosti se však pozitivně odrážejí ve výchově dětí a větší vzájemné celospolečenské péči a třeba také v efektivnější a udržitelnější dopravě. Nastíněná podpora inovací tak mimo jiné umožňuje revitalizaci městských center namísto stavby nových kancelářských komplexů na periferiích. Dalším aspektem je, že „město kratších vzdáleností“ není tolik závislé na automobilové dopravě – více lidí se může pohybovat na kole či pěšky, což mimo jiné vede ke snižování emisí.

Tvorba komunity a sdílení

Podoba současných měst zatím uvedeným trendům příliš neodpovídá – a to ani u nás, kde tradičně vzhlížíme k cyklistickým velmocem, jako je Nizozemí, Dánsko nebo skandinávské země. Komplexní a bezpečná síť cyklostezek umožňuje snadný a přirozený pohyb po městě. S tím ale souvisí i výstavba multimodálních dopravních terminálů, které na poměrně malé ploše propojují městskou hromadnou dopravu, meziměstské vlaky, pěší a cyklisty. V Nizozemí se také těší velké popularitě instalace interaktivních technologií ve veřejném prostoru, které pomocí senzorů snímají a vyhodnocují různé faktory jeho užívání. S tím se pojí i důraz na digitální gramotnost, a to nejen studentů a mladé generace.

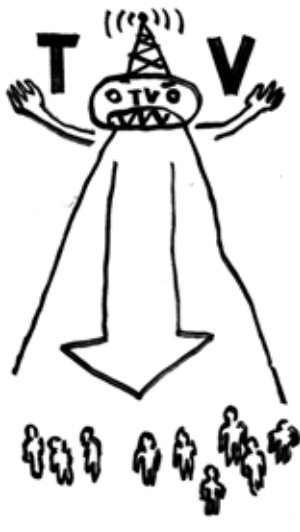
Zastupitelé měst by tedy měli zcela zvážit podporu konkrétních inovací a nových technologií a vést řádný a transparentní dialog s obyvateli. Proměna pracovních podmínek sice vyvolává úzkost, ale lze na ni nahlížet i jako na příležitost. Práce je pro většinu lidí sociální sítí a zdrojem identity, proto by měla města a jejich vedení systematicky budovat komunitní infrastrukturu a rozvíjet ekonomiku sdílení. Ovšem pro to, aby se sdílení stalo reálnou praxí, musíme nejprve pochopit, že město má být primárně partnerem, který může zasahovat do koncepce infrastruktury a celkové strategie plánování. Ta by měla veřejnost motivovat ke kreativitě a inovacím, ale také k úctě ke svému času i zdraví a k vzájemné péči.

Autorka je architektka a umělkyně.

Text vznikl ve spolupráci s Heinrich-Böll-Stiftung Praha.

Dokážeme zajistit důstojné pracovní podmínky i ve věku technologií? Kresba Tereza Lochmannová

Skupina **P.O.L.E.** byla činná na české umělecké scéně v letech 2009 až 2015. Členská základna byla proměnlivá – členy byli nejen umělkyně a umělci, ale také teoretičky, aktivistky a aktivisté (například Vasil Artamonov, Dominik Forman, Alexey Klyuykov, Václav Magid, Tereza Stejskalová, Pavel Sterec nebo Tomáš Uhnák).

V roce 2014 skupina uspořádala v pražské Galerii AMU akci Na vlnách kamene hozeného do vody. Pozvaní hosté z řad teoretiků a aktivistů se během večera stali účastníky inscenovaného obsazení televizního studia v blíže neurčené revoluční době. „Okupanti studia“ se v živém vysílání – v tomto případě přenášném pouze na obrazovku ve vedlejší místnosti, kde se nacházeli návštěvníci galerie – vyjadřovali k otázkám týkajícím se role centralizovaných veřejnoprávních médií v době společenských změn.

České, příliš české

Karel Havlíček je dodnes oceňován pro svou kritiku panslavismu a politický realismus. Zároveň ovšem odmítal samostatnost Slováků a českým Židům vzkázal, že se mají vzdát jak svého židovství, tak německého jazyka – jinak jim dveře českého národa zůstanou uzavřeny.

ONDŘEJ SLAČÁLEK

Byla to jedna podle současných i pozdějších čtenářů nepříliš vydařená sbírka – a jedna z literárního hlediska velmi přesná a drtivá kritika. To zní jako osnova banální příhody, která se při troše štěstí a přesahu dostane do učebnic literární historie. Recenze Karla Havlíčka Borovského na knihu veršů Siegfrieda Kappera *České listy* (1846) se ale zapsala nejen do literárních dějin. Stala se místem paměti ve vzájemných vztazích Čechů a Židů. Zakladatelská postava české žurnalistiky a české literární kritiky, ale také českého národního hnutí a podle Masaryka klíčová osobnost pro formulaci základů české politiky zde vzkázala Židům: pokud chcete být Čechy, musíte přestat být Židy. Recenze na zapadlou sbírku ne zcela právem zapadlého autora tak předznamenala jeden z ústředních problémů českého národního liberalismu, s jehož variacemi se možná potýkáme dodnes. I proto má smysl se k této epizodě vracet.

Anděl s plamenným mečem

V Havlíčkově posouzení Kapperových *Českých listů* nešlo jen o literární kvalitu veršů, již Havlíček dokázal svým kousavým způsobem až na jeden aspekt dobře vystihnout. Literární zhodnocení totiž předznamenal rozsáhlou úvahou o vztahu Čechů a Židů, jejíž pointou je vylučující gesto: „Při izraelitech se nesmí jen ohled bráti k víře a náboženství, snad tak, jako by Čechové co do víry i katolíci, i protestanté, i mosaité [stoupenci židovského náboženství – pozn. autora] i snad mohamedáni být mohli, nýbrž hlavně také k původu a národnosti. A jak tu mohou izraelité k českému národu náležeti, když jsou původu semitického? To můžeme dříve Němce, Francouze, Španěle, Angličany atd. atd. k národu svému počítati než židy, neboť všichni tito národové mají s námi větší příbuznost než židé (...) nelze zároveň míti dvě vlasti, dva své národy a dvěma pánům sloužiti, toť boh-dá dokazovati nemusíme. Pročež musí, kdo chce být Čechem, přestati být židem.“

Masaryk, když má tuto pasáž komentovat ve své knize *Karel Havlíček* (1896), vytýká svému oblíbenému autorovi nekoherenci: zatímco jinde vymezuje národ jazykem, zde příbuzenstvím. Zdá se však, že tato představa nekoherence je u Masaryka jen dílem příliš přejícího čtení. Ze samotné recenze i z jiných Havlíčkových textů plyne, že jazyk vnímá buď (častěji) jako nejhmatatelnější ukazatel „přirozené“ identifikace, anebo jako vědomou, ale vylučnou volbu, takovou, která rozhodne o všem. A právě toto pojetí jazyka je zdrojem druhého vypovězení, které Havlíček vůči Kapperovi uplatňuje: pokud chce skutečně být Čechem, musí se zřítit němčiny. Kapper – Havlíčkovými slovy – „skoro na každé stránce svých básní jest hotov skoro všecko obětovati“ a Havlíček mu s jistou pořouchlostí, která je pro jeho psaní většinou sympaticky charakteristická, neváhá poradit, jakou konkrétní oběť má položit: „Opravdovému a upřímnému Čechu při největších okolnostech jistě napadnouti nemůže, aby básnil německy.“ Jestliže tedy Kapper paralelně s *Českými listy* vydal několik dalších básní v německém jazyce, podle Havlíčka tím usvědčil sám sebe z falešnosti.

Pokud se vůbec mohl Žid v tomto Havlíčkově pojetí stát Čechem, mělo to pro něj znamenat především dvojí negaci. Musel říct ne svému židovství a také němčině jako byt i jen alternativnímu jazyku. Na cestě k češtví proti Kapperovi stál anděl v podobě Havlíčka – a držel zdvojený plamenný meč etnicity a jazyka, kterým jej odháněl.

Ani zkažení, ani naši

Ve své recenzi nebyl Havlíček nekoherentní z důvodu, který u něj chtěl vidět Masaryk, ale spíš kvůli řešení, jež Kapperovi navrhoval.

Z českého národa jej sice vyháněl, zároveň ale zdůrazňoval, že proti Židům on ani celý český národ nic nemá a přeje jim jejich vlastní svébytnost. Snažil se, patrně upřímně, chápat jejich nevýhodnou situaci – o čtyři roky později koneckonců napsal text o emancipaci Židů, kde se jich plamenně zastal proti tvrzení o jejich zkaženosti s tím, že má být vzato v potaz, jak dlouhými staletími diskriminace a útisku prošli. Jsou-li v nich nějaké „nectnos-ti“ vypěstované staletími útlaku, jistě je po kratším či delším období svobody „odloží“, protože tyto nectnosti jednoznačně „neleží snad již v povaze kmene izraelského (každý národ zajisté jest stejně ctnostný a nectnost-ný)“. Jenže zároveň s deklaracemi sympatií nacházíme v recenzi na Kappera nedomyšlenost a uštěpačnost: když už Židům „mysli jejich tak zmalátněly“, že nepěstují svůj „přirozený“ jazyk, tedy hebrejštinu, mají se prý připojit k Němcům, protože němčinu si už stejně nejvíce osvojili. Co na tom, že proti integraci do německé kultury lze použít úplně stejný argument „příbuzenstvím“, který Havlíček použil o něco výše při argumentaci proti integraci Židů do českého národa. Nemluvě o úvodní jízlivé poznámce, podle níž Židé v německé literatuře „již hodný pluk tvoří a zvláště jaksi žurnalistiku opanovali (zdá se nám, že víc na škodu než na prospěch německému národu)“.

Ve svém příspěvku do pozoruhodného sborníku *Jan Neruda a Židé. Texty a kontexty* (2012) připomněla historička Kateřina Čapková zdánlivý paradox: o generaci mladší Neruda, autor plnokrevně antisemitského pamfletu *Pro strach židovský* (1869), měl na rozdíl od Havlíčka pro Kappera slova uznání. Naopak Havlíček je podle Čapkové nepřijatelný nejen tam, kde vyhání Židy z českého etnicky vymezeného národa, do něž podle autorky Kapper nikdy nechtěl patřit (neboť jeho láska patřila *společné* vlasti Čechů, Němců a Židů); problematické je i to, jakým způsobem se Židů zastává: přebírá přitom totiž tezi o jejich „zkaženosti“. V rámci své benevolence tak Havlíček šířil stereotypy, které se staly základem špinění Židů a jejich zakletí do „židovské otázky“, pro niž pak antisemité nacházeli různá „řešení“...

Křiklavá a čistá poezie

Jenže vedle otázek po rámci literární kritiky je tu samotná recenze. A ta je v zásadě přesvědčivá, zvláště pokud si vyhledáme původní Kapperovu knihu (v knihovnách je to obtížné, vyšla po své první publikaci už jen jednou, v roce 1883; je nicméně celá na Google Books). Havlíček rozlišuje lyriku na „citlivou“ a „křiklavou“, přičemž „citlivá“ mu znamená totéž co autentická a opravdová. „Křiklavá“ lyrika je naopak „surogátem poezie“, nahrazujícím hluboké procítění řvavou stylizací. Slavista Jindřich Toman může mít pravdu, že tento protiklad se dal snadno napojit na řadu dichotomií, které na Západě vylučovaly židovství z kultury jako neautentické, odvozené, neschopné citu a intelektualistické, a že představuje „privilegia křesťanského bílého muže na schopnosti estetického citu“. Těžko se ale zbavit dojmu, že to je zároveň plodná dichotomie, která dobře poslouží nejen pro kritiku Kappera, ale i mnohého českého nacionalisty – a že ji Havlíček dokázal používat obojím způsobem.

Jak připomíná Milan Uhde, Havlíčkova kritika není odsouzením, jaké adresoval třeba Tylovi *Poslednímu Čechu* (1844). Vyloučení se ale projevuje i tam, kde je Havlíček vlídnější – když říká, že verše popisující autorovo židovství jsou na rozdíl od těch, kde se hlásí k češtví, zdařilé. Podle Uhdeho jsou přitom srovnatelně nevydařené oba aspekty *Českých listů* a za Havlíčkovou selektivností je jasný záměr: vykázat židovství z české literatury.

Havlíček i Uhde mohou říkat, co chtějí, ale ve sbírce jsou i silná místa, kde Kapper mluví velmi přesvědčivě. Jsou to fragmenty básní, někdy i jednotlivé verše spíš než celé básně. Především jde o pasáže, kde básník mluví z pozice *mezi* dvěma světy: jako český Žid, jenž do země, kterou miluje, tak zcela nepatří. „Nezpěvná byla duše má i těsná,“ píše na jednom místě a na jiném apostrofuje básníka Václava Bolemíra Nebeského, propagátora česko-židovské vzájemnosti: „Ty mlčíš? (...) neznáš boly rmutné:/ milovat vlast a být v ní cizincem!“

V jedné Kapperově básni čteme: „Tak jsem chodil/ po cizím břehu,/ každému jsa cizím,/ jak každý i mně byl cizí;/ hřbitov se procházející/ naději zbledlých,/ vězení bloudící/ myšlenek poutaných;/ vybledlý stín jen/ tvořivé mé vůle.“ Je to „křiklavá“ poezie? Možná ano, ale zcela jistě je také „citlivá“, odráží jazykem své doby důležitý pocit, bohužel výstižný i pro pozdější dění. Pocit, který možná nelze vyjádřit bez jisté „křiklavosti“. Je škoda, že právě pro tento pocit neměl Havlíček pochopení, že se na něj nedokázal napojit a obohatit své pojetí češtví o vnímání perspektivy těch, které vylučuje. Musel jeho etnický nacionalismus znamenat hluchotu?

Myslím, že Havlíček mohl najít s Kapperem společnou řeč. Když totiž formuluje svůj slovesný ideál, používá překvapivě sousloví, které později získalo velmi specifický (a poněkud odlišný) význam: „čistá poezie“. Za její projev prohlásil pohádky Boženy Němcové, což nám možná napovídá o jeho estetice víc než samotné adjektivum: „čistá poezie“ je poezie, která strhne, kde estetika a „citlivost“ básně převáží ostatní zřetele; poezie, která vytrhne z běžného vnímání a dostane nás do jiného světa. V dobové české literatuře najdeme jen velmi málo textů, které odpovídají takovému vymezení. Vedle pohádek Boženy Němcové se k takovým dílům o pár let později bezpochyby zařadil Havlíčkův vlastní *Křest svatého Vladimíra* (psáno zřejmě 1852–1855, vydáno 1877). Humor, ba výsměch se v tomto díle (a v některých jeho epigramech) stal takovým momentem „čisté poezie“. Havlíček ale, pokud vím, nikdy nerozeznal patrně největšího představitele tohoto ideálu v českém písemnictví své doby: Karla Hynka Máchu, odmítnutého pár let před Havlíčkovým vstupem do veřejného života českou kritikou takřka unisono. Na rozdíl od Kappera, který byl ještě před vydáním svých *Českých listů* prvním překladatelem *Máje* do němčiny (1844).

Plamen musí udusiti v sobě

České listy nebyly ojedinělou sbírkou básní a Havlíček ve své recenzi nepolemizoval zdaleka jen s jejím autorem. Reagoval na debatu, která se rozvinula v polovině čtyřicátých let o možné účasti Židů na českém národním hnutí. Ironizuje zde Nebeského, který v sérii článků v České včele exaltovaně hájil vstup Židů do českého národního hnutí. Jak připomíná Václav Petrbok, Nebeského filosemitismus byl plný romantických a mesiášských projekcí inspirovaných především Herderovou vizí zvláštní role Židů i Slovanů, která se měla připojením Židů k slovanskému hnutí jaksi potvrdit. V tomto kontextu se Havlíčkově odmítnutí Kappera stává mnohem srozumitelnějším: Nebeského postoj Havlíček v recenzi odsuzuje jako „excentrickou choutku“ a dost nešeterně naznačuje, že Nebeský mohl být utajeným spoluautorem Kapperových veršů. Jenže obraz česko-židovského sblížení nepřicházel jen od exaltovaného romantického básníka, jehož imaginace znásilňovala reálné Čechy i Židy do podoby romanticko-mesiášských přízraků. Židovský publicista David Kuh psal ve stejné době jako Nebeský: „Jen přátelského slova je potřeba i Žid vycedí krev svou pro toho, kdo mu ukázal srdce laskavé. On nežádá mnoho,

Žižkovská noc

GIANT SWAN
DUMA
NIVVA
STURLE DAGSLAND
ALYONA ALYONA
B4
PINKBUS
URSULA SEREGHY
GLEB
a další

neznáme hranice

28.–30. října 2021

zizkovskanoc.net

Etnocentrický liberalismus Karla Havlíčka Borovského

Zatčení Karla Havlíčka Borovského před deportací do Brixenu. Reprodukce Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod

málem je spokojen, jen tu lásku a uznání, které člověk od člověka požadovati může dle práva svatého.“ A dále: „Žid musí nevyhnutelně přilnout k nějaké národnosti, sám co národ státi nechce a nemůže.“

Pokus o sblížení narušila a zároveň akcelerovala jiná zkušenost: pogromistické protizhidské násilí v roce 1844. Protesty dělníků proti zavádění strojů a snižování mezd ze strany židovských továrníků se obrátily proti celé židovské komunitě, která zůstala v Praze osamocena, chráněna pouze neoblíbenou policií a armádou. „Naši kultivovaní a vzdělaní Češi nevěděli nic lepšího než otevřeně ukázat svou omezenou a hrubou nenávisť k Židům, obviňující všechny Židy, jako jedno tělo, z podvodu... Ach Češi, voláte po svobodě a nezávislosti v době, kdy se sami zbavujete lidskosti, kdy jste klesli na úroveň dravých zvířat.“ Kuh skončil tak, jak Havlíček českým Židům doporučil: přidal se k Němcům a byl pro některé své výpady (zejména pro kritiku pravosti *Rukopisů* skoro třicet let před Masarykem) nenáviděn českým vlasteneckým světem.

Protižidovské násilí reflektuje i jedna z Kapperových básní, nadepsaná prostě V srpnu 1844 a oslovující „vlast“ z pozice odvrženého syna: „Tě miloval, tys bohyní mu byla/ Ty vírou, láskou, nadějí! – Ó žel!/ Tys krásný sen mu sama zakalila,/ ranivši jej, když obejmout tě chtěl./ Ach jsou to boly neznámé a rmutné/ toužebným hledat okem hvězdu svou,/ vidět ji zhasínat – a státi smutně/ co sirotek s plnoucí láskou svou./ A opuštěný státi v zemi ledné/ a plamen musít udusit v sobě./ Mých tváří oheň – ach, on zhasne, zbledne,/ má láska shnije v nečinnosti hrobě.“ Patrně křiklavé. Ale opět – lze tu psát nekřiklavě?

Kapper po drtivé Havlíčkově kritice už původní české básně nepsal, publikoval ale řadu ohlasů jihoslovanské poezie a pohádek.

Jan Neruda do jeho nekrologu napsal, že byl „prvním synem českého Židovstva, jenž zasedl na slovanský Parnas“.

Cesta k Velkočesku

Ve stejné době, kdy skrze recenzi Kappera vedl polemiku s Nebeským, ocitl se Havlíček zároveň ve sporu se slovenským národním hnutím. Nepřijatelné pro něj bylo už jen to, že „Češi na Slovensku“ chtějí mít svůj vlastní, odlišný jazyk.

Článek Slovan a Čech bývá v českém kontextu připomínán především jako jasnozřivé varování před rusofilní verzí slovanské vzájemnosti, která by podle Havlíčka znamenala ruské uchvatitelství (dostatečně jasnozřivě tu Havlíček varuje i před uchvatitelstvím Poláků, oněch „Rusů se svázanýma rukama“, vůči Ukrajincům). V Česku – ale rozhodně ne na Slovensku – se však spíše pozapomíná, že tento text zároveň obhajuje malé české uchvatitelství: vůči Slovákům. „Kdo by si byl pomyslel, že se 1845 p. Hurbanovi a Štúrovi, dvěma marným, více o slávu svou spisovatelskou než o blaho národu svého starostlivým, ostatně dosti nepatrným lidem (...) podaří místo velikého spojení všech Slovanů odtrhnouti Slovensko ještě od nás ostatních?!“ Hořké stížnosti na to, jak si Rusové myslí, že se Češi poruší, a Poláci zase, že se popoší, znějí vedle Havlíčkova nepřijetí slovenského osamostatňování a jeho představ o jednom národě žijícím v Čechách, na Slovensku, na Moravě a ve Slezsku obzvlášť pozoruhodně.

Není náhoda, že Masaryk věnoval Havlíčkovi rozsáhlou knihu (často přecházející v komentované přetiskování mnohastránkových pasáží z Havlíčkových textů, takže autoři posléze jako by splývali). Havlíček totiž pochopil už padesát let před Masarykem, že jsou jen dvě cesty, jak si může malý a nesamostatný národ jako Češi získat velikost: zvětšit se přičleněním Slováků

a proměnit kulturu a vzdělání v politické bitevní pole. Obojí přineslo výsledky; nezdá se ale, že by to vůči Slovákům nebo vůči kultuře bylo bez násilí. Kultura byla zapražena do toho, co maďarský politický myslitel István Bibó posléze označil za neustálé národní sebevykazování – jako by nejen neměla autonomii, ale ani neexistovala kvůli sobě samé, nýbrž proto, aby sloužila neustálému a zamindrákovanému národnímu sebedokazování. Mnoho prostoru pro „čistou“ či „citlivou“ poezii taková situace nenechává, spíš pro onu „křiklavou“. A pokud jde o Slováky, ti se právem cítili zneuznání ve své samostatnosti – a dvakrát to pak Čechům ve 20. století vrátili.

Nakonec se možná zdá, že Havlíček byl paradoxně Masarykovi vzorem i ve vztahu k Židům. Jan Patočka zaznamenává, jak roku 1905 šokovaly Masarykovy názory Čechožidy, usilující o asimilaci Židů a pokládající Masaryka pro jeho heroický boj proti antisemitismu během hilsneriády za autoritu. Jako zradu vnímali Masarykovy sympatie k sionismu a naopak nedůvěru k údajné „polovičatosti“ integrujících se Židů. Jako by se tu opět vracela představa národa coby výlučného vztahu, v němž „nelze mít dvě vlasti a sloužit dvěma pánům“, ač Masaryk byl nepoměrně taktnější a otevřenější...

Možná, že Havlíčkovu napětí mezi vylučováním Židů z národa a obranou jejich emancipace předjímá i Peroutkovy známé články o Židech, které zdůrazňovaly povinnost zastat se českých Židů (těch, kteří si zvolili češství oproti německví), ale za cenu toho, že se sami zřeknou solidarity s Židy rumunskými a německými. Zároveň ovšem Peroutka vyjádřil pochopení pro německý antisemitismus jako reakci na přílišný židovský vliv na německou literaturu a žurnalistiku („polévka byla přesolena“). Šéfredaktor Respektu Erik Tabery v debatě o těchto článcích tvrdil, že Peroutka

byl v době druhé republiky jeden z mála, kdo se českých Židů vůbec zastal a že forma zastání odpovídá duchu doby. Asi to je pravda – ale co říká takové „zastání“ o politické kultuře, která ho zplodila? Tedy ne o druhé republice, ale o českém národním liberalismu, který tu Peroutkovými ústy v těžké době mluví.

Nejsme tak daleko

Pro nás je nicméně příliš snadné být spravedliví z tak velké časové vzdálenosti a přísně soudit „nehorázné“ názory a výroky z jiných dob. Je snadné se upnout k neúspěšné historické alternativě, jakou bylo například neetnické zemské vlastenectví, a přehlížet její problematická místa. Jak připomněl Karel Kosík, etnický nacionalismus 19. století měl přes své vylučující dopady také emancipační rozměr: patrně jen díky němu se čeština stala plně rozvinutým jazykem, schopným emancipovat své mluvčí z nižších vrstev k vyšší kultuře. Vítězství „zemského vlastenectví“ by mělo patrně konzervativní důsledky a nejspíš by vedlo k udržení mnohem hlubších sociálních rozdílů charakteristických pro často idealizované „staré časy“.

Nemá smysl vytrhávat Havlíčka nebo i Nerudu z čítanek a ikonický obrázek „národního obrození“ zaměnit za demonizující líčení „zavrženého národního nacionalismu“. Havlíček zůstane velkým básníkem-satirikem a velkým liberálním novinářem. Jeho liberalismus ale měl jasné základy i limity v etnickém nacionalismu. Pokud chceme rozumět minulosti, musíme rozumět tehdejší dilematům – ale také tomu, kam jednotlivé odpovědi na tato dilemata historické aktéry zavedly. Třeba s překvapením zjistíme, že od nich nejsme tak daleko, jak bychom si rádi mysleli. Možná jen ona vylučující a zahrnující gesta zaměňujeme jinam a děláme je jiným způsobem.

Autor je politolog a publicista.

Autonomie nemá manuál

Mexičtí autonomisté ze Zapatovy armády národního osvobození vyrazili na jaře tohoto roku na cestu po pěti kontinentech a poprvé od roku 1994 tak opustili své území v mexickém Chiapasu. O tom, jaké poselství nám zapatistická Výprava za život přináší, jsme s jejími členy hovořili při jejich zastávce v Praze.

LUKÁŠ RYCHETSKÝ
MICHAL ŠPÍNA

Následující rozhovor by nebyl úplný, kdybychom nepopsali okolnosti jeho vzniku. Je totiž třeba předeslat, že členové a členky zapatistické Výpravy za život o publicitu v médiích nestáli. Daleko radši by svůj čas věnovali třeba malozemědělcům nebo aktivistům nejružnějších sociálních bojů než novinářům, k nimž rozhodně nechovají přílišnou důvěru – mají totiž pocit, že by se mohli snadno stát jen exotickou atrakcí v médiích udržujících status quo. Hned na začátku setkání se tak ukázalo, že odpovídat budeme nejprve my na jejich otázky, protože i zapatisté se o nás a A2 chtěli něco dozvědět. Rozhovor pro ně neznamená, že se jedna strana ptá a druhá odpovídá – ostatně i svou cestu do Evropy chápou jako vzájemnou výměnu myšlenek a zkušeností. Ani po seznámení ale na naše otázky nedošlo. Zapatisté nám totiž chtěli nejprve odvyprávět svůj vlastní příběh, počínaje mexickou revolucí z roku 1910, kterou považují za nedokončenou a po jejímž hrdinovi Emilianu Zapatovi pojmenovali své hnutí. Vzájemné rozdíly ve vnímání času jsme si uvědomili, když jsme zhruba po dvou hodinách mohli konečně položit první otázku. Zbývá doplnit, že všech dvanáct přítomných mužů a žen si přálo zůstat v anonymitě a v odpovědích se střídá několik z nich.

Spisovatel Carlos Fuentes už v devadesátých letech označil zapatistické povstání za „první postmoderní revoluci“. Zapatistická armáda národního osvobození (EZLN) totiž nepřipomínala klasické latinskoamerické guerilly s jejich marxleninskou rétorikou i praxí. Zapatisté jako by vraceli do hry poetické myšlení domorodých národů včetně étosu, jenž by se dal nejspíše označit za humanistický, třebaže z něj nikdy nevymizel revoluční patos. Během povstání v roce 1994 sice vedli ozbrojený boj a zbraně se staly nedílnou součástí jejich vizáže i PR, postupně však získaly spíše symbolický význam. I když mohou českému publiku některé zapatistické obraty připomínat oficiální jazyk minulého režimu, jejich slova patří do zcela odlišného kontextu. Není náhoda, že zapatisté nemají žádné pevně stanovené zákony, ostatně sami o sobě říkají, že se učí neustálým klopýtáním. Jejich autonomní experiment se přitom nenapájí výhradně z teoretických zdrojů radikální levice – naopak platí, že někteří současní levicoví myslitelé a akademici již čtvrtstoletí uznale sledují, co se děje v lakandonské džungli. Koneckonců i autorům následujícího rozhovoru se během setkání se zapatisty ukázala novinářská práce v jiné perspektivě.

Jaké máte pocity z prvních dnů vaší výpravy po Evropě? A proč jste vlastně přijeli?

Viděli jsme, čeho jste dosáhli, viděli jsme různá krásná města a místa. A ještě krásnější je, že i tady máme spolubojovníky, za kterými jsme jako zapatisté přijeli – za sestrami a bratry, kteří bojují proti kapitalismu. Leccos je tu samozřejmě odlišné, ale náš nepřítel je jen jeden: kapitalismus. Jsme tu, abychom sdíleli své zkušenosti s těmi, kdo se v různých místech chtějí organizovat. Nezáleží na jméně kolektivu nebo na tom, z kolika lidí je složen. Důležité je bojovat, abychom přežili.

Považujete svůj boj v Chiapasu za úspěšný?

Ano, budujeme svou autonomii, máme svou vládu, lid o sobě rozhoduje sám, získali jsme svobodu. Všechno jde, i když se to zprvu může zdát jako skoro nemožné.

Znamená to, že se od roku 1994 stále zvyšuje počet caracoles (územních jednotek) a autonomních vesnic?

Ano, počet caracoles nedávno vzrostl. A roste i počet obyvatel zapatistické autonomie. To ale neznamená, že by se k nám připojovaly další skupiny, ačkoliv po našem boku bojují i lidé, kteří zapatisté nejsou – solidarizuje s námi třeba Národní domorodý kongres (CNI) a další organizace. Moje děti byly v roce 1994 malé a teď už mají partnery a vlastní děti. Zapatistů přibývá touto přirozenou cestou, a proto jsme se rozhodli, že je čas vyčlenit nové caracoles. Má to i tu výhodu, že se různé kolektivní práce přiblíží bydlíštím a tím se všechno usnadní.

Rosteme ale také neustálým rozvojem. Autonomie nemá manuál, do kterého bychom se mohli podívat, je to proces bez konce. Když něco potřebujeme, hledáme řešení, a tak vznikají nové věci. Třeba taková nezbytnost, jako je školství. Po válce jsme zůstali bez učitelů. A lidé se ptali: jak se teď budou naše děti učit? Nemohli jsme vzkázat vládě, ať nám učitele pošle, pokud jsme chtěli být autonomní. Museli jsme promyslet, jak si to zařídit sami, a nebylo to snadné. Na začátku třeba někdo řekl: Sousede Pedro, podívej, ty umíš číst, měl bys to učit děti. A tak učil to málo, co uměl. Viděl to někdo z vedlejší vesnice, zavedl to u nich, a tak se učení rozšířilo. Když vznikly autonomní obce, dali lidé hlavy dohromady, aby vymysleli, jak celou věc formalizovat. Ti, kdo učí, by měli projít pořádným školením – jenže kdo je proškolí? V zájmu obcí bylo, aby děti měly vzdělání jaksepatří. A tak jsme kontaktovali lidi z měst, kteří by dali našim učitelům průpravu. Přijeli i z univerzit v hlavním městě a společně jsme diskutovali o tom, co je potřeba učit. Dějiny Mexika? Ano, ale se vším všudy, bez zamlčování. Probírali jsme to s odborníky z hlavního města – sami říkali, že nepůjde o nic snadného, že to budou muset důkladně připravit, a strávili na tom měsíce. Tak se rodilo autonomní vzdělávání. Stejným způsobem objevujeme i další věci: nevíme dopředu, jaké potřeby vyvstanou, jaké problémy budeme muset řešit. A takhle rosteme, protože autonomie je neustálý proces rozvoje.

Zapatisté se profilují jako hnutí, v němž není místo pro žádný druh diskriminace, ani pro tu genderovou. Mohli byste popsat roli žen v hnutí?

Když se v devadesátých letech chystalo povstání, ženy nejdřív o ničem nevěděly, protože muži se báli vyzrazení. Kvůli utajení navíc probíhaly všechny přípravy v noci. Muži odcházeli a vraceli se za úsvitu, celí od bláta. Manželky se jich začaly ptát, kam to chodí a jestli třeba nemají milenkou, zkrátka způsobovalo to rodinné problémy. A tak muži museli svým ženám říct, co se děje. Ženy pochopily, že půjde o ozbrojený boj, a postupně začaly uznávat, že nic jiného nezbyvá. Nejvíce se ale našim prvním soudružkám líbilo, že si muži zakázali alkohol. Začaly tedy připravovat kukuřičné placky tostadas, pinole a další proviant, kterým zásobovaly povstalce v horách. A také to všechno dělaly v noci, aby se neprozradily. Přes den by se totiž příbuzenstvo mohlo vyptávat, k čemu toho tolik připravují. Muži uznali, že zapojení žen je nezbytné, a to včetně boje. Naše sestry měly na výběr: mohly z nich být domobrankyně (milicianas), nebo povstalkyně (insurgentas). Hodně z nich se rozhodlo bojovat se zbraní v ruce a začaly se na to chystat. Nebylo to snadné, například vůbec nebyly zvyklé na kalhoty, u nás je nosili jen muži. Těžko ale mohly projít vojenským výcvikem v sukních. Vzdělávaly se ale i politicky na tajných shromážděních. Když se jich někdo ptal, kam jdou, říkaly, že pro kukuřici, na dříví... Daly také dohromady krejčovské dílny a šily v nich uniformy. Od té doby víme, že účast našich sester na našem povstání je moc důležitá. Podílejí se na budování autonomie a zastávají

nejrůznější funkce, i v Radě dobré vlády (Junta del Buen gobierno). V našem boji kráčejí muži a ženy pospolu.

A jak vypadá život zapatistických žen dnes? Máte nějakou dělbou práce?

My ženy děláme všechny práce společně s našimi soudruhy. A to samé platí o našem autonomním systému vlády. Ano, máme i ženské pracovní skupiny a pořádáme různá setkání žen, ale nevedeme oddělený boj. U některých nových úkolů, které předtím zastávali jen muži, potřebujeme, aby nám ukázali, jak na to. Fungujeme zkrátka kolektivně.

V blízkosti zapatistických oblastí se nacházejí i domorodé vesnice, které se k vaší rebelii nehlásí. Jaké jsou vzájemné vztahy? Vznikají nějaké konflikty na lokální úrovni?

Někde ano, někde ne. Jsou vesnice, které jsou rozdělené mezi zapatisty a nezapatisty. V některých obě skupiny vycházejí dobře a respektují se navzájem: Jsi zapatista? Dělej, jak uznáš za vhodné, jsi svobodný člověk. A naopak, my chápeme, že oni mají prospěch z vládních projektů. Jinde se na nás ale dívají skrz prsty, protože nejsme s vládou, a to je dráždí. My se nicméně snažíme s nimi vycházet. Dejme tomu, že jim státní postaví silnici. My se o silnice a vládní infrastrukturní projekty neprosíme, oni ano. Někde řeknou: bratři, tady je silnice, jestli chcete, používejte ji, je tu pro všechny. Jinde se ale třeba stane, že naši sousedé chtějí, aby jim státní postavil silnici, a pokoušejí se nás přimět, ať podepíšeme žádost. A my říkáme: přece vám nemůžeme podepisovat žádost pro úřady, když jsme zapatisté. Taky ji budete používat, oni na to, tak to koukejte podepsat. Kdepak, odpovídáme, jsme autonomní, ale když chcete silnici, mějte ji. A oni nám ji pak třeba nedovolí používat. Takové konflikty existují. Snažíme se vyhýbat pitomým hádkám a vážnějším střetům. Na většině území je klid – chceme s nimi vycházet, bavíme se s nimi, jako se teď bavíme spolu. Ale to víte, vláda s nimi manipuluje a oni často nechápou, o co nám jde.

A nebezpečí plynoucí z přítomnosti mexické armády a paramilitárních jednotek?

Zrovna před pár týdny, v polovině září, nám paramilitární jednotky unesly dva soudruhy. Také vláda má pořád v zóně své vojáky a silniční patroly, přelétávají nad námi jejich vojenská letadla. Vojenská přítomnost trvá. Ale trvá také náš vzdor a rebelie. Od vyhlášení války v roce 1994 na nás vláda útočila, v roce 1995 poslala tisíce vojáků. Chtěla vyvolat střet, aby získala záminku k útoku na naši komunitu, což by nutně vedlo i k zabíjení civilistů. A tomu jsme museli zabránit. Naši ozbrojenci se stáhli do hor, aby se s vojáky nestřetli, a vyhnuli se tak masakrům. Tady moje mladší soudružky by tu jinak nebyly, protože jejich rodiče by to nepřežili. Ale my jsme vzdorovali a do střetu s armádou jsme nešli, protože jsme věděli, že jí jde o krvavou proliti. Odpověděli jsme jinak – rebelií. Zničili naše autonomní obce (aguascalientes), naše domy – ale co už, postavili jsme si jiné. Domů můžou zničit, kolik chtějí, ale autonomii si každý soudruh nosí ve své hlavě a v srdci. Bere si ji s sebou, kamkoli jde. Museli by dostat všechny zapatisty, do jednoho. Takže to s námi má vláda těžké.

Pak přicházely další paramilitární jednotky. Ti hajzlíci nám provedli leccos, ale my jsme to přestáli, a právě v tom spočíval náš vzdor. A také nám docházelo, že jde o naše bratry – ten a ten by mohl být náš bratranec, táta, syn, je to domorodec jako my, navíc chudý a vykořisťovaný. Kapitalismus ho drží v podělané chudobě, pak mu nabídne peníze,

Rozhovor se zapatistickou Výpravou za život

aby šel pít krev zapatistům, a on na to přistoupí, nechá se zmanipulovat. A my se musíme zapřít a nezabít ho, protože právě to by se vládě hodilo – abychom se my, domorodci a chudí, pobili mezi sebou. My ale nebojujeme proto, abychom zabíjeli a sami umírali. Budujeme svůj život, hledáme a nacházíme cestu autonomie. To vláda nás chce přinutit vzít zase do ruky zbraně. A pokud nás jednoho dne vojensky napadne, muži a ženy se budou muset bránit.

Návrat k ozbrojenému boji tedy nevylučujete?

Nemusí k tomu dojít. Ale zbraně jsou pro nás zárukou, abychom mohli bojovat politicky a mírumilovně. Dobře si je hlídáme a neodevzdáme je. Jak jednou řekl jeden soudruh na shromáždění: praktikujeme autonomii v míru, protože autonomie je náš život a bude tu po staletí, navždy. Nikdy neodevzdáme zbraně vládě, ale také je nepoužijeme tak, jak by se jí to hodilo. Třeba teď si tady povídáme, a vidíte, nemáme u sebe ani klacek. My jsme sem nepřišli prosazovat ozbrojený boj, jsme tu, abychom hájili život. Vyprávíme vám svou historii a zároveň vidíme, že tu pro svůj politický boj, pro boj v míru, můžeme najít další způsoby, jak si vybudovat svůj vlastní život. Zjišťujeme, že je tu hodně skupin, které také hledají, jak vytvořit myšlenkovou pospolitost, svět, do kterého se vejde mnoho světů.

Dozvěděli jsme se třeba, že jsou tu skupiny, které bojují proti uhelným dolům nebo

nějaké továrně, která znečišťuje prostředí. Možná víte, že v jednom našem komuniké se mluví o kapitalistické hydře, o stohlavé sani. Kapitalismus je rozšířený po celém světě a ničí nás různými způsoby. Když té sani usekneš jednu hlavu, naroste jí jiná – a když ji tady připravíte o tovaru, postaví si ji jinde, a navíc má spoustu dalších. Můžete zablokovat továrnu na coca-colu, ale oni si ji postaví v Americe, v Africe, kdekoliv. Proto říkáme, že kapitalismu je potřeba znemožnit život, což se dá udělat jen tak, že ho někdo bodne tady, někdo tam a někdo zase tamhle – a bude od něj klid. My už na něm ani na vládě nezávisíme, nás kapitalismus nemá jak použít pro svůj růst. A bez lidí je ten zmetek ztracený. Až jednoho dne nebude nikdo pro kapitalismus nic dělat, jeho stroj se zasekne. Ani všechny jeho peníze mu nebudou nic platné. Zatím ale ničí Matku Zemi a kromě zisků ho nic nezajímá.

Stali jste se inspirací jak anarchistům po celém světě, tak různým levicovým skupinám včetně marxistů. Považujete své hnutí za pokračování některé ze zmíněných tradic?

Ne. Je nám vcelku jedno, jestli to někdo označí za anarchismus, socialismus, komunismus, nebo kolik těch politických proudů je... My říkáme jediné: ať poroučí lid, ať sám rozhoduje o svém životě. Jak se to jmenuje? Jakkoli chcete, říkejte si tomu klidně třeba zapatistický kapitalismus... Na jméno nezáleží, důležité

je, co a jak se dělá. Proto nemůžeme říct, že bychom vyznávali nějaký výlučný politický proud. Slyšeli jsme tu třeba o anarchistických skupinách – proč ne, pokud jim jde o společné rozhodování o vlastním životě, je přece jedno, jak se jmenují. Jiní zase říkají: Chceme být zapatisté, to má dobrý zvuk. Ano, ale není to jméno, je to tím, co se dělá.

Řada převážně mladých aktivistů z celého světa odjíždí do Chiapasu, aby na vlastní oči spatřili experiment, který je uhranul, a případně se do něj zapojili. V této souvislosti se mluví i o „revoluční turistice“. Vyplývají z ní nějaká negativa, s nimiž se musí zapatisté vyrovnávat? Můžete to nazývat turismem nebo módou. Když někdo přijede do Chiapasu a chce se něco dozvědět, pak je to v pořádku. Představte si ale, že k nám přijedete třeba vy a uděláte krásnou publikaci s fotkami a se vším všudy, lidé si ji tu budou prohlížet a říkat: No vida, jak to těm zapatistům sluší, jak to tam mají hezké, hele, jakou mají pěknou kancelář – tohle by se dalo považovat za turismus, je to tak? Ale když nějaký bratr nebo sestra přijede se svou skupinou, mluví s námi a snaží se něco vytvářet, nacházet novou praxi, to už turismus není.

I vy nám vyprávíte spoustu věcí, které jsme nevěděli. My se vrátíme do našich vesnic a budeme je předávat dál. Když tu uvidíme něco, co nám připadá vhodné, můžeme to tak začít dělat i u nás. Na jednom statku jsme se

třeba setkali s člověkem, který pěstuje zeleninu a má dohodu s jídelnou ve městě – jak se jmenovalo? Aha, Brno. On má odbyt a oni nemusí kupovat zeleninu od kapitalistických firem. Je to dobře zařízené, rádi bychom něco podobného zavedli i u nás. Ano, i my se tu procházíme po pěkných místech a můžeme vypadat jako turisté – ale turisté bychom byli, pokud bychom nedělali nic jiného a nevyměňovali si ideje, které se dají uvést v praxi.

Dlouhá léta byl nejvýraznějším mluvčím vašeho povstání subcomandante Marcos, jenž si dnes říká Galeano a na Západě se stal ikonou radikálních sociálních hnutí. Kým je Galeano pro řadového člena zapatistické komunity?

Je to soudruh – zapatista jako každý jiný. Ano, subcomandante Galeano nám hodně pomohl a pomáhá. Ale je to zkrátka soudruh, tak jako kdokoli, kdo se staví za naši věc. V EZLN neřešíme rasu, barvu pleti nebo náboženství. Když přijde nějaký mestic z města, říkáme, že nejsme hnutí domorodců, jsme hnutí za život. Nemusíme ani mluvit stejným jazykem, abychom byli zapatisté. Ve školách ale máme povinné základy španělštiny, aby se jednotlivé národy snáz domluvily mezi sebou.

Jakým způsobem jste se vyrovnávali s pandemií?

Řídíme se pokyny našich zdravotních odborníků. Zakrýváme si ústa a nos, dodržujeme rozestupy, zůstáváme ve svých vesnicích a nechodíme tolik do měst. Když přišel covid, na nějakou dobu jsme přerušili kolektivní práce, schůze, vyučování a zjišťovali jsme, jak dál fungovat. Pak jsme se začali scházet v menších skupinkách a s rozestupy. Několik lidí od našich provládních sousedů se dostalo do veřejných nemocnic a bohužel se mezi nimi rozšířila fáma, že doktoři v nemocnicích zabíjejí lidi, a tak do nich odmítali chodit a umírali doma. Ano, někteří umřeli i v nemocnicích, ale ne proto, že by je zabíjeli doktoři – ti jistě dělali, co mohli, aby je zachránili. I u nás se několik lidí nakazilo, ale my jsme se stihli připravit, měli jsme dýchací masky, a tak nebylo potřeba, aby nemocní chodili do vládních nemocnic. A při následném léčení dýchacích problémů nám pomohla i tradiční znalost bylin, ze které měli prospěch i naši sousedé. My, kteří jsme teď tady, jsme se dva měsíce drželi ve svém caracolu, každých pět dní nás testovali, a nikdo nebyl pozitivní. Víme, že covid je tu na dlouho, a když přišel plán na cestu do Evropy, ptali jsme se: co když se tam nakazíme a umřeme? Ale řekli jsme si, že zkrátka chceme mluvit s Evropany a vyměnit si zkušenosti.

V jakých sociálních bojích mimo Mexiko nacházejí zapatisté inspiraci?

Pro nás je důležitý každý boj proti kapitalismu, kdekoliv na světě. Všude je spousta individualismu, a to nejen mezi jednotlivci, ale i v kolektivech: Tohle je naše skupina, nechod mezi nás! Takovou kulturu plodí kapitalismus. Nemůžeme říct, kdo bojuje líp, důležité je, že se organizuje proti našemu společnému nepříteli, aby nás nezničil. A společně zmůžeme všechno.

Co by se mělo stát, abyste svou Výpravu za život považovali za úspěšnou?

Úspěch bude, pokud dobře vysvětlíme, kdo jsme, co znamená naše autonomie a jak si budujeme život. Pokud si na základě rozmluv s námi dokážete od nás něco vzít a proměnit to v praxi, stejně jako my od vás, pak to bude k něčemu dobré. Nechceme zas tak velké věci. Třeba tady moje soudružka mluvila moc pěkně, mohli byste jí v Praze postavit sochu, ale kvůli společenskému uznání jsme opravdu nepřišli.

Úspěch bude, pokud dobře vysvětlíme, kdo jsme, co znamená naše autonomie a jak si budujeme život. Ilustrace Bety Suchanové

LEGENDA O BOCIANOVÍ

V kabaretní satíře anonymního spisovatele, písíčího pod pseudonymem Baban Rejdiš, narazíme na mytická fakta o stávajícím českém předsedovi vlády. Autor glosuje vztah mezi poezií a politikou, který byl odjakživa mnohem problematičtější, než si dnes představujeme, a tematizuje etické hranice nakládání s autentickým materiálem.

*Vidíš, jak ty roky plynou,
znám tě třicet let,
ale, chlapče, jaké to obludy
vidím s tebou jet?*

Karel Havlíček Borovský

Jak učinit z nejmocnějšího muže v zemi umělecké dílo?

Vítejte v otevřené hře s prvky ghostwritingu, hrdinského eposu a (post)avantgardní satiry.

Neznámý autor si vytváří alter ego Babana Rejdiše, které mu umožní vymanit známého politika z vleku marketingových obrazů, aby ho zařadil do národních dějin a mýtů takového, jaký skutečně je – napůl člověk, napůl čáp. Zároveň tímto dílem vyhláší epickou renesanci.

Jeho investigace vnáší nové světlo zvlášt do premiérova marockého působení kolem roku 1989 a dalších zlomových událostí jeho strmě rostoucí kariéry, v čele s výstavbou Čapího hnízda.

Spíše než z aktuálních odkazů však dílo čerpá z okouzlení hrdinovým jazykem, pro který razí termín „babaismus“ (něco mezi dadaismem a staroslovenštinou).

„Poezie má být oslavou i toho nejhoršího, co si dokážeme představit. Dovede být milosrdnější než nějací bozi nebo pozůstalí našich obětí. A tam, kde zůstává rozum stát, vpadne jak báječná vesnická diskotéka. Milovat krásu je snadné. Ctnostem se klaní pokrytci. Ale nejvíc lásky a přijetí odjakživa potřebuje monstrum. A není třeba se předtím ztráskat panáky nebo sázet na špatnou viditelnost – úplně stačí nasadit si na krk diskokouli. Uvidět ten samý svět v jiných odlescích.“

Křest Legendy o Bocianovi proběhne za účasti kardinála, v duchu kocoviny ze sametových slavností, dne 18. listopadu v Café Clubu Míšeňská. Knihu vydá nově založené nakladatelství Viriditas. V této poslední svobodné Ádvojce, než po volbách propadne do svěreneckých fondů, vám z legendy přinášíme exkluzivní ukázkou.

*Není nad původnost,
každý po ní touží,
lidé chodí přes most,
to já půjdu louží.*

Karel Havlíček Budějovický,
ministr průmyslu a obchodu

IV. ANDREJOVO DĚTSTVÍ

Nejranější vzpomínka – Ako som krmil koňa u babičky v maštali.
Slavičí údolí – Narozen v Bratislavě, ve Slavičím údolí, jak je tam slovenská televize. Rodinný dom už neexistuje a všetky slávky odvábil božský Kája.
Lopatková teorie – Věřím na genetiku, v Agrofertu máme lopatkovou teorii. To znamená, že když se tříleté děti hrajou na písčovišti, tak ty lídři geneticky daný s lopatkou to tam už říděj. A ty utáplý seděj v rohu, a tak to už je celý život.
Štefan a Adriana – Spoznali se při studiích ekonomiky na VŠE.
Maminka – Původne Schreibnerová, z Podkarpatskej Rusi. Motor naší rodiny. A mala aj literárne choutky. S kolektívem výzkumníkov sestavila Anglicko-slovenský drúbežársky slovník.
Otec – Volant naší rodiny. Občas mi dal facuku, ale aj tak som išiel v jeho stopách. Vďaka

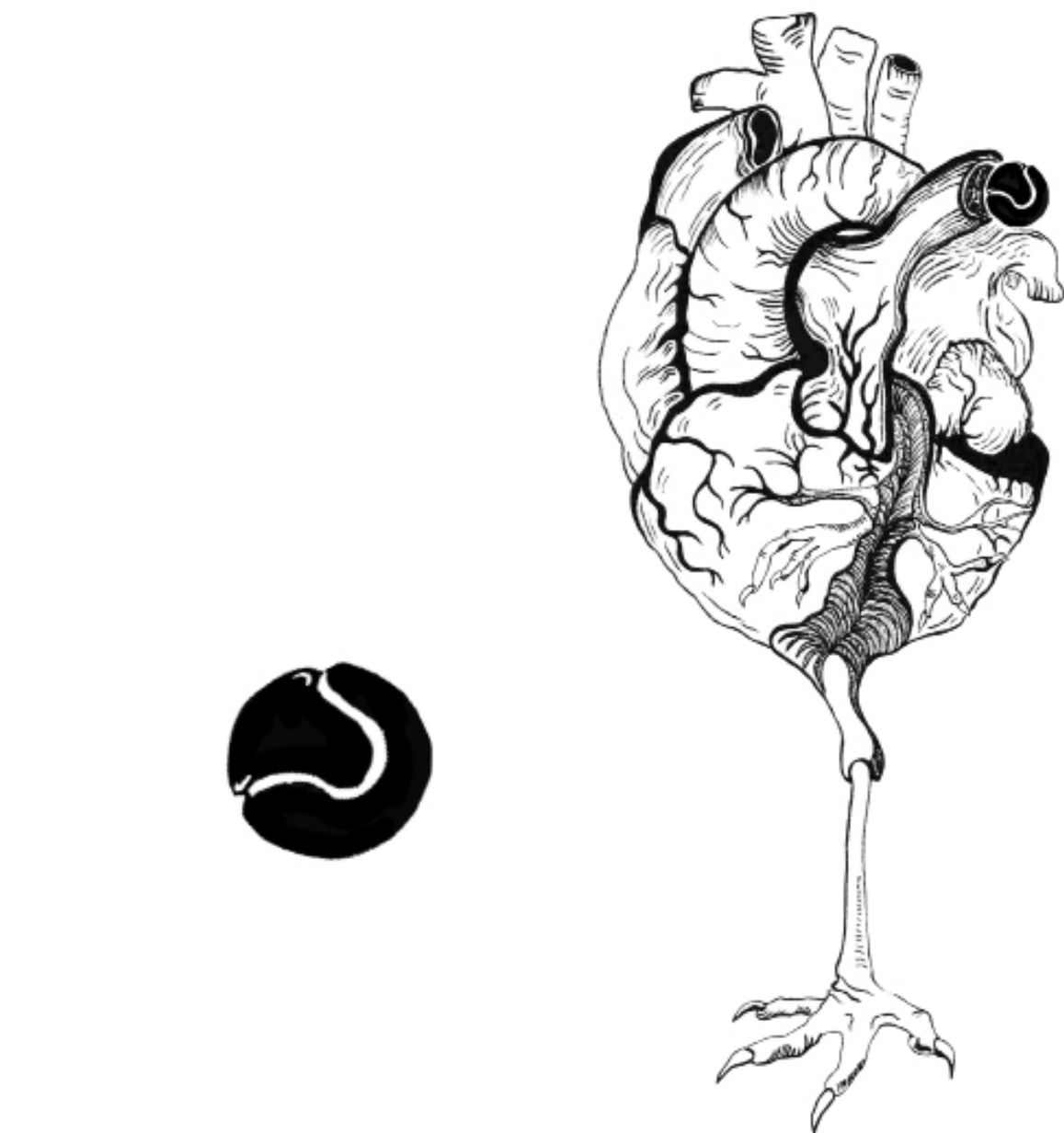
jeho obchodnej misii pod Strojexportom jsme žili najprv v Etiopii a potom v Paříži.
Mladší brácha – Keď jsem ho odjebal z písčoviště, sedal si na houpačku pre dva a čakal, čakal, ale já neprišiel. Teraz nemá ani na hypotéku a mezi Prahou a Bratislavou jezdí se Student Agency, aby dostal čokoládu zdarma. Výfuk naší rodiny.
Legitimace – Nějaký kokot ukradol pak tátovi stranickou legitimaci a my se museli uskromnit. Až po uvítání ruských tankov jsme šli zase nahoru.
Ženeva – Ležel jsem tam rok v nemocnici s krevní chorobou. Byl jsem rád, že jsem to přežil. Jsem se nemohl hejbat a jsem zapomněl chodit.
Mamánkův konec – Byl jsem často s mámou. Byl jsem takový maminčin ma... ma... mazlíček, nebo jak se to jmenuje, mamánek. Až když jsme měli v rodině ty emigračky, poslal ma otec domov k babičce ako záruku toho, že neemigruje. A zrazu jsem vám byl utrhlý z řetěze. Dělal jsem diskotéky, falšoval omluvky a měl i trojku z chování.

VI. ANDREJOVA MAROCKÁ PROMĚNA

Andrej byl zkrátka dlouhá léta jedním z nás, vyrůstal stejně jako my a pouze vlastní píli se vypracoval na delegáta zahraničního obchodu ve službách socialismu, jakým byl shodou náhod i jeho taťka Štefan. Samozvaní biografové Kmenta, Pergler, Vlasatá a Patočka sice tvrdí něco jiného, ale těm nevěřte – nepovedlo se je uplatit, aby psali pravdu.
Logickým vyústěním Andrejovy rozjeté kariéry byla šestiletá mise v Maroku, kde by podle svých slov zůstal už napořád. „Maroko je skvelé, tam je moře, hory, všechno, Sahara, super. Ovoce, zelenina, ryby, prostě pecka,“ vylíčil krásy milované země pro televizi Šlágrr. Když si do toho přimyslíme jeho dolarový plat a postupné sprádání sítě mezinárodních známostí, není se čemu divit.
Jednoho dne si Andrej pinkal s dcerou na kurtu a postarší berberská posluhovačka jim podávala zakutálené míčky. Do očí pralo slunce, dusné a oslepující, přestože byl pokročilý podzim. Skupinka dětí za plotem se posmívala jejich přirozeným vzdechům.
Hra to byla vcelku vyrovnaná, dcera útočila a Andrej se spíš bránil, ona sázela na esa hned při podání a on spíš na nečekané stopbaly. Kdo by zvítězil, to se však nedozvíme. Před vykrytím jedné obzvlášť prudké smeče podklouzla Andrejovi noha a bláhově odražený tenisák zamířil kolmo do oblak, a to rovnou doprostřed čapího hejna. Hned se ozval klapot několika zobáků a za pár chvil se stará Berberka rozběhla po směru zuchnutí silnějšího, než jaké vydá tenisový míček, aby se před ní vyjevilo v prašné zemi nebohé tělíčko Bocianovo.
Tenkrát měl Andrej ještě lidské emoce, a to obzvlášť v přítomnosti dcery. Sice ho napadlo dát čápa psovi na hraní anebo si na něm pochutnat, když ale viděl, že ho chce stará Berberka jenom tak hodit do smetí, okamžitě zaprotestoval, že mu udělají hrobeček. A dcera už kolébala Bociana jako panenku a přála si, aby byl zas živý.
„Opravdu si to přát?“ zeptá se jí potutelně Berberka, která má jinak bez vyzvání zakázáno mluvit.
„Co to kecátě,“ rozčílil se Andrej, „kdo umře, ten umře! Takový je zákon přírody.“
„Ten ale neplatit tak úplně pro čápy. Já být ze starodávný kmen, kde existovat rituál na jejich oživení.“
„Jak jako rituál? O jaké ceně se tu bavíme?“ zavětrí Andrej, že s ním chce Berberka vyjebat. Magickými kejklemi chce odlákat jeho pozornost a vyměnit mrtvého ptáka

za živého, což pokud by nebylo moc drahé, tak by mohlo stačit na dceřino uspokojení.
„Královna al-Kahina nám zachovat pergameny s návodem. Muset vy nás jenom odvést do posvátné jeskyně a slíbit, že za nic na světě neruší při obřadu, jinak by...“
„Tak určitě,“ přeruší ji Andrej bleskovým souhlasem, aby ji nenapadlo uvažovat o honoráři. Skvěle ji převezl, divadlo za benzín, který mu proplácí strana. A mrtvého čápa si bez tak potom vynutí, aby ho slupnul na medu.
A tak jede pronajatý džíp ulicemi Rabatu, vytrubuje na překážející drožkaře, jednoho hluchého osla musí šofér s Andrejem dokonce odtáhnout ručně, aby si prorazili cestu až do rozlehlých pahorkatých pustin, kde je i palma nebo kaktus vzácností. Dcera si povolí hidžáb, teď už jí žádné uhrančivé pohledy cizích mužů nehrozí. A všichni po očku sledují Berberku, kam že je to naviguje. V jednu chvíli si totiž vyžádala, aby opustili silnici a jeli kdoví kam.
Ne, není to halucinace. Po zhruba stu kilometrech se před nimi skutečně objeví pastevci koz, odění v honosných béžových kápích se špičatými kapucemi, a v úpatí blízkého kopce lze při troše trpělivosti zahlédnout jejich příbytky, maskované jako velká ptačí hnízda.
„Zastavit tamhle u studny,“ pokyne Berberka šoferovi a ohlédně se ke kufru, zda se Bocian náhodou neprobral sám od sebe, vlivem té hrbolaté cesty. Ve vzduchu opravdu poletuje několik bílých peříček, ale aby vzletěl celý pták, to by chtělo zemětřesení.
„Ty vole, heuréka,“ utře si Andrej kapesníkem pot z čela, „to jsem fakt zvědavej, kam nás tu zavlečete.“
U studny je nejspíš už očekával další muž v kápi, respektive dcera si všimla, že jen co přijeli, rozklínal nad studnou jakýsi zvonec. Než vystoupí z džípu, radši se zas zachumlá do hidžábu, a vzápětí ji stará Berberka vyzývá, aby sestoupila první.
„Ženská, vy jste se zbláznila!“ nedá se Andrej. „Chcete nás naskákané do studny, a pak nám štípnete auto? Prvá jděte hezky vy, jinak nehrám.“
A Berberka bez mrknutí oka vleze do studny, protože vevnitř je zabudován žebřík. A než se pustí okraje, stačí ještě záukolovat svého kumpána, aby jí spustil Bociana dolů po kladce.
Andrej naposledy zaváhá; na rozdíl ode dcery, která zapluje hned po bábě. Potom poručí šoferovi, aby zůstal u auta, a přelege taky okraj studny.
„Do čeho jsem se to kurňa namočil...“
Na konci žebříku se naši hrdinové ocitnou v přístavišti podzemního jezera, odkud musejí v jednom ze člunů veslovat na nedaleký břeh, ke světlu loučí a k rytmu bzučivých bubnů. Čím jsou blíž, tím snáze rozlišují i další vjemy a zvuky, až se před nimi rozevře monumentální jeskyně, ověšená houněmi a koberci, a jako by vpadli doprostřed rituálu. Nad středovým ohništěm se zmítá v kozlích kůžích jakési psychopatické stvoření a kolem v kruhu je doprovázejí bubeníci, lidé s chrasťtky, řehtačkami a bůhví, jak se všechny ty rytmiické kokotiny jmenují.
„Ve městech být Berberi, jak nás vy nazývají, ale tady být svobodní lidé,“ dodává k výjevu Andrejova průvodkyně a s Bocianem nad hlavou vykročí k ohni, kam ji Andrej s dcerou bázlivě následují.
Co se dělo dál, to se těžko popisuje. Nebyl jsem u toho, vše znám jen z vyprávění dcery, a i ta upadla brzo do rauše, prý asi vlivem kouřových výparů, vonících jak nějaká pryskyřice. Každopádně: šílená postava nad ohněm se chopila Bociana a jedním škubem z něj vyrvala srdce. Potom se nějak povedlo nasadit rozpráraného čápa po vzoru motoristické helmy Andrejovi na hlavu a několik rukou mu po těle roztíralo čapí krev. Hudba zesilovala,

Baban Rejdiš

Ilustrace Tea n, 2021

až připomínala zlý smích. Šílenec, zvěme ho velekněz, mu mával srdcem před tváří a do toho vyštěkával magické formule. Jenomže pak se stalo něco nečekaného. Andrej, který už měl být podle všech známek v limbu, přišel v jednu chvíli náhle k sobě, asi vinou vůně syrového masa, a zničehonic se do srdce zakousnul. Velekněz záupěl jak postřelený velbloud a dosud rytmický doprovod se rozpadl přes chaotickou mikrotonální etudu v naprosté ticho. „Tatínku?“ protrhla mlčení až vyděšená dcera. Andrej zatím soustředěně žvejkal svalovou hmotu, zároveň s ním začínalo být něco v nepořádku. Pohybem krku ze sebe svalil čapí čepici, pak provedl několik protáhých kroků tam a zpátky s přehnaně vyprséným hrudníkem a nelidsky zaškubal lokty. „Tatínek velká, velká chyba udělat,“ poznamenala s hrůzou v očích Berberka, „už to vlastně nebýt víc tvůj tatínek... Vstupovat do něj ten pták.“ (...)

VI. ČAPÍ MUŽ PŘÍCHÁZÍ

Hnízdo – Strašně ma zasáhla Gottova píseň Kdepak, ty ptáčku, hnízdo máš. Hned jako utekla zima, musel jsem domů pod jakoukoliv záminkou. **Pro média** – Přišla revoluce a šéf mě zavolal, abych tady něco, a tak jsem vymyslel Agrofert. **Hranice** – Pomohlo mi rozdělení Československa. Odpoutal jsem se od své dosavadní firmy, od Petrímexu, a založil českou pobočku. **Václav Havel** – Zvolili ho ještě komunisti. Tam byl ten deal, oni byli zavřený ve sklepech,

a že pokud nezrušíte komunistickou stranu, tak my vám zvolíme Havla. A on se vymкнуł. Nech dou do píce. Pravda a láska. **Kancelář** – Začínali jsme v nájmu, na Václaváku v jedné místnosti jsme měli postel i sprchu i stůl a všechno na telefonu. Chodovská centrála, to přišlo až neskoro. **Absurdita** – Místo aby stát pomáhal podnikatelům, dělá jenom problémy. **Pode mnou** – Moji zaměstnanci jsou debilové. **Výjimka** – Faltýnek je moje pravá ruka. Lebo spíš levá ruka? Jsme napravo, nalevo? To záleží; je to moje ruka prostě. Držím nad Faltýnkem ochranné křídlo.

XI. STŘELBA POD HNÍZDEM

(...) A tak se Andrej vrhnul do podnikání, založil druhou rodinu a až úzkostnou pozornost věnoval svému zdravotnímu stavu. V tomhle směru měl nejbližše lidem procházejícím hormonální léčbou či závažnou změnou medikace – ani v jeho případe se nedalo předpokládat, jak se nová identita projeví. Vedle drobných excesů, když například sezobnul před obchodním partnerem žízalu, mu ale čapí modus operandi, tedy přehled o terénu a schopnost obsadit vysoké pozice, přinášel veskrze pozitiva: tržní terén obsazoval jako žádný jiný a nabyl až nechutného bohatství, které vůbec nepotřeboval. A přece mu něco chybělo. Věděl to Faltýnek, věděla to Monika a teď to víte všichni. Trvalo dlouhých patnáct let, než konečně našel své štěstí, byť bohužel jenom na chvíli. Tato epizoda je nicméně klíčová nejenom pro něho, ale i pro nás všechny, protože až díky

ní lze pochopit Andrejovy skutečné motivace, proč se rozhodl jít do politiky. Šlo zkrátka o to, že po navštívení mnoha a mnoha komínů v celém kraji konečně našel své rodné hnízdo u Olbramovic. Vzpomínky ho zaplavily jako povodeň. Matčin štíhlý krk, otcova huňatá křídla, společné štetebání... Vyšplhal se na samý vršek komína, sako mu vlálo jak sukně paní Vášáryové a krokoměr hlásil dvacet tisíc jedenáct kroků. Rozhlížel se k obzorům, zda se nepřibližuje nějaký jeho příbuzný. Začínalo jaro 2005 a touhle dobou se čapí většinou vracejí, jeho naděje proto byla oprávněná. Seděl na komíně první den a jeho šofér Protopopov dole začínal být nervózní. Seděl tam druhý den a šofér zavolal své paní Protopopovové z Ústavu duševního zdraví, zda by neměl volat záchranku a hasiče. „Ty debile, vždyť přijdeš o práci, a takhle máš navíc přesčasy,“ sepsula ho manželka, „jen ať tam sedí co nejdýl.“ Třetí den k večeru Andrej na komíně omdléval hladem a žízní, div že se nezřítíl, což takhle bez křídel mohlo mít tragické následky, a tu si vzpomněl, že má v kabele na zadním sedadle proteinovou tyčinku, a že tedy sleze na otočku do auta. Protopopov zrovna chrněl s čelem přilepeným k volant, když vtom se to stalo. Andrej sotva došlápnul na prašnou cestu, když se nad remízem na nedalekém kopci objevila silueta čápa. Čím ladněji se blížila ke komínu, tím menší měl Andrej pochyby, že jde o jednoho ze sourozenců. Ano, musí to být jeho sestřička... Andrej zakláněl hlavu a zkoušel aspoň cvakat zuby, jenže jeho čiré dojetí náhle vystřídala hrůza. Z rozbořené střechy lihovaru se vzepjala načepýřená sova a zamířila si to přímo do hnízda, aby je uzmula čapí slečně

těsně před zobákem. Čápice jen tak tak provedla úhybný manévr a v krouživém odstupu analyzovala situaci, zatímco sova se na ni šklebila a syčela až, dalo by se říci, oplzle. Andrej neváhal a vzbudil Protopopova, že mu ten zbrojní průkaz necáloval jenom pro parádu, tak „ať kurva okamžitě odjistí pištolu a střílá po tej sově!“. Rozespálý řidič se nejdřív skoro střelil do nohy a podruhé ne a ne vystřelit ke komínu, vždyť je to přece jen dobrý člověk, o kterém se proslychá, že *když chodí na ryby, tak nedokáže zabít rybu*. Teprve po Andrejově hysterickém výkřiku „Tak střílaj, lebo zastřelím já tebe!“ vypálil, ale úplně mimo. Jeho střela uvedla do paniky spíš čápici, která se za narůstajícího soviho sykotu rozlétla střemhlav do elektrických drátů, a co z ní zůstalo po jejím seškvarení, to by už nevzkřísila ani ta nejsilnější berberská magie. Bídna sova se uspokojeně odmlčela, bojovně naježené peří jí povadlo a volným plachtěním zaplula do temnot nad rybníkem. „Proklínám ťa, ty chlupatá píčo!“ vřeštěl za ní Andrej s pistolí už bez jediného náboje, „jsme spolu neskončili, já vím, která seš! Poznal jsem tě, kalousi ušatá, a tohle ti neprojde! Dokud žiju, tak ty budeš trpět.“ (...)

XII. VSTUP DO POLITIKY

Nenašel – Ukecával jsem hodně lidí s lepším kádrovým profilem, než mám já, ale nikoho jsem nenašel. Dneska jdu ještě na diskotéku, debatovat s mladýma. **Z pohádky** – Když všichni říkaj stejný, a já jenom říkam, co oni říkaj, tak jsem to blbě dítě z pohádky o císařových nových šatoch. **Plán** – Máme jasný plán, abysme zadržovali vodu, aby hned neodtekla do řek a do moře. **Do života** – Je důležité, abychom lidi dostali do života, a tam se o ně postarali. **Experti** – Celý život hledám experty, kteří sú lepší než já. To sa mi občas daří, občas nedaří. Ministři nerostou na stromech (len niektorí na nich občas sadavaju po nocích). **Přešlapy** – V Ženevě jsem dělal číšníka a naučil sa protokolu. Některý mluví se švédským premiérem o švédskéj trojke, ale já takovéto přešlapy nemám. **Kroměříž** – Lidé se tam chovají velice podivně. Útočili i na moji mluvčí. **Záhada** – Jak vysvětlit, že se tu k dálnici vyjadruje i jezevec? **Hydra** – Budu bojovat proti hydře celej život! **Rozpadnem** – Všichni čekaj, že se rozpadnem jak veverky. **Možná** – Prd je demokracie, možná mě zastřeje. **Moc** – Já vůbec žádnou moc nemám. **Jinej** – Já jsem politik jinej. **Lidi** – Nejsou lidi.

Baban Rejdiš (nar. 1977 v Borové u Přibyslavi) začínal pod vlivem četby *Mých přátel Jakuba Demla jako copywriter v květinářském průmyslu. Z jeho prestižnějších zakázek lze zmínit tvorbu wildeovských bonmotů pro prezidenta Zemana či shromažďování podkladů pro básně Petra Hrušky. Ve volném čase vymýšlí reklamy na neexistující firmy, případně rozvíjí konspirační teorii básnických směrů jakožto sítě tajných služeb, které řídí agentka s krycím jménem Kalliope. Svým eposem pro Andreje, tzv. Andreidou, usiluje o status české Amandy Gorman (v případě fiaska je připraven odejít do vyhnanství na Krym).*

poezie

Marka Míková Rýmováčky opičí ilu: Chrudoš Valoušek

Rýmováčky opičí: název drobné sbírky prozačky, básnířky a hudebnice Marky Míkové trochu klame tělem. Zdálo by se, že půjde o rýmování, slovní hříčky a virtuózní básnění na téma opice. Ve skutečnosti Marka Míková rým používá spíš ležérně, občas sice udělá piruetku, pak ho ale bez váhání zahodí, někdy ho využije jen jako hudební motiv, jindy jí slouží jako odrazový můstek k textu spíše divadelnímu. V šestnácti básních zato vypráví krátký příběh o svém životě s opičí, kterou získala poetickou náhodou... Opička je průvodkyní autorčiných všedních dní, občas vyvede nějakou skopičinu a raduje se ze světa po svém, tak, že někdy není jasné, kdo má víc rozumu. Člověk, nebo opice? Výtvarný doprovod k textům Marky Míkové vytvořil Chrudoš Valoušek (Panáček, pecka, švestka, poleno a zase panáček). Chrudoš Valoušek knížku neilustruje, nýbrž v ní pokračuje s humorem sobě vlastním. To on příběhy v pravém smyslu „rýmuje“ a přibližuje dětskému čtenář

bilderbuch

Andrea Antinori O životě lemurů

To jsou oni, lemuři. Tyto poloopice patří k řádu primátů, a když to vezmeme víc zeširoka, jsou to savci. V podstatě jsou nám dost podobní. Dalo by se dokonce říct, že to jsou naši předkové, s tím rozdílem, že na naší Zemi žijí dosud! Na Zemi, ale kde? Lemuři mají totiž tu zvláštnost, že žijí pouze na Madagaskaru. Ale nebylo to tak vždy: kdysi žili na pevnině, v Africe.

bilderbuch

Kráva Řičanová

Jaké je to žít s krávou? Dojít ji každý den, chodit na pastvu, starat se o ni? Má to nějaký smysl, když v supermarketech na vás čekají hory jogurtů, tvarohů a mlék v dokonalejších baleních? Tereza Řičanová žije život, do kterého se většinou z nás nechce. Je nepohodlný a náročný, vstává se v něm za úsvitu, a když je to třeba, pracuje se do úmoru, dny získávají rytmus podle ročních období a krmení... Soužití se zvířetem, každodenní pozorování a fyzická práce v autorce probouzejí citlivost pro skutečný smysl věcí, obnovují zapomenutý vztah se zvířaty, nastolují vnitřní řád a zjišťují představivost. V této knize se vy i vaše děti dozvíte mnoho praktického: třeba kolik má kráva žaludků, jak se dělá máslo nebo sýr, co žerou krávy v zimě nebo co to je hovnoptyl. Ale nečekejte žádnou příručku. Kráva Řičanová je především dokumentární deník jedné malířky.

bilderbuch

Tereza Šiklová: Obr

Hlavní hrdina naší knihy je pomalý obr. Začíná den prací, pokračuje procházkou a končí odpočinkem stejně jako my, lidé. Je tu jen malý rozdíl: během obrova dne se totiž vystřídá čtvero ročních období. Vstává na jaře a ke spánku uléhá v zimě. Obr se pohybuje tak pomalu, že ho lidé nejsou schopni postřehnout, a to ani když je těsně za okny jejich kanceláří. Možná právě proto je nejradší v přírodě. Žije si úplně jinak než celé to uspěchané, do sebe zahleděné město. Co takhle spolu s obrem na chvíli zpomalit, zaostřit a vychutnat si život? Možná se nám svět kolem začne zdát trochu větší a zábavnější!

oceněné a nominované knihy
za covidový rok 2020
Zlatá stuha, Magnesia litera
Nejkrásnější české knihy

Rufus zálesák
Safíroví ledňáčci
Sydney
Venku
Slunečnice
Dánský rytíř

BAOBAB

komiks

Riad Sattouf Jednou budeš Arab 5: Dětství na Blízkém východě (1992–1994)

Píše se rok 1992 a čtrnáctiletý Rijád v městě-ku Rennes v srdci francouzské Bretaně se noří do temných zákoutí bludiště dospívání, útrap nenaplněné lásky i do úniků v podobě fantaskních světů H. P. Lovecrafta či francouzských kreslířů sci-fi komiksů. Jeho syrsko-francouzská rodina je zatím roztržena vedví: nejmladšího bratra Fadiho unesl otec do rodné syrské vesnice a matka se marně snaží pomocí francouzských úřadů, černé magie, spiritismu, babek kartářek i proseb u lurdské panenky Marie získat syna zpět. Blízkovýchodní svět se svými moderními rozpory i tragikomická postava Rijádova otce se

v pátém, předposledním díle úspěšně autobiografické série Jednou budeš Arab jen mihnou na pozadí, to však nic neubírá originálnímu kreslíři Sattoufovi na vypravěčské síle, sebeironickém humoru a autentické atmosféře povědomého světa francouzského maloměsta s jeho devadesátkovou subkulturou i poněkud zatuchlým kulturním rasismem.

velká tetralogie

Christelle Dabos: Bouře ozvěn

Svět je vzhůru nohama. Archy se začínají rozpadat. Zbývá už jen jediná možnost, jak to zastavit: najít toho, kdo je za to zodpovědný. Ofélie a Thorn se vrhnou na stopu podivným ozvěnám, které jsou možná klíčem všech tajemství. Musí prozkoumat Babylon až do nehlubších útrob a nezbyvá jim také než se vrhnout vstříc své paměti. Nezvrátí jejich cestu Bůh, který se snaží získat moc? A kdo je Druhý? Kdo hýbe mocnými silami stvoření a zániku? Je možné postavit se mu a drolící se svět tak zachránit? Čtvrtý díl série Projít zrcadlem.

velký román

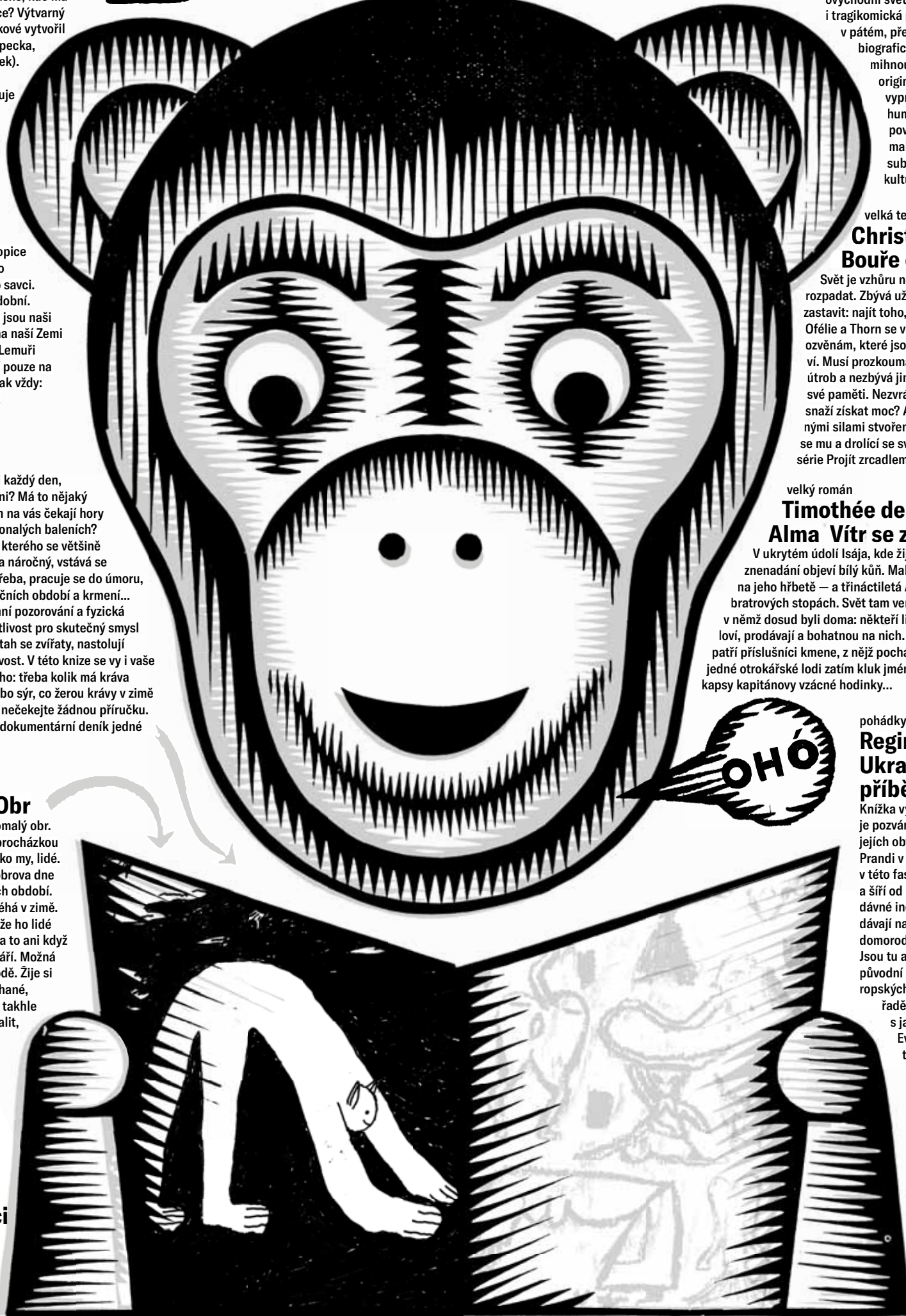
Timothée de Fombelle: Alma Vitr se zvedá

V ukrytém údolí Isája, kde žije jen jediná rodina, se znenadání objeví bílý kůň. Malý Lan se nechá odnést na jeho hřbetě — a třináctiletá Alma se vzápětí vydá po bratrových stopách. Svět tam venku je ale úplně jiný než ten, v němž dosud byli doma: někteří lidé v něm jsou otroci, jiní je loví, prodávají a bohatnou na nich. K nejceněnějším otrokům patří příslušníci kmene, z něž pochází Alma a její rodina. A na jedné otrokářské lodi zatím kluk jménem Josef Mars schovává do kapsy kapitánovy vzácné hodinky...

pohádky & mýty

Reginaldo Prandi: Ukradený déšť a jiné příběhy z Amazonie

Knížka vyprávění z brazilské Amazonie je pozváním do duchovního světa jejích obyvatel. Religiónista Reginaldo Prandi v ní tlumočí příběhy, které se v této fascinující části světa šířily a šíří od úst k ústům. Najdeme tu dávné indiánské mýty, které nám dávají nahlédnout do způsobu, jak si domorodí obyvatelé vysvětlují svět. Jsou tu ale i lidové pověsti, v nichž se původní kultury smísily s kulturou evropských dobyvatelů. A v neposlední řadě tu čteme i příběhy o neuctě, s jakou civilizace založená Evropany zachází s přírodou této stále málo známé oblasti. Součástí knihy přeložené z portugalského mladými překladateli pod vedením Šárky Grauvové a ilustrované studenty Vysoké školy uměleckopřímýslové pod vedením Juraje Horvátha je slovníček reálií amazonského světa.

KNIHY Z BAOHEMIE JIŽ OD ROKU 1999
www.baobab-books.net

Kupte si knihu u nás a mergele půjdou přímo autorům & do knih budoucích

Získat kontrolu nad svými domovy

Jak si Berlíňané zvolili cestu z bytové krize

V Berlíně se zároveň s parlamentními volbami uskutečnilo průlomové referendum, ve kterém se přes milion obyvatel německé metropole vyjádřilo pro vyvlastnění velkých realitních společností. Jak se pro tento záměr podařilo získat tak velkou podporu? A co to znamená do budoucna?

BARBORA JELÍNKOVÁ

Asi polovinu bytů v Berlíně vlastní realitní společnosti, které nabízejí nájemní bydlení. K těm největším patří Deutsche Wohnen (odtud název iniciativy Deutsche Wohnen & Co. enteignen, tedy Vyvlastnit Deutsche Wohnen a spol.), Vonovia, Akelius nebo Blackstone. Mnoho z nich má nejasnou vlastnickou strukturu a sídla v daňových rájích. Pojí se s nimi nepěkné příběhy o šikanování nájemníků, zanedbávání oprav, rapidním zvedání nájmů či rovnou vystěhovávání lidí ve prospěch movitější klientely a rozvracení místních komunit. Během posledních deseti let se nájmý v Berlíně ztrojnásobily. Mluví se proto o bytové krizi, což podobně jako u nás znamená, že lidé musí vynakládat čím dál větší část svých platů na nájemné.

Občanská iniciativa Deutsche Wohnen & Co. enteignen (DWE) působí od roku 2018, kdy začala sbírat podpisy pro uskutečnění referenda. Iniciativa navrhuje vyvlastnit ty realitní společnosti, jež vlastní více než tři tisíce bytových jednotek. To by se týkalo dvanácti společností a asi čtvrt milionu bytů, tedy

11 procent berlínského trhu s bydlením. Tyto byty by pak přešly do společného vlastnictví a pod správu veřejné instituce. Referendum se odvolává na články 14 a 15 německé ústavy, které zavazují vlastníky nemovitostí k určitým povinnostem a umožňují „zespolečenštění“ majetku v zájmu veřejnosti. Hlasování se konalo poslední zářijový víkend spolu s celostátními spolkovými volbami. Přes milion obyvatel Berlína, tedy 56 procent, se vyjádřilo pro vyvlastnění, proti hlasovalo 39 procent.

Malé reformy nestačí

Slovo „vyvlastňování“ v českém kontextu obvykle vyvolává hysterii, a nejinak je tomu v německém prostředí. Přesto byla radikální kampaň úspěšná. Skutečnost, že se iniciativě podařilo nasbírat v poměrně krátkém čase tolik podpisů a nakonec i zvítězit v referendu, ukazuje sílu hnutí zdola. Kampaň byla opravdu masivní. Tisíce dobrovolníků a dobrovolnic vylepovaly plakáty, roznášely letáky, pořádaly přednášky a sousedská setkání, navštěvovaly dům po domu a diskutovaly s místními. Hnutí bylo otevřeno všem a neomezovalo se jen na levicové aktivisty. V Německu jsou navíc, na rozdíl od Česka, silná nájemnická hnutí, z nichž se iniciativa zrodila. Každá čtvrt má svou místní organizační buňku DWE a mnoho bytových domů ve vlastnictví velkých firem se organizuje v souseďských komunitách v boji za svá práva. DWE získalo tak širokou podporu také proto, že jeho požadavky jsou dostatečně konkrétní, propracované a hlavně realizovatelné.

Téma bytové krize je natolik palčivé a provázané, že menší reformy a regulace nevedou k řešení. Krize, již odstartovala privatizace bytového fondu v devadesátých letech, je výsledkem spekulací a monopolu

nadnárodních realitních korporací. Převládající neoliberální dogma chápe bydlení jako investici a výdělečnou komoditu, ne jako právo a podmínku důstojného života. Podobně jako u nás i v Německu se v souvislosti s bytovou krizí obvykle mluví o nové výstavbě a omezení regulací. Řada odborníků a mezinárodních institucí si však začíná uvědomovat, že trh sám řešení nepřinese. A frustrace berlínské veřejnosti se ještě prohloubila po tom, co Ústavní soud začátkem roku zrušil zastropování nájmů, které si Berlíňané vybojovali.

Boj není u konce

Referendum sice není závazné, ale s tak silnou vůlí lidu se bude muset berlínský senát nějak vypořádat. Nově zvolená starostka Franziska Giffey se sice staví ostře proti vyvlastňování, ale po skončení referenda se nechala slyšet, že jeho výsledek nelze ignorovat a měl by být respektován. Nyní bude záležet na tom, jak se k věci postaví nová vláda. Vítězní sociální demokraté jsou však dlouhodobými odpůrci vyvlastňování a zmiňují právní nejistotu, která se k návrhu zákona váže. Sociální demokraté tvrdí, že by návrh mohl dopadnout obdobně jako u zastropování nájmů, které soud prohlásil za protiústavní a zrušil. A to přesto, že byl vypracován právní posudek o ústavnosti návrhu. Další výtkou jsou vysoké náklady na odškodnění společností – vyvlastnění totiž v podstatě znamená odkup za předem daných a transparentních podmínek. Odhady zmiňují výdaje mezi čtrnácti až šestatřiceti miliardami eur, které by se zpětně splácely z příjmů z nájemného. Je však patrné, že se problém musí začít řešit co nejdříve a systémově. Velké korporace se ostatně vyvlastňování nebojí a jejich

enormní zisky rostou dál. Pár dní před konáním referenda oznámila společnost Heimstaden odkup dalších čtrnácti tisíc berlínských bytů od konkurenční firmy Akelius. Vonovia má zase převzít Deutsche Wohnen, čímž by vznikl největší realitní gigant v Německu.

Výsledky kampaně každopádně znamenají zásadní moment pro občanská hnutí a mohly by být katalyzátorem pro další nájemnické iniciativy. Ukazují, že si veřejnost uvědomuje komplexnost problému i to, že mantra o deregulaci a volném trhu neplatí. Zatím už se organizuje obdobné hnutí v Hamburku a další skupiny vznikají i v jiných německých městech. Jejich cíl je přes různorodost lokálních problémů stejný: jde o snahu získat zpět kontrolu nad svými domovy, předejít rozpadu komunit a zabránit nadvládě globálního kapitálu.

Dodejme, že v České republice zatím ucelenější hnutí za právo na město a bydlení neexistuje. Místní kontext je sice od toho německého odlišný, ale i u nás se začínají objevovat nájemní korporace, které skupují byty a spekulují s nimi. Příkladem může být společnost Heimstaden, která působí na Ostravsku, ale rozšiřuje se i do Prahy a Plzně. Možná je načase inspirovat se úspěšným sebeorganizováním a začít proti krizi bydlení něco dělat.

Autorka studuje sociologii.

par avion

Z RUSKÉHO TISKU VYBRAL ONDŘEJ SOUKUP

Медиазона

Pokud by A2 vycházela v Rusku, musel by tento článek začínat následujícím prohlášením: „Toto sdělení (materiál) bylo vytvořeno a (nebo) rozšířeno sdělovacím prostředkem plnicím funkci zahraničního agenta.“ Všechny tři dnešní výtahy totiž pocházejí z textů vypracovaných redakcemi, které byly ruskými úřady označeny za zahraniční agenty. Jde o součást kremelského tažení, jehož cílem je zlikvidovat většinu zbývajících nezávislých médií v Rusku. Média, která se dostanou na oficiální seznam, musí všechny články uvádět výše citovaným sdělením, což platí i pro posty na sociálních sítích nebo podcasty. Kromě toho jsou občas prohlášeni za zahraniční agenty i jednotliví novináři. Naposledy se to stalo šéfredaktorovi serveru Mediazona Sergeji Smirnovovi, který zjistil, že zmíněnou repliku musí používat i ve veřejných chatech – například ve whatsappové skupině rodičů dětí ze školky, kterou navštěvuje jeho syn. **Mediazona** vydala 29. září redakční článek Chtějí, abychom zmizeli, v němž se píše: „Celé redakce byly zapsány na seznam zahraničních agentů, což je dostalo na pokraj zániku. Meduza málem zbankrotovala, Radio Svoboda evakuuje své spolupracovníky z Ruska, redaktori VTimes po prohlášení za zahraniční agenty oznámili konec projektu. Teď

došlo i na Mediazonu (...) Hrozí nám obrovské pokuty a zablokování přístupu k našim stránkám. Zákon je napsán tak neurčitě, že pokud budou chtít, záminku si najdou. To je hrozba, která nad námi zůstane viset napořád. Nálepka zahraničního agenta dělá práci novináře velice nesnadnou, občas nemožnou. Kvůli této nálepce se s námi přestanou bavit někteří lidé, úředníci nebudou odpovídat na naše dotazy, kolegové budou mít strach odvolávat se na naše materiály a čtenáři zase sdílet je na sociálních sítích – vždyť nikdy nevědí, kdy si přijdou i pro ně. A právě k tomu ta nálepka slouží: aby nás ostatní obcházel i v utivé vzdálenosti. **Stát chce, aby nezávislí novináři zmizeli. My ale chceme dělat svou práci a pravdivě informovat o Rusku.** Jestli to budou chtít i naši čtenáři, společně to zvládneme.“

ВАЖНЫЕ ИСТОРИИ

Dalším médiem, které se stalo „zahraničním agentem“, a to krátce před Mediazonou, je investigativní server **Važnyje istorii**, který je zapojen do kauzy Pandora Papers, tedy uniklých dokumentů řady registrátorů takzvaných skořápkových firem po celém světě. Kromě českého premiéra Andreje Babiše, kyperského prezidenta Nikose Anastasiadise, jordánského krále Abdalláha II. nebo ukrajinského prezidenta Volodymyra Zelenského se v materiálu objevuje i řada jmen z Ruska. **V Pandora Papers najdeme například rodinu Sergeje Čemezova, šéfa státního zbrojařského koncernu Rostech, jenž vlastní na Západě majetky v hodnotě 22 miliard rublů (přes deset miliard korun), včetně 85 metrů dlouhé jachty Valerie a vily na Azurovém pobřeží za 15 milionů eur.** Dcera a zeť šéfa monopolního přepravce ropy Transněft

Nikolaje Tokareva, bývalého Putinova kolegy z KGB, si zase pořídili mnohamiliardové nemovitosti v Rusku a v zahraničí. Jak ukázaly Pandora Papers, na Tokarevovy příbuzné byly přes síť skořápkových společností zapsány společnosti, které jako dodavatelé Transněfti získávaly obří kontrakty. Ostatně jeho dcera získala občanství Kypru těsně předtím, než byly na Tokareva uvaleny západní sankce. Ale investigace stovek novinářů odhalila i další osoby – třeba Putinova přítele z dětství Petra Kolbina, kterého opoziční média označují za formálního držitele Putinova majetku. Redakce serveru Važnyje istorii v textu z 3. října vysvětluje, proč se do projektu zapojila: „Státní propagandisté nám dnem i nocí vyprávějí o tom, jak proradný Západ kuje pikle proti naší zemi. Kreml přijal v posledních letech obrovské množství zákonů, které izolují Rusko od okolního světa. Dnes se každý ruský občan, který je aktivní na sociálních sítích, může stát zahraničním agentem, pokud mu na účet byly převedeny peníze ze zahraničí (i kdyby to byl dárek k narozeninám od příbuzného). Desítky novinářů, včetně našich redaktorů, byly podle tohoto zákona uznány za zahraniční agenty. Pandora Papers přitom dokazují, že bez ohledu na zákazy a hlasitá slova o vlastenectví kremelská věrčuška a její rodiny mezitím tajně, přes offshorové společnosti, využívají všechny výhody západního světa. Díky miliardám, které vyvedli z Ruska na účty západních bank, jim nic nehrozí. Nás kvůli pár rublům ze zahraničí mohou nejdříve označit za zahraniční agenty a potom zavřít do vězení.“

meduza

Neměl by nicméně vzniknout dojem, že všechna média označená za zahraniční

agenty nedělají nic jiného, než že útočí na Vladimira Putina a jeho okolí. **Meduza**, která se stala zahraničním agentem už v létě, se snaží fungovat, jako by se nic nestalo. **Známy politiký reportér Andrej Percev sepsal historii politické strany Noví lidé, která se v zářijových volbách překvapivě dostala do ruského parlamentu.** „V prosinci 2019 v Kremlu pochopili, že je potřeba trochu změnit politickou situaci. Na základě sociologických průzkumů věděli, že určité skupiny obyvatelstva jsou nespokojeny, protože žádná z prokremelských stran nereprezentuje jejich zájmy. Městská mládež, lidé, které zajímá ekologie, uživatelé internetu a tak dále. Pokud by v parlamentu zaznívaly výroky, které jsou jim blízké, jejich nálada by byla lepší a naopak motivace protestovat nižší. Tito lidé neměli svou politickou reprezentaci,“ říká zdroj blízký prezidentské kanceláři,“ píše v článku z 6. září Percev. Kreml přirozeně nehodlal připustit existenci nějaké nekontrolované politické síly. Chvilí to vypadalo, že se kýženou stranou mohou stát hurápatrioti spisovatele Zachara Prilepina, který se v jednu chvíli představoval jako polní velitel proruských separatistů na Donbasu. Nakonec ale volba padla na Nové lidi. „Bylo jasné, že strana by se měla zaměřovat na relativně liberální městské voliče a musí ji zaštiťovat lidé blízcí Kremlu. To Noví lidé splňovali. Jejich hlavními patrony jsou bratři Kovalčukové a celé to financuje předseda strany, úspěšný podnikatel Andrej Něčajev.“ Ten, coby majitel úspěšné kosmetické firmy Faberlic, údajně nabídl své služby Kovalčukům, kteří jsou dlouholetí přátelé Vladimira Putina. A díky podpoře Kremlu se Noví lidé do parlamentu dostali se ziskem přes pět procent hlasů. Nakolik to sníží nespokojenost značné části městského obyvatelstva, se teprve uvidí.

Druhé životy Karla Havlíčka

části Havlíčkova života a díla, které ne náhodou budou po roce 1945 vyzvedávat interpreti komunističtí.

V období třetí republiky, kdy se otázka západní či východní orientace Čechů a Slováků znovu stane aktuální, se připomíná pocho-pitelně hlavně nejslavnější Havlíčkův článek Slovan a Čech. Ostatně na ten si příležitostně vzpomenou účastníci debat o západní či východní orientaci České republiky i dnes. Přitom Havlíčka lze považovat za zakladatelskou figuru i v tom, že podobně jako většina jeho současníků nebyl v této otázce zcela konzi-stentní. Koneckonců, po zastavení Národ-ních novin začíná v roce 1850 v Kutné Hoře

proslulé brožurce o komunistech coby dědi-cích velikých tradic českého národa vlast-ně jen opakuje mladočeskou havlíčkovskou legendu, zato Karel Kosík ve své práci *Čes-ká radikální demokracie* z roku 1958 Havlíč-ka pojednal z pozic marxismu soustavněji. Přestože jeho roli v rámci dobového diskur-su podává poněkud reduktivně jako „ideolo-ga vrstvy vznikajících českých podnikatelů“, vcelku se nemýlí, když tvrdí, že „v Havlíčkovi v určitém smyslu vrcholí *liberální* linie české ideologie, která se *přeměňuje* ze stydlivého buržoazního vědomí v otevřeně formulova-ný politický program“. Že se mnozí z radi-kálních demokratů stali horlivými šířiteli

prohlásil „my budeme tak dlouho trpět, až budeme mít moc a sílu přestat trpět a poru-čiti si“, nevědomky popsal od té doby oblíbe-nou národní strategii: trpět a čekat, až bude líp.

Liberalní, nebo národní?

„Jeho politické stati a komentáře, ale také dal-ší literární texty včetně proslulých epigramů, tvoří dohromady jeden ze základních zdro-jů českého liberalismu,“ píše v předmluvě k čítance *Český liberalismus* (1995) histo-rik Otto Urban. Necháme-li stranou, že mezi liberály je v ní zařazen i radikální demokrat Karel Sabina, polistopadová snaha najít pro

Trpět a čekat

Tvář přísně vyhlížejícího mladíka s charakte-ristickým knírem a v čamaře ve své době kro-mě mnoha soch či pamětních desek na havlíč-kovských místech paměti často zdobila i ta místa, s nimiž Havlíček neměl nic společ-ného. Za první republiky se jeho podobizna dostala také na papírovou dvacetikorunu. Po roce 1989 se Havlíček už na žádnou bankov-ku nevešel. V roce 2005, v rámci ankety Nej-větší Čech, pořádané Českou televizí, se Karel Havlíček umístil na třicátém čtvrtém místě, mezi hokejovým útočníkem a později trené-rem Ivanem Hlinkou a zpěvákem a národo-veckým aktivistou Danielem Landou. Z toho-to umístění je patrné, že vyprchalo nejen kouzlo „národního mučedníka“, ale Havlíč-kův význam jako takový.

V čítankách zůstane Karel Havlíček jako autor *Tyrolských elegií* a *Křtu svatého Vladi-míra* a zůstane i název Havlíčkův Brod jako čím dál méně výmluvné memento někdejší legendy. Zapomenuta by ale neměla být ani jeho novinářská práce, protože Havlíček byl rozeným žurnalistou v nejlepším slova smyslu – což je z jeho textů, přes již poněkud archaic-ky znějící jazyk, znát dodnes. A zapomenu-to by nemělo být ani to, že i když jeho doba byla érou úzkého sepětí novinářiny a politiky, Havlíček sám upřednostnil novinářinu, když složil svůj poslanecký mandát – což nebylo a dodnes není obvyklé.

Odkaz „druhých životů Karla Havlíčka“ je roz-pačitější. Mnohé naše národní rituály zača-ly Havlíčkovým kultem („národními pohřby“ počínaje) a leckdy mají až nechtěně parodický charakter (rakev Václava Havla na lafetě děla). Předobraz našeho většinou pozdního a zpra-vidla velmi neobratného zacházení s „národ-ními hrdiny“ lze najít v reakci české společ-nosti na Havlíčkovo brixenské a pobrixenské období. Možná ale ještě nejednoznačnější je, jak si vykládáme odkaz havlíčkovského realis-mu. K této tradici se někdy ráda počítá i poli-tika sklouzávající k vyloženému oportunismu, jakou byla „záchrana národa“ za protektorátu nebo raně normalizační kompromisy. S mož-ná trochu nespravedlivou jedovatostí lze ale v této souvislosti mluvit rovněž o tradici realis-mu mírného odporu v mezích zákona a našich prvních, druhých i třetích odbojích. Sám Havlí-ček si ostatně, když jej 16. prosince 1851 ve tři ráno probudil policejní komisař Franz Deder a oznámil mu, že bude deportován, nechal pře-číst rozkaz a poté prohlásil: „Násilí nutno ustou-pit, půjdu s vámi.“ S touto již zmíněnou tradicí *trpět a čekat, až bude líp* se – v jejích dobrých i horších aspektech – musíme vyrovnávat i my, coby Havlíčkovi dědicové.

Za první republiky se Havlíčkova podobizna dostala na papírovou dvacetikorunu

vydávat právě Slovana (nikoli Čecha) a nej-spíš pod vlivem sklíčenosti z českého deféti-smu dokonce napíše, že „především musíme vždy dělit od sebe ruský národ od jeho vlá-dy“. Rusové „jsou národ s velikou budoucnos-tí, od kteréhožto se i my i všichni ostatní slab-ší kmenové slovanští pro budoucnost ještě mnoho dobrodiní nadíti můžeme (...) Vlády pomíjejí, národy trvají.“ Patrně vrcholu dosáh-lo jeho přitakání carskému Rusku v článku Rusové, kde souhlasně cituje „jednoho Jiho-slovana“ (možná imaginárního, jak měl Havlí-ček někdy ve zvyku), že když už se není mož-né vyhnout politické despocii, ta ruská je mu nejmilejší.

Veliké tradice

Jako hlasatele orientace na „ruský lid“, což v tehdejším jazyce znamenalo hlavně na Sovětský svaz, Havlíčka interpretuje v téměř pětisetstránkové biografii z roku 1954 Sta-nislav Budín (kniha *Karel Havlíček Borovský* ovšem vyšla pod pseudonymem B. Stanislav). Budín, který byl v éře vrcholného stalinismu kvůli svému židovskému původu terčem obvi-nění z kosmopolitismu, nejen přehání Havlíč-kovo slovanství v nepřipadných aktualizacích, ale také v socialisticko-realistickém duchu Havlíčka vykresluje jako spisovatele lidové-ho, z lidu vyšlého a pro lid tvořícího. V Brixu-nej v souladu s legendou nechává trpět, jen zapomene podotknout, že nouze, kterou jej rakouské úřady údajně trápily, úzce souvisela se skutečností, že Havlíček byl zvyklý na pří-jem na úrovni okresního hejtmána.

Autor v podstatě oficiální stalinistické kon-cepce českých dějin Zdeněk Nejedlý ve své

havlíčkovské legendy, ovšem nechává spí-še stranou. Vůbec Kosíková snaha vykreslit radikální demokraty jako předchůdce socia-listů z dnešního pohledu jen více strhává pozornost k tomu, v čem byli po roce 1945 komunisté spíše dědici mladočechů. Ne náho-dou byl Německý Brod už 5. května 1945 pře-jmenován na Havlíčkův na základě návrhu komunistického starosty Antonína Šouby. Pro naše dějiny je nicméně příznačné, že jako jed-no z mála toponym připomínajících národní „velikány“ se přes otřes zbytku 20. století ten-to název už nezměnil.

Ostatně v poslední třetině 20. století akut-nost střetů o Havlíčkovu interpretaci slábné. Havlíček se stává metaforou pro pronásledo-vání obecně či jinotajem pro to zrovna aktu-ální, jako je tomu v proslulé strofě písně Jaro-slava Hutky „A podle litery Paragraf šavle/teď dumej o právu, Havlíčku Havle“. Podobně vyznívá i divadelní hra *Dávno, dávno již tomu* (*Zpráva o pohřbívání v Čechách*), kterou na konci sedmdesátých let napsal dramatik Fran-tišek Pavlíček pro bytové divadlo Vlasty Chra-mostové a v níž Božena Němcová pohřbívá (mimo jiné) právě Karla Havlíčka. Jiří Mora-va zase svou v exilu vydanou havlíčkovskou biografii nazval rovnou anachronickým, aktu-alizujícím názvem *C. k. disident Karel Havlí-ček* (1986). A přinejmenším v mainstreamu československého disentu ke slovu znovu při-šla „revoluce hlav a srdcí“ stojící proti revolu-ci politické (či dokonce „politické politice“ vůbec), tentokrát coby revoluce „existenciál-ní“. Když Havlíček v článku Šlechta a Slova-né ze 4. června 1849 (pro který byly mimo-chodem Národní noviny poprvé zapovězeny)

(nezřídka) novopečené české liberály odpoví-dající rodokmen je pochopitelná. Tento libe-ralismus však někdy bývá nehistoricky očiš-těn o svůj nacionalistický rozměr. A Havlíček byl přinejmenším do stejné míry liberálem jako, dobovým jazykem, „vlastencem“, dneš-ními slovy nacionalistou.

Rakouský konzul v Srbsku, kam se Havlíček jeden čas pokoušel vystěhovat, tolik nepřehá-něl, když ho označoval coby „Ultračecha Haw-liczeka“. Ovšem celý „liberalismus“ Havlíčkovy doby musíme doprovázet přinejmenším pří-vlastkem národní. Dnes už se trochu mluví o antisemitismu českého národního „probu-zení“, který se projevoval nejen u Jana Nerudy, ale také u Karla Havlíčka – třeba v odmítavé recenzi na tvorbu česko-židovského básníka Siegfrieda Kappera, v níž Havlíček „izraeli-ty“ vylučuje z národa. Odsoudit tehdejší anti-semitismus je však snadnější než hodnotit české národní hnutí 19. století s ohledem na německé prostředí, s nímž se primárně srov-návalo, setkávalo i utkávalo. Není těžké cho-vat sympatie k Bolzanovu občanskému pojetí národa, zvlášť když už dlouho žijeme v situ-aci samozřejmosti a zajištěnosti národa (po velkou část 20. století neznámé), kdy největ-ší hrozbou jsou fantomy kulturních váleční-ků populistické pravice. Z dobové perspektivy však v tehdejším evropském kontextu sotva byla jiná možnost než – národ. Zdrženlivý soud dneška by mohl znít, že nacionalismus se v 20. století spojoval s horšími věcmi, než byl liberalismus. Éra liberalismu v národních barvách nám ale rovněž připomíná, že libe-ralismus nikdy není tak zakotven sám v sobě, jak si jeho zastánci rádi myslí.

**VELKÁ PŘEHLÍDKA ČESKÉHO I SVĚTOVÉHO DOKUMENTU
RETROSPEKTIVA KAROLA PLICKY I RUMUNSKÉHO FILMU
DEBATY INSPIRAČNÍHO FÓRA: AMERICKÝ PSYCHIATR
BRUCE D. PERRY, POLSKÁ ŽENSKOPRÁVNÍ AKTIVISTKA
MARTA LEMPART I KANADSKÝ FILOZOF NICK SRNICEK**

21ART21 BOOK 21FAIR21

13.–14. 11. 2021
10–19 h, 10 am –7 pm
Galerie hlavního města Prahy
Prague City Gallery
Zámek Troja
Troja Château

ABF

VSTUP ZDARMA
FREE ENTRY

ghmp.cz

G HMP 28.–29.11.2020

Pestré literární zážitky

HOST

Annalee Newitz Budoucnost jiné časové linie

Může se jeden člověk postavit neosobním dějinným procesům a vhodným zásahem změnit jejich běh? Osudy dvou hrdinek proplete cestování časem. Napříč časovou linií zuří střet, jehož výsledkem nemusí být nic menšího než zánik Strojů, bez kterých cestování časem nepřichází v úvahu.

369 Kč Sci-fi

Akwaeke Emezi Mazel

Ve městě Lucille už žádné nestvůry nežijí, alespoň tak to zdejší děti od malička slychají. Jenže co když si dospělí pouze odmítají připustit pravdu? Přesně tuhle otázku si Džemy musí položit, když jednoho dne z mámina obrazu vytáhne Mazla – napůl chlupatého, napůl opeřeného tvora s krvavými rohy a děšivými drápy...

299 Kč Young adult

Liou Cch'-sin Toulavá země

Imaginativní povídková sbírka od autora bestselleru *Problém tří těles*. V těchto příbězích o sluneční smrti, mimozemských civilizacích nebo cestování časem a vesmírem najdou čtenáři podnětné meditace o technologii i umění, kontrastech rozlehlosti a mikroskopičnosti světů, ale i o nekonečném boji mezi životem a smrtí.

399 Kč Sci-fi

Arkady Martineová Vzpomínka zvaná říše

Velvyslankyně Mahit Dzmare po příjezdu do centra mezihvězdné Teixkalánské říše zjistí, že její předchůdce je mrtev. A ona může být další na řadě. Fascinující space opera z diplomatických kruhů daleké galaxie.

429 Kč Sci-fi

CENA
HUGO
2020

Překročení hranice politična

Havlíčkův politický realismus

Karel Havlíček působil v době, která usilovala o nalezení univerzálního společenského principu, jímž se nejen pro české vlastence stal národ. Souhrou okolností i díky vlastnímu zaujetí patřil k nejvýraznějším mluvčím národního hnutí a novinářské dílo, které po sobě zanechal, ještě dlouho sloužilo jako průvodce politickou naukou.

VRATISLAV DOUBEK

Ptáme-li se na podstatu a význam havlíčkovského realismu, musíme se ptát po jeho širších souvislostech a charakteru. Jaké hranice překonával a v čem byla původnost jeho vkladu? Realismus Karla Havlíčka nebyl jen kulturní či literární, ačkoli ani tato jeho vrstva nebyla zanedbatelná a i v tomto ohledu docházelo v Havlíčkově době k výrazným změnám. Byla to doba kulturního nadšení i romantického snění, podle literárního historika Vladimíra Macury „doba synkreze“, která nasávala různorodé podněty a inspirace a snažila se je přetavit do jednotné, účelné podoby. To se projevovalo jak v pestrosti žánrů, eklekticismu přístupů a proměnlivosti témat, tak v jisté nevyhraněnosti forem, která nabourávala někdejší klasicistní sváznost a formalismus.

Nicméně celé toto hledání, ať už umělecké nebo široce filosofické, v sobě nese snahu o nalezení rovnováhy mezi jedinečností a obecností. Doba uhranutá originalitou vědy a poznání usilovala o zobecnění univerzálně platného principu, a právě tak jako v umění, respektive estetice, a přírodních vědách uplatňovala tento postulát i u věd sociálních.

kmenovém. Josef Jungmann, Václav Hanka, Ján Kollár a mnozí další tak zdůrazňovali potřebu obětavé, oddané práce v zájmu široké panslovanské vazby.

Rovněž Havlíček vyrůstal pod vlivem tohoto předpolitického nacionalismu, který se opájel sny o jednotě a posilující vzájemnosti Slovanstva. Jejich základnost ovšem spočívala v tom, že sice mohly povzbuzovat, nicméně neumožňovaly překročit hranici politizace. Všeslovanská vzájemnost byla a zůstala iluzorní, politicky zcela nepoužitelnou konstrukcí, na jejímž základě nebylo možno vybudovat nosný politický program. Nepomáhala formující se měšťanské elitě, a to ani v rozvoji politické diskuse, která se tak vyčerpávala hledáním odpovědí na neřešitelné otázky.

Vůle ke změně

Havlíček navzdory svému mládí poznal slovanský svět důkladněji než většina jeho současníků. Pobýval na Slovensku, v polské Haliči, především ale strávil půldruhého roku v Moskvě a Rusku – v tomto vysněném kollároevském „dubisku“ budoucího slovanského progresu. A po svém návratu právě on rozbil nefunkč-

politická práce po vstupu do říšského parlamentu v létě 1848 netrvala dlouho: po několika měsících se svého mandátu vzdal, aby se mohl plně soustředit na novinářskou činnost.) V Havlíčkových textech tak nalezneme i úvahy připouštějící ruskou despotii; překvapivý je také fakt, že člověk, který neuznával univerzalizmus slovanství, si zároveň nebyl ochoten připustit, že by podobnou emancipační ambici, jakou zastával pro Čechy, mohli mít též Slováci... Nicméně v obecném přístupu pro nás zůstává Havlíček aktuální dodnes. Dobový realismus vyplynul ze souhry dvou faktorů: proměňující se společnosti, která vyžadovala rozšíření aktivit ve veřejném prostoru, a dispozice jedince, jenž tuto výzvu přijal a byl odhodlán ji naplnit. K tomu ovšem bylo třeba značné dávky odvahy a vůle ke změně a symbolem této odvahy a změny se stal právě Havlíček.

Vystoupit ze stínu doby

Jistěže nebyl v tomto úsilí osamocený. Měšťanské elity různých národních skupin této části Evropy byly vystaveny srovnatelným výzvám politizace a řešily obdobné otázky

Havlíčkovy Národní noviny z doby revoluce si generace uchovávaly a předávaly s až posvátnou úctou. Foto Wikimedia

Obdobně proto přistupovala i k hledání podstaty lidství. Hegeliánský duch hledal cestu sám k sobě – člověk, uvědomělý osvícenským racionalismem, jako by nově rozpoznával svůj vlastní smysl a záměr.

Sny o jednotě

Jakkoli byl člověk 19. století opojený představami individuální svobody, suverenity a vlastní schopnosti, základní smysl své existence nalézal v práci pro společnost. Klíčovým pojmem lidství se tak nestává individualita, ale naopak pospolnost, a dobovým půdorysem této pospolnosti – jejím rámcem a základním diferenčním prostorem – národ. V první polovině předminulého století se tak zrodily pojmy národního hospodářství, národní kultury a především národní politiky. A právě zde se realismus Karla Havlíčka uplatnil nejvýrazněji. Původně měl působit jako kazatel, pokoušel se nastoupit na místo učitelského suplenta, nakonec však našel jinou, v té době neobyčejně progresivní možnost, jak promlouvat ke společnosti – jako politik a novinář.

Byl příslušníkem nově nastupující generační elity, která teprve usilovala o své uplatnění ve veřejném prostoru. Dosavadní polické a mocenské skupiny byly etablované již léta, v jistém smyslu staletí. Zastupovaly vyšší vrstvy společnosti a v tradici politického modelu, který tvořily a udržovaly, byly dostatečně opevněné – nepotřebovaly zdůvodňovat či obhajovat jeho existenci, nepotřebovaly formulovat vlastní politické programy. Nově nastupující měšťanská elita na tom byla jinak. Citlivě vnímala posun své kulturní a hospodářské role, politicky však zůstávala dezorientovaná a slabá. To jí nicméně nemohlo zabránit v politickém fantazírování o zdrojích své síly a o vlastním zázemí, jež hledala v široce pojatém kolektivu, národním a ve skrytých politických nadějích možná především

ní a politicky nepoužitelný koncept kmenového spolenectví a určil základní směr dalšího politického snažení. To byl poslední krok, který dělil již vyzrálou měšťanskou elitu od sebevědomého a otevřeného vstupu do politické arény. Dnes mohou Havlíčkovy teze působit samozřejmě, až triviálně, ale ve své době byly převratné. Nadnesl je v roce 1846, v sérii článků publikovaných pod titulem Slovan a Čech na stránkách Pražských novin, jejichž redakce mu byla svěřena. Sám Havlíček si byl dobře vědom dosahu svých názorů, když je označil za „vyhlášení války“ většinovému hlasu.

Obratným výkladem i prostřednictvím zjednodušených hesel tak redaktor Havlíček rozvíjel nový pohled na okolní svět a dění. „Slované netvoří jeden národ“, „jsme nejprve Čech a potom Slovan“, „své spojení hledejme jen tam, kde z toho obě strany budou mít užitek“, „jsme částí mohutného mocnářství“ – to jsou základní teze, jež v konkrétních interpretacích vedly ke zdůraznění specificky českého zájmu, k pojetí českých zemí jako užší vlasti, rakouských jižních Slovanů jako jediných potenciálních spojenců a Rakouska coby státoprávního rámce budoucího rozvoje českého národa. Byly to teze, s nimiž se už dalo politicky pracovat, nad nimiž bylo možno diskutovat, hledat spojence a definovat odpůrce. Ale konkrétní politická řešení s odstupem doby vlastně nejsou pro posouzení Havlíčkova vkladu tak důležitá. Byla dobově podmíněná a dnes zůstávají už jen součástí historického výkladu.

Mírou politického realismu by v Havlíčkově případě neměla být „správnost“ jeho cílů (z našeho pohledu poměřovaná znalostí budoucího vývoje), ale právě překročení hranice politična. Přes veškerý progres a prozíravost Havlíčkova myšlení u něj nemůžeme předpokládat všestranné poučení a konzistentní náhled politika, respektive politického komentátora. (Ostatně jeho praktická

nastavení politického programu. Podněty a koncepce se rodily z širší německé, česko-německé, ale i specificky české diskuse, k níž přispívaly i další osobnosti z liberálně demokratických kruhů, jakými byli František Palacký, František Ladislav Rieger, Karel Šabina a mnozí další. Přesto měl Havlíček jistou auru průkopníka a propagátora – byl prvním a nejvýraznějším hlasatelem těchto ideálů, protože mu to umožňovala jeho novinářská praxe, lehké pero a schopnost břitké formulace. A právě touto skvěle zvládnutou pozicí se zapsal do politického života své doby, ale i dalších generací. Češi v Havlíčkovi našli nikoli jen tvůrce a zvěstovatele reálného politického plánu, ale také osobnost, která jim otevírala tajemnou skříňku politického dění. Havlíček intuitivně vycítil či vypožoroval potřebu čtenářů své doby. Byly to Havlíčkovy Pražské a zejména Národní noviny z doby revoluce, které si generace uchovávaly a předávaly s až posvátnou úctou. Nikoli jen proto, jak a kým byly psány, ale proto, že Havlíček popisoval a vykládal základní pojmy politického mechanismu, pro nás dnes jednoduché a samozřejmě, ale pro tehdejší čtenáře, zahlcené až nečekanou dynamikou vývoje, to byl průvodce politickou naukou. Havlíčkovy texty popisovaly a upřesňovaly, k čemu jsou dobré volby, jak vlastně funguje parlament, v čem spočívají rozdíly mezi zemskou a státní správou. To vše bylo tehdy nové a důležité.

Havlíček je možná jediný významný český politik a politický komentátor, který si po generace uchoval nejen úctu, ale také bezvýhradné sympatie veřejnosti. Jednak proto, že odešel mladý, jednak proto, že jeho realismus dal smysl české politické existenci. Havlíček se dokázal odpoutat od své doby, dokázal vystoupit z jejího stínu, a v tom byla a dodnes je jeho síla a historická přesvědčivost.

Autor působí v Ústavu politologie FF UK.

Řeknu vám, až budu smít...

Havlíček a revoluce

Dobová litografie Bedřicha Anděla (podle kresby Františka Roschera) zachycuje výjev z pražské barikády 13. června 1848

Těžiště novinářské a politické činnosti Karla Havlíčka spočívalo v revolučním roce 1848. Během „jara národů“ se zrodila svébytná česká politika, kterou do značné míry formoval právě on coby klíčová postava Národních novin.

VOJTĚCH ČURDA

„Karla Borovského měl rád český lid,/ proto že se nedal nikým uplatit,/ c. k. skety rušil v jejich klidu,/ kordem pera hájil práva lidu,/ i když býval bit,“ zpívala punkrocková skupina E!E v písni Karel Havlíček Borovský. V tuzemském historickém povědomí poněkud sentimentální kult „brixenského mučedníka“ zakořenil po Havlíčkově smrti v roce 1856. Zatímco v okolních státech byly spíše pěstovány kulty obětí revolucí, které v Evropě proběhly v letech 1848 a 1849, v českých politických kruzích probíhala polemika o Havlíčkově dědictví.

Je poněkud paradoxní, že kýchovité martyrologické obrazy – včetně toho s trnovou korunou – provázely právě posmrtný život novináře a politika, který vynikal ironií, sarkasmem a odporem proti frázovitosti a patosu. Obrozenecký obraz Havlíčka-trpitele pak v polistopadovém období bylo snadné znevážit poukazy na „fešácký kriminál“ v příjemném prostředí tyrolských hor. Havlíčkův odkaz nicméně zůstává inspirativní díky jeho provokativnímu myšlení, které se plně projevilo právě během osmačtyřicátého roku. Revoluční události Havlíček nepochybně chápal jako příležitost k proměně stávajícího společenského uspořádání, ať už se to týkalo liberalizace politického života, demokratizace struktur katolické církve a větší rovnoprávnosti nekatolických církví nebo širší autonomie menších národů. Všechna tato témata se odrazila v jeho literární tvorbě i publicistice.

Rozčarován církví

Havlíčkův vztah k náboženství a víře byl od mládí komplikovaný. Na rozdíl od Františka Palackého, hlásícího se hrdě k reformační tradici, byl Havlíčkův duchovní život potýkáním

s katolickou tradicí. V osmnácti letech, plný nadšení pro kněžské povolání, vstoupil do královéhradeckého semináře, studium bohosloví však skončilo rozčarováním. Přitahovalo jej naopak učení katolického osvícence a reformátora Bernarda Bolzana, jehož dílo bylo konzervativní částí duchovenstva odmítáno. Konfikty s představenými i spolužáky nakonec vyvrcholily Havlíčkovým odchodem ze semináře. Církev se pak stala častým terčem jeho epigramů – nelichotivě se vyjadřoval především o obnoveném jezuitském řádu, jehož návrat do Prahy byl ve čtyřicátých letech 19. století předmětem rozličných dohadů a fám.

Satirické šlehy se týkaly jak katolické teologie, v níž Havlíček viděl neplodné myšlenkové spekulace (podobně se ostatně díval i na soudobou německou filosofii), tak propojení trůnu a oltáře – například v jeho *Křtu svatého Vladimíra*, který je perzifláží středověkých Nestorových letopisů, je po zavržení Perunova kultu na Rusi vyhlášen konkurs na nového boha, který nejlépe podepře autoritu panovníka. „Řeknu vám, až budu smít,/ Bůh není a císař nemá být,“ píše Havlíček v jednom ze svých epigramů. Přes nejružnější vnitřní krize a rozladěnost z církevního života se však nestal ateistou a v revolučních událostech viděl naději pro církevní reformu. Ve spojení s dalšími Bolzanovými stoupenci požadoval kupříkladu zrušení celibátu a reformu kněžských seminářů. V revolučních letech se však postavil proti závěrům biskupského sněmu v Salcburku, který se v pastýřských listech přihlásil k ultramontánní podobě katolicismu s důrazem na autonomii církevního zákonodárství v otázkách rodinného práva a správě církevního majetku. Havlíček rovněž kritizoval majetkové rozdíly mezi představiteli vysoké hierarchie a nižším klérem.

Proti panslavismu i radikálům

V období revolučního vření se Havlíček stal ústředním propagátorem konceptu austroslavismu, když popularizoval program politiky vedené Františkem Palackým. Jejím jádrem bylo přetvoření habsburské říše ve federaci rovnoprávných národů a její přeměna v konstituční monarchii. Tato koncepce se vymezovala vůči frankfurtskému sněmu, na němž byla proklamována možnost připojení

českých zemí k sjednocenému německému státu. V Havlíčkových představách se propojovala vize liberálního politického systému s požadavky národní emancipace, které v pohnuté době nezřídka ústily v protiněmecké výpady. Idea austroslavismu však neměla být jen hrází proti germanizaci ze strany německých zemí, nýbrž i vůči samoděržaví carského Ruska. Ideje panslavismu ostatně Havlíček odmítl dva roky před vypuknutím revoluce v článku Slovan a Čech. V revolučních časech se však stavěl kriticky i k polským snahám o rozbití monarchie a už ve svých *Obrazech z Rus* z poloviny čtyřicátých let vytýkal vládám někdejšího polského státu utlačování rusínského obyvatelstva. Z polské strany byla naopak české politické reprezentaci vyčítána nedostatečná podpora maďarské revoluce i krotké postoje ve vztahu k revoluční Vídni. Daleko vřelejší byl Havlíčkův vztah k jihoslovanským národům – v „Illyrech“ viděl v revolučních letech nejbližší spojení a dlouho trval i jeho obdiv k chorvatskému báňovi Josipu Jelačićovi, který v roce 1849 zastavil maďarskou revoluci v bitvě u Villágose.

V bouřlivých událostech let 1848 a 1849 se programy, tužby a očekávání jednotlivých politických reprezentací musely nutně míjet. Jedním z neurgických bodů české politiky byla stupňující se diskrepance mezi liberály (kromě Havlíčka a Palackého třeba František A. Brauner) a radikálními demokraty (Emanuel Arnold, Karel Sabina nebo Josef Václav Frič). Program radikální demokracie byl na rozdíl od liberálního konstitucionalismu zaměřen protimonarchisticky a požadoval zrušení poddanství bez placení náhrady a konfiskaci šlechtické a církevní půdy. Pod dojmy dočasných úspěchů maďarské revoluce a rozčarování z oktrojované ústavy i vlivem ruského revolucionáře Michaila Bakunina připravovali radikální demokraté na jaře 1849 plán revoluce ve spojení s povstaleckým hnutím v Sasku, které mělo mít spojení i v polských a maďarských pokusech o rozbití monarchie. V květnu téhož roku však bylo tzv. májové spiknutí rozbito, nad Prahou byl vyhlášen stav obležení a představitelé radikální demokracie byli pozatýkáni. Havlíček jim vytýkal avanturismus, který měl posílit snahy „konzervativní reakce“. Nelze nicméně říct, že by jej sociální otázka nechávala lhostejnou. Všiml si například společenských rozporů na venkově mezi selskými vrstvami a bezzemky a právě pro nemajetné domkáře požadoval větší podíl na obecné správě.

Spor mezi Havlíčkem a radikální demokracií se mnoho let po odeznění „jara národů“ přelýval do nových politických aktualizací v souvislosti s polemikami o interpretaci Havlíčkova odkazu mezi starořečty, mladočechy a Masarykovými realisty. Masaryk se v monografii *Karel Havlíček* (1896) uchýlil k prezentaci známého literáta jako svého ideového předchůdce a stoupence humanitního programu, kořenícího již v husitských časech. Později bylo Havlíčkovu dílo aktualizováno Zdeňkem Nejedlým v duchu snahy o spojení socialismu s národními tradicemi. Naopak filosof Karel Kosík vydal publikaci *Česká radikální demokracie* (1957), v níž zdůraznil kontrast mezi Havlíčkem coby „ideologem kapitalismu“ a radikálními demokraty. I dnes Havlíčkovy mnohdy rozporné politické postoje vybízí k novým historickým interpretacím. Mnohé jeho texty zůstávají aktuální svými tématy: kritikou prázdného vlastenčení, otázkou po vztahu státu a náboženství i polemickým promyšlením sociální otázky.

Autor je historik.

ULTIMÁTUM

Mestský klimakemp na Slovensku

LAURA KOVÁČSOVÁ

Koniec leta patríl v Bratislave prvému slovenskému klimakempu, Mestskému akčnému kempu, na ktorom sa podieľali ľudia z klimatických iniciatív Bod obratu a Z lavíc do ulíc, ale tiež mnoho jednotlivých a jednotlivcov. Keď som sa na jar pridala k organizačnému tímu, vôbec som neverila, že sa kemp uskutoční. Na stretnutí nás bolo doslova zopár a veľakrát sme sa akosi točili v kruhu. Prelomovým bodom boli pravidelné otvorené pléna, na ktoré sa zrazu pridávali noví ľudia, vďaka ktorým mohla začať pomerne efektívna práca v autonómnych skupinách. Len pre predstavu, na Slovensku existuje síce viacero ochranárskych, ekologických či klimatických organizácií, o nejakom väčšom grassroots hnutí však vieme hovoriť len ťažko. A to je niečo, čo si dal prvý slovenský klimakemp za cieľ – zapojiť do aktivizmu ľudí, ktorí doteraz s organizovaním sa nemali skúsenosť. Vďaka otvorenosti priprav sa spoluorganizačná skupina niekoľkonásobne zväčšila a mnohí z týchto ľudí sa pridali aj do niektorých z kolektívov. Najmä iniciatíva Z lavíc do ulíc (bývalé slovenské Fridays For Future) prechádzala dynamickými zmenami.

Ústrednou témou prvého slovenského klimakempu bola plánovaná výstavba LNG terminálu priamo v centre Bratislavy a problematika práva na mesto. Snahou bolo ísť hlboko pod povrch, nebáť sa hovoriť o systémových vzťahoch, poukazovať na rozsah toho, čo znamená sociálno-ekologická transformácia v praxi. Súčasťou klimakempu na Tyršovom nábreží bola aj spontánna priama akcia občianskej neposlušnosti, ktorá v našich končinách nie je obvyklá. Vyše sedemdesiat ľudí sa oddelilo od legálnej demonštrácie a vytvorilo na mieste výstavby odlišný charakter verejného priestranstva. Okupácia totiž mala značne odlišný charakter od známejších blokáď fosílnej infraštruktúry, ktorú je vidieť a ktorej sa možno dotknúť. Ako nám pri rozhovoroch hovorili aktivistky z kolektívu Gastivists, toto je moment, na ktorom záleží, pretože LNG terminál je len víziou na papieri. Niečo, čo zatiaľ neexistuje a pri tlaku klimatického hnutia ani existovať nemusí. A nielen to, podarilo sa ukázať, ako by mohol nekomerčný priestor na brehoch Dunaja vyzerieť.

Pritiahol kemp masovo ľudí k týmto témam? To sa síce úplne nepodarilo, no nedá mi nedodať, že pre časť organizátoriek a organizátorov to ani nebolo pre prvý ročník cieľom. Podarilo sa vytvoriť otvorený priestor na zdieľanie skúseností a prepojenie ľudí aj mimo Bratislavy. V hlavne mi ostala myšlienka jedného z mojich priateľov, ktorý hovoril o tom, že si na Slovensku pre špecifickosť prostredia potrebujeme nájsť vlastnú cestu, ako robiť aktivizmus. Tento klimakemp bol prvým krokom k budovaniu hnutia, prvou aktivitou tohto charakteru v našom prostredí, prvým dočasným priestorom na realizáciu predstáv o inom meste, o inom verejnom priestore, o dôležitosti rozmanitosti. A predovšetkým o význame komunity a vzájomnej starostlivosti.

**Ana Teresa Pereirová
Karen**
Přeložila Anna Tietzová
Triáda 2021, 168 s.

Portugalsky píšící autorka Ana Teresa Pereirová se českému čtenáři představuje poprvé. Novela Karen, která původně vyšla roku 2016, je její pětačtyřicátou knihou, teprve s ní se však dočkala mezinárodního úspěchu. Autorka žije od narození ve městě Funchal na ostrově Madeira, vzdáleném tisíc kilometrů od Portugalska. Snad i proto se v jejích knihách nesetkáme s portugalskými reáliemi a koloritem. Řada z nich – a Karen není výjimkou – je zasazena do britského prostředí. Bezejmennou hlavní hrdinkou útlé novely je malířka žijící bohémským životem v Londýně. Jednoho dne se však probudí ve zchudlém venkovském šlechtickém sídle v Northumberlandu. Neznámý muž se představí jako její manžel a neznámá žena jako hospodyně. Oba jí tvrdí, že její jméno je Karen a že utrpěla úraz hlavy. Hrdinka si je přitom vědoma své minulosti i bývalé identity. Pozvolna se snaží poznávat okolí, dosavadní život Karen i lidi, které prý zná už několik let. Mysteriózní námět ozvláštňuje autorka netradičními postupy, především tzv. nespolehlivým vyprávěčem. Čtenář si tak na konci není jist, zda celá výpověď není fantazií duševně nemocné protagonistky. Zajímavě je uchopen i problém osobní identity. Hrdinka časem zjišťuje, že má s Karen podobný vkus v hudbě, literatuře i zálibách, třeba v pozorování přírody. Co tedy zakládá naši výjimečnost? Je to jen směs knih, hudby a filmů, které projdou našim životem? Dodejme, že novela je prvním knižním překladem Anny Tietzové – a nutno říct, že zdařilým.

Petr Šmíd

**Angie Kim
Smrtící zázrak**
Přeložila Adéla Špínová
Knihna Zlín 2021, 392 s.

Detektivka Smrtící zázrak jihokorejsko-americké autorky Angie Kim se odehrává v soudním prostředí. Při postupném vyslýchání svědků čtenář pomalu proniká do událostí v „experimentálním léčebném zařízení“ v městečku Miracle Creek. Pod tímto zařízením, kde došlo k tragickému požáru, si ale nepředstavujeme sterilní kov, pach dezinfekce a muže v bílých pláštích. „Zázračná ponorka“ je spíš zdravotnictví „do it yourself“ – zrcadlí život na americkém předměstí a potřebu budovat něco na koleni a bez velkých prostředků. Vedle napínavé zápletky se však román dost odvážně pouští i do několika podstatných témat. Patří mezi ně například život jihokorejské komunity ve Spojených státech a problematika genderu, vzdělání či migrace za americkým snem v jihokorejské kultuře. Kim jde ale ještě dál a nebojí se do příběhu vkládat náročná témata autismu, mateřství, děti se speciálními potřebami, ale i sexuálního násilí či fyzického i psychického utlačování žen. Vše se přitom dotýká otázky, kdo je vlastně pravý viník tragických událostí a jak vinu definovat či trestat. Mohlo by se zdát, že tolik velkých témat detektivka neunese, případně je podá příliš povrchně a vznikne naivní paskvil. Není tomu tak. Kdo si chce číst o autismu, genderových otázkách nebo jihokorejské menšině v USA, určitě nalezne poučenější literaturu. Pokud ale máte chuť na dobrou, poutavou detektivku s přesahem, není Smrtící zázrak ani vyhozený čas, ani guilty pleasure, za kterou byste se po přečtení knihy jedním dechem museli stydět.

Valentýna Šatrová

**Vilém Koubek
Posmrtná predace**
Host 2021, 288 s.

Další z žánrových průzkumů současné české literatury v nakladatelství Host dopadl o poznání lépe než nedávné pokusy Přemysla Krejčíka nebo Lukáše Vavrečky. A není to tím, že by byla Koubkova variace na noirovou detektivku sofistikovanější nebo zvlášť originální. Devízou Posmrtné predace je totiž lehkost, schopnost sebeironie a smysl pro humor, který se často pohybuje na hraně snesitelného. I když může být autorovo vyžívání se v bizarnostech všeho druhu, které doprovází neustálá palba hlášek, vtípků a konverzačních klíčků, občas trochu únavné, kniha splňuje to, na co jsme u podobných detektivek zvyklí: je tu výrazný hlavní hrdina a děj, který odsýpá a nabízí množství překvapivých zvratů. Poměrně zblbsilý příběh, z jehož tempa a zvratů se občas točí hlava, probíhá v kulisách blízké budoucnosti a je plný bizarností. Detektiv Vincent Krhavý – alkoholik přepíjející posttraumatický syndrom z války s „komoušema“ – má práci v autonomní zóně zvané Odpočinek. V té sídlí nesmrtelní penzisti, zbytek mileniálské generace, která se vyžívá v konzumu, slevách a sociálních sítích – a zároveň je značně nesnášenlivá: „Lidi sebou nechali manipulovat tolik, že vznikl pojem kybernetická válka. Chápeš. Byli dostatečně blbí na to, aby věřili každé hlouposti na internetech a měnili podle toho svůj život.“ Během pátrání po nezvěstném hrobníkovi se začíná odkrývat mnohem rozsáhlejší síť spiknutí, která míří až k samé podstatě rezervace důchodců, kteří provozují onu titulní „posmrtnou predaci“. Pokud to zní poněkud přehnaně, tak ano, je to přehnané. Ale zároveň je to vtipné a dobře se to čte. A to někdy stačí.

Karel Kouba

**Josef Kroutvor
Lesní glosy**
Archa 2021, 140 s.

Ve své nové knize pojednává esejista, historik umění, básník a kreslíř Josef Kroutvor o historii a atmosféře Novohradských hor. Krátké texty, z nichž je kniha složena, však svědčí o nenaplněném potenciálu. Místo vystižení genia loci a poetického zprostředkování až magického dojmu, jakým na člověka působí tato divoká, opuštěná a místy poněkud temná krajina s pohnutou minulostí, se zde neustále lká a moralizuje. Autor se vydal poněkud úmornou a jednostrannou cestou: téměř v každé kapitole odsuzuje historické křivdy a hořekuje nad zuboženým, lidmi opuštěným krajem. Zatímco naši rakouští sousedé mají všechno pinktlích, u nás tomu tak není, a to je podle Kroutvora špatně. Připadá mi, jako by se do tohoto zapomenutého koutu Čech vypravoval jen proto, aby se při každé návštěvě sebestmrskausky utvrdil ve svém pohledu na dějinné události a nevynechal jedinou příležitost k tomu upozornit čtenáře na nespravedlivý odsun hodných Němců a devastaci krajiny zlými pohraničníky. Přitom sám na konci knihy připouští, že kouzlo hor spočívá i v jejich pohnutém osudu: „Zpočátku mě dojímalá poněkud zasmušilá krása přírody Novohradských hor, opuštěné, vysídlené, zubožené, zdívčelé krajiny. Ale teď, po třiceti letech od pádu železné opony, mně leží víc a víc na srdci její další osud.“ Není to nošení dříví do lesa? Na historii by se samozřejměj zapomínat nemělo, ale občas je možná lepší, když si člověk uprostřed krajiny zmaru, kterou si vzala příroda zpět, užije krásu přítomného okamžiku.

Zdeňka Beranová

**Festival pana Rifkina
(Rifkin's Festival)**
Režie Woody Allen, USA 2020, 92 min.
Premiéra v ČR 30. 9. 2021

Hlavním důvodem vzniku nového filmu Woodyho Allena byla nepochybně setrvačnost. Stává se totiž jen výjimečně, že by dnes pětadesátiletý klasik hollywoodské existenciální komedie neuvedl jeden nový titul za rok. Loni ho nezastavilo ani zrušení smlouvy na pět filmů, kterou s ním uzavřel Amazon – a odstoupil od ní kvůli znovutevření jeho případu sexuálního obtěžování. Allenův devětačtyřicátý snímek nakonec financovala španělská mediální společnost Mediapro a premiéru měl na festivalu v San Sebastianu, kde se také celý děj odehrává. Jedná se o rutinní přehlídku typických allenovských figur a motivů navázaných na jednoduchou zápletku, které rychle dojde dech a která vlna celovečerní stopáž jen díky tomu, že si tvůrce vypomáhá scénkami odkazujícími na klasická díla auteurské evropské kinematografie. Pozoruhodné a neokoukané je ale téma, kterým není nic menšího než změna paradigmatu současné umělecké kinematografie. Hlavní hrdina, milovník Bergmana, Truffauta či Buñuela, zěhrá na to, že současné artové tvůrce zajímají jen sociální témata a neřeší velké filosofické, existenciální otázky. Je to přiznaně autobiografický stesk, protože Allen se k Bergmanovi a existenciální úzkosti v celé své tvorbě (často dost křiklavě) sám hlásí. Škoda, že se tentokrát nezmohl na víc než na stařecké zaklínání starých časů, protože dědictví filosofických proudů evropského uměleckého filmu rozhodně stojí za to konfrontovat s tím, na co se dnešní pokračovatelé této linie zaměřují.

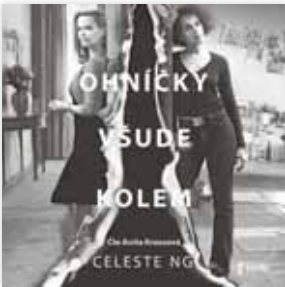
Antonín Tesař

Možné agrarizmy
Kunsthalle Bratislava, 21. 8. – 31. 10. 2021

Záměrem kolektivní výstavy Možné agrarizmy, připravené Majou a Reubenem Fowkesovými, je „diverzifikovat zemědělství a pluralizovat jeho historii, obnovit potlačenou rolnickou minulost a probudit její nerealizované možnosti, narušit dichotomie mezi městem a venkovem, napravit odcizení od přírodního světa a obnovit pečující a vzájemný vztah s rostlinami, které nás živi“ (píše se v úvodním textu). A co je na výstavě k vidění? Jedná se o umělecké projekty problematizující modernizaci zemědělství – od modernistických projektů, jako byl plán na vytvoření moře uprostřed Sahary francouzskou koloniální vládou na konci 19. století, až po současné problémy, jakým je ekologická krize v Indii. Většinově jde o videa, najdeme tu ale i monumentální malbu indického umělce Prabhakara Pachputa. Pojem „agrarismus“ zde označuje rámec přemýšlení o změnách pozemkového vlastnictví formulovaný z různých perspektiv (postsocialistických, feministických, lokálních), jež ale proti sobě občas stojí v opozici. Na jedné straně jsou zde prezentovány projekty kritizující intenzifikaci zemědělství z ekologických pozic, na druhé kritika zániku cukrovarnického průmyslu na Slovensku po roce 1989 (projekt Eastern Sugar Ilony Németh), přičemž se opomíjí, že důvody nebyly jen ekonomické, ale i ekologické. Stejně tak si nejsem jistá, jestli video o ženách v krojích z maďarské vesnice Kartal je „reportáží o životě na současném středoevropském venkově“ a mělo by prezentovat současný feminismus. To je ale asi otázka vkusu.

Marianna Placáková

**Celeste Ng
Ohníčky všude kolem**
Audiokniha, Témbr 2021

Ohníčky všude kolem jsou druhým románem americké spisovatelky s čínskými kořeny Celeste Ng. Děj se odehrává na zbohatlickém clevelandském předměstí Shaker Heights, kde poklidným životem rodiny Richardsonových otřese příchod nonkonformní fotografky Mii s dcerou Pearl. Tahle dvojice bydlí v nájmu v jedné z nemovitostí Richardsonových, a zapojí se i do jejich rodinného života. Autorka v románu rozehrává řadu témat, od společenské přetvářky přes rodičovství, chudobu, latentní rasismus a dospívání až po nekompromisnost umění. Poslední z nich reprezentuje právě postava Mii, která by mohla žít v podobném luxusu jako Richardsonovi, přesto se ale živí podřadnými pracemi na zkrácený úvazek a odmítá být umělkyní na objednávku. To, že se vzepře „dobré vůli“ paní Richardsonové, pro niž začne pracovat jako pomocná hospodyňka, spustí řetězec událostí vrcholících požárem rodinného sídla. Větší škody však napáchá pomstychtivost paní Richardsonové a její zjednodušené chápání světa. Český překlad prózy (přeložila ji Jana Kunová) vyšel v roce 2017, stejně jako originál, a nyní se na pulty dostává i audiokniha načtená Anitou Krausovou. Režisér Jan Jirků tu kreativně pracuje s hudebním motivem, který dodal Jiří Hradil: používá ho nejen pro označení předělů kapitol, ale i pro zdůraznění atmosféry. Aktuálně je k vidění také seriálová adaptace knihy v hlavní roli s Reese Witherspoon.

Jiří G. Růžička

**Ragnar Kestis
Vatnaljóð**
Digital download, Rites 2021

Ragnar Kestis je nový projekt a zároveň nové, legálně změněné občanské jméno pražského elektronického producenta, který se v posledních letech etabloval nejen na lokální postambientní scéně jako IZANASZ. Zúčastnil se důležitých tuzemských akcí (například festivalu Alternativa, série Silent Night nebo liběchovského Ambientu) a do mezinárodního povědomí ho uvedla vydavatelství ACR (kde mimochodem vydali desky i Ondřej Zajac, Tomáš Niesner či Wim Deahen), Sea of Clouds nebo Pointless Geometry. Právě tam v roce 2019 vyšla oceňovaná kazeta Psykedelar Vol. 2., o jejíž části Quietus napsal: „Hluboko v pomalém, monstrózním, vrzajícím dvanáctiminutovém eposu je nemožné cítit se normálně.“ Na nahrávce Vatnaljóð Ragnar Kestis neupustil od IZANASZovy hudební i slovní magie – být použití islandštiny může být v rámci žánru vnímáno jen jako guilty pleasure – a ještě více zkonceptualizoval ponor do zvuku. Téma sonických vlastností vody ho stejně jako původní východisko „tvorby z nespavosti“ přibližuje třeba ke klimatické reaktualizaci ambientu v podání Talk=Trouble (viz A2 č. 17/2019). Ragnara Kestise ale více zajímá subjektivní efekt živlu a jeho matérie, ať už jde o souvislosti s podvědomím či vzájemné zrcadlení. Sám k tomu říká: „Nakonec jsem si uvědomil, že jedna věc, která mi pomáhá, je přemýšlet o svých reakcích a pocitech, jako by to byla voda; něco, co mohu přesměrovat (pokud se tak rozhodnu a chci to udělat), ale co mě také může praštit, pokud si nedám pozor.“

Ondřej Parus

HOVORY Z REZIDENCE
SCHLECHTFREUND

© MONSTRKABARET FŘEDA BRUNOLDA 2021

A2 — DOBRĚ
VYHOZENÉ PENÍZE!

Předplaťte si svůj oblíbený kulturní časopis!

roční předplatné – 999 Kč / 26 čísel

zvýhodněné roční předplatné pro studenty,
seniory, ZTP nebo rodiče na mateřské
či rodičovské dovolené – 890 Kč / 26 čísel

roční předplatné pro knihovny – 699 Kč / 26 čísel

půlroční předplatné – 499 Kč / 13 čísel

čtvrtletní předplatné – 249 Kč / 6 čísel

roční férové předplatné – 1471 Kč / 26 čísel

roční elektronické předplatné – 599 Kč / 26 čísel

Předplatné objednávejte na adrese distribuce@advojka.czVíce informací najdete na www.advojka.cz

eskalátor

Bývalý prezidentský kancléř, dnes výkonný ředitel Institutu Václava Klause, Jiří Weigl se inspiroval článkem Dělník, kuchař, řidič – zoufalý nedostatek, a napsal text o „absurdní vzdělávací politice“. Absurdní proto, že neprodukuje dostatek pracovníků ve zmíněných profesích a k tomu ještě „zedníky, řezníky, soustružníky, svářeče, řidiče, švadleny, pokrývače, topenáře, asfaltéry, kombajnéry, traktoristy, elektrikáře, betonáře“, kteří by se nám taky hodili. Jinými slovy, české školství špatně přerozděluje studenty, a místo aby je tlačilo na učiliště, nechává je dělat si maturitu, nebo dokonce jít na vysokou školu – aby z nich byli podobní budižkničmové, jakým je sám PhDr. Ing. Jiří Weigl, CSc. Moc by mě zajímalo, jestli se svými poučkami řídí i on, tedy zda své děti, případně vnoučata, vyslal na životní dráhu špatně placených dělníků a podpořil tak jím zmiňovaný „hospodářský růst“. Těžko říct, jestli tenhle pravcový myslitel, leč do roku 1989 člen KSČ, neví, že jím zmiňovaná povolání toho do českého hrubého domácího produktu příliš nepřidají. Nebo že by netušil, že jsou tyto profese nejvíce ohroženy postupující automatizací? Jistě ale moc dobře ví, že právě z této sociální skupiny se rekrutují nespokojení občané, kteří – pokud k volbám vůbec přijdou – svůj

hlas hodí obskurním stranám typu ANO, SPD nebo Volný blok. Anebo i možnému kandidátovi na příštího prezidenta, Weiglovu zaměstnavateli, který si „pohrává“ s myšlenkou opět kandidovat.

T. Zubatá

„Afghánská armáda to vzdala, někdy dokonce bez pokusu bojovat“, komentoval americký prezident Joe Biden zhroucení afghánského režimu po odchodu amerických vojsk, bez kterých vládní síly nebyly schopné vzdorovat Talibánu. Biden tak urazil i ty Afgánce, pro které americká invaze aspoň na nějaký čas znamenala naději. Někdejší brigádní generál afghánské armády Khoshal Sadat v podcastu New York Times vysvětloval, že vojáci rozhodně nebyli zbabělci. Tím, co je donutilo složit zbraně, nebyla jen převaha nepřitele. Spíš nebylo za koho bojovat: představitelé země se nejvíce ze všeho starali sami o sebe, respektive o to, jak utéct. Přestože se dá americký vývoz demokracie považovat za omyl od samotného začátku, spousta Afgánců vítaly Američany jako osvoboditele od extrémně konzervativní vlády. Budování infrastruktury však podle generála Sadaty začalo až po roce 2010, kdy už se Talibán reorganizoval a kdy už si proamerická koalice nadělala v zemi množství nepřátel. Dějiny sice nebyly napsány předem (stejně jako není pravda, že by byl Afghánistán „přirozeně“ zaostalý), přesto by ale válka patrně nic nevyřešila. Generál Sadat odešel do americké emigrace ještě před koncem invaze

– vybral si mír, který většina Afgánců prakticky nikdy nezažila.

P. Šplíchal

Kdosi prohlásil, že dnes už není třeba dělat politickou satiru, protože politika je svou vlastní parodií. Dodnes vzývání králové černého humoru z České sody nicméně svou předvolební občanskou aktivitou ukázali, že problém bude i jinde. Petr Čtvrtníček se svým dr. Freundem v čistě propagandistické taškařici vytvořené na zakázku Spolu působil jako laciná napodobenina Zdeňka Izera. Přesto zůstal ve stínu svých kolegů z Alles Gute, kteří krátce před volbami rozjeli bizarní antikomunistickou kampaň adurující dostupnost banánů. Ano, čtete správně: tři desítky let po revoluci je v zemi s milionem lidí v exekuci největším výdobytkem dostatek banánů. K tomu vznikl filmový majstrštyk s řadou – nebo spíš frontou – českých hereckých eskamotérů, morálních odvážlivců, kteří s vážnou tváří probírají možnost, že banány už nebudou. Pointu obstaralo duo David Vávra a Milan Šteindler svou oslavou představy, že naopak nebudou komunisté. Koho závažný morální apel videa nezasáhl, dostal ještě jednu šanci prozířit. Kárl a Egon se v zájmu zachování naší civilizace obětovali a vydali se rozdávat banány ke stanici metra... Nakonec se zdá, že jediné, co v českých luzích a hájích opravdu dochází, je humor a zdravý rozum.

V. Ondráček

Celospoolečenská témata a společně prožívané události se doma podivně deformují. Dokud

o nich mluvíme venku, většinou to ještě jde – koneckonců jsou tu internetové diskuse, které odfiltrují ty nejhorší psychopatické výlevy. Když ale politika překročí práh bytu, začne sitcom. U nás vypadala předvolební epizoda seriálu Česko 2021 takhle: „Byla jsem ve schránce a je plná volebních letáků.“ „Fakt, jo? A co tam je?“ „Já to donesu. Ale Babiše u nás v domě lidi nevolej.“ „Jak to víš?“ „Jeho dopisy jsou naházeny v krabici pod schránkami.“ „Jindy jsou tam letáky z Penny Marketu, a lidi tam stejně choděj.“ „Hm, asi máš pravdu...“ V další scéně posloucháme komentáře na Plusu, sklízíme nádobí a potom probíráme stranické tiskoviny a sami je komentujeme – to už se volební boj odehrává přímo v kuchyni. „Hele, Andrej nás prej nenechá zchudnout kvůli ekologickému šílenství. A nechce muslimskou Evropu bez hranic.“ „To je debil!“ „Prostě se toho nebojí. Ale tohle se mu povedlo: My jsme my. To je věc!“ „My jsme my?“ „Jo, tak mu to tam napsali.“ „A co je tohle?“ „Číslo 13. Spolu to dáme. Snažílek Šporcl tu píše, že miluje svou zemi.“ „A nemá šátek!“ „Nemá, ale blběj je pořád stejně...“ A teď se podívej na ten rozdíl!“ „Listy ČSSD. Křížovka uvnitř...“ „Fuj, to je ošklivé! To je pro důchodce?“ „Ne, to je pro mě. A tady je zase něco pro tebe: Malinový koláč Jany Maláčové.“ „Cože, malinový?“ „Jo, malinový koláč na neděli.“ „Vždyť je říjen, kde máme vzít maliny?“ „No vidíš, ale jinak program maj dobrej...“ Sampl smíchu, konec epizody. Příště výsledky voleb – ale ty už znáte.

M. Cecek